

T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
BATI SANATI VE ÇAĞDAŞ SANAT PROGRAMI

**BATI MİMARİ ÜSLUPLARININ OSMANLI TÜRBE
MİMARİSİNE YANSIMASI: 1755-1914**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Ali ZİYREK**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Sinan GÜLER**

İSTANBUL - 2004

Ali ZİYREK tarafından hazırlanan Batı Mimari Üslupların Osmanlı Türbe Mimarisine Yansıması: 1755-1914 adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 27/ 10 / 2004

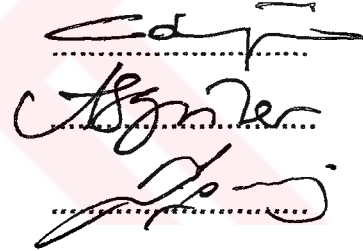
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Ayla ÖDEKAN (İTÜ.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Sinan GÜLER (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Nuri SEÇGİN

İÇİNDEKİLER

I

	<u>Sayfa No.</u>
ÖNSÖZ	II
ÖZET	IV
SUMMARY	V
FOTOĞRAF LİSTESİ	VI
PLAN VE ÇİZİM LİSTESİ	IX
1. GİRİŞ	X
2. BATILI ÜSLUPLARIN ETKİLİ OLDUĞU OSMANLI TÜRBELERİ	
2.1. Nuruosmaniye Türbesi	2
2.2. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi	8
2.3. Aynül Hayat Kadın Türbesi	15
2.4. Fatih Sultan Mehmed Türbesi	18
2.5. Sultan I.Abdülhamid Türbesi	25
2.6. Mihrişah Valide Sultan Türbesi	32
2.7. Şah Sultan Türbesi	41
2.8. Nakşidil Valide Sultan Türbesi	49
2.9. Sultan II.Mahmud Türbesi	55
2.10. Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi	61
2.11. Prens Sabahaddin-Halil Rıfat Paşa Türbesi	63
2.12. Adile Sultan Türbesi	68
2.13. Sultan Abdülmecid Türbesi	71
2.14. Mustafa Reşid Paşa Türbesi	76
2.15. Gülustu Valide Sultan Türbesi	80
2.16. Keçecizade Fuad Paşa Türbesi	83
2.17. Mahmud Nedim Paşa Türbesi	86
2.18. Gazi Osman Paşa Türbesi	90
2.19. Şeyh Zafir Türbesi	92
2.20. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi	97
3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	104
4. EKLER	112
5. KAYNAKLAR	154
6. ÖZGEÇMİŞ	163

ÖNSÖZ

Sanat-toplum ilişkisi konusunda uzun süredir yaptığımız zihinsel hazırlık, bu konunun ana hatlarını ortaya koyan bir çalışmadan sonra beklemek durumunda kaldı. Çünkü bizzat içinde bulunduğum kurumla ilgili yapılan bir çalışmayı gözden geçirme görevim bana eldeki çalışmaya olan ihtiyacı hissettirdi. Yapıları ayrı ayrı tanıtan makaleler olmakla birlikte konu bu yönüyle toplu olarak ele alınmamıştı; ya da bir alt başlık olarak sadece tek bir üslup başlığı altında toplanabilecek yapıların incelemesi yapılmıştı. Üstelik bunlarla ilgili son 20 yıldaki bulgular literatüre geçebilmiş değildi.

Yapılan ayrıntılı bir tespit çalışmasından sonra türbelerdeki Batı Sanatı yansımalarının üç grupta toplanmasının elverişli olduğunu gördüm: 1- Klasik Osmanlı tarzında inşa edilmiş olmakla birlikte daha sonra yapılan kalem işi düzenlemelerinde bu etkiyi taşıyanlar (Sultan II.Bayezid Türbesi, Selçuk Sultan Türbesi, Yavuzselim Şehzadeler Türbesi vb.) 2- Yıkılan türbe binalarının ihyası ile yeni bir üsluba kavuşan türbeler (Fatih Sultan Mehmed Türbesi, Unkapanı Şeyh Ahmed Buhari Türbesi, Sümbül Efendi Türbesi vb.) 3- Batı ile olan ilişkilerin artmasından sonra ilk defa olarak inşa edilen Son Dönem Osmanlı Türbeleri diye isimlendirilebileceğimiz türbe grubu.

Son grup seçilen konu başlığına en iyi örnekleri veriyordu ve bunun için de bu yapılarda yoğunlaşıldı. Önemli bir türbe olması, ikinci gruba girmekle birlikte Fatih Sultan Mehmed Türbesi'nin de bu çalışmaya dahil edilmesini gerekli kıldı. Ayrıca I.Ulusal Mimari Dönemi içinde değerlendirilen iki yapı da bu dönemin temellendirilmesinde olabilecek farklı yaklaşımlara rağmen üçüncü grup içinde düşünülerek çalışmaya dahil edildi. Yine bu grup içinde toplanabilecek başka yapılar olmasına rağmen nispeten mütevazı ölçekli olduklarından kapsam dışında bırakıldı. Aynül Hayat Kadın Türbesi ise "mütevazı" tanımlamasına uymakla birlikte bu dönemin ilk örneklerinden olması ve içerdeki kitabelerin okunmasında karşılaşılan güçlüklerin giderilebilmesi amacıyla değerlendirmeye alındı.

Son grup türbeler, çoğunlukla Saray ve ileri gelen devlet görevlileri için inşa ediliyordu ve imparatorluğun başkenti İstanbul'du. Bu konuda İstanbul'un özel bir yeri olduğunu unutmamak gerekiyor. Bursa'da da Batılı üslupların yansımış olduğu türbeler bulunmakla birlikte bunlar yeni bir üsluba 19.yy.ın ikinci yarısındaki ihya çalışmalarıyla kavuştuklarından çalışmanın kapsamına alınmamışlardır.

Bu çalışma İstanbul'daki 20 anıtsal türbeyi kapsamaktadır ve yapıların etraflıca tanıtılmasını amaçlamaktadır. Konuyla ilgilenenlere yarar sağlaması bu satırların yazarını mutlu edecektir. Bu vesileyle lisans yıllarının başından itibaren yakın ilgilerini gördüğüm, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'ndeki tüm hocalarıma ve görüşlerini benimle paylaşan diğer bölümlerdeki hocalarıma teşekkür ediyorum. Bu çalışmanın ortaya çıkması yetiştirdikleri öğrencilerine güvenen Prof.Dr. Semra Germaner, Prof.Dr. Zeynep İnankur ve Yrd.Doç.Dr. Sinan Güler vesilesi ile olmaktadır. Hepsine saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Türbeler Müzesi Müdürü Erman Güven ile birlikte yakın çalışma arkadaşım Serhat Teksarı ve ilgisini esirgemeyen diğer değerli arkadaşlarım Uğur Çelik ve A.Hamdi Bülbül'e de teşekkür borçluyum. Yapılan çalışmanın konuyla ilgilenenlere yarar sağlaması dileğiyle...

ÖZET

BATILI ÜSLUPLARIN OSMANLI TÜRBE MİMARİSİ'NE YANSIMASI

18.yy.'ın ilk yarısı Türk Sanatı için önemli bir dönemeci ifade etmektedir. Bu yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan Batı ile etkileşim, Fransa'da Turquerie modasının yeniden canlanmasına yol açarken İstanbul'da ise sanat alanında yeni bir üslubun tanınmasını getiriyordu. Sadabad yapılanması ve meydan çeşmeleri olgusu artık yalnızca Batı etkisiyle açıklanamamaktadır. Ancak 1748 yılından sonra Batı ile olan etkileşim daha kuvvetli bir şekilde kendini göstermiştir. Nuruosmaniye Külliyesi'nin tasarımındaki yeni anlayış sonraki yıllarda da devam etmiş ve "Türk Barok Mimarisi" diye adlandırılan üslupta yapılar vücuda getirilmiştir. Türbe mimarisinde de bu etkilenme süreci yaşanmıştır. 1755 tarihli Nuruosmaniye Türbesi'nde izlenen ilk "Batılı" etkiler "süreç" içinde devam etmiştir. Mimarlıktaki üslup değişimleri türbe mimarisinde de net bir şekilde izlenebilmektedir. 150 yılı aşan bir zaman dilimini inceleyen bu çalışma, hem türbe yapılarını tek tek araştırarak üsluplarını belirginleştirmeyi amaçlamıştır; hem de bu yapıların birbirleriyle olan ilişkilerini incelemiştir. Bu anlamda hem tek tek yapıların monografisi, hem de kısa bir üsluplar tarihi yolculuğudur. Konuyla ilgilenenlere yarar sağlaması dileğiyle...

ANAHTAR KELİMELELER: Batı, Üslup, Osmanlı, Türbe, Mimari

SUMMARY

REFLECTIONS OF THE WESTERN ARCHITECTURAL STYLES INTO THE OTTOMAN TOMB ARCHITECTURE

The first half of the 18th century is being accepted as an important period for the Turkish Art History. The urge to approach Western Civilization in the first quarter of this century turned into an interaction between two civilizations: The rebirth of Turquerie fashion in France and Nuruosmaniye Complex are the signs of that vivid interaction in that period. The Turkish Art from 1718 to 1748 was affected by both West and East at a certain extent. After 1748 affection by the West gradually increased as compared to that of the East. New concepts that aroused in the design of Nuruosmaniye Complex prevailed through further constructions and gave birth to constructions in the style so-called “Turkish Baroque Architecture”. This new concept which had been used mainly in front decorations and interior designs had also been used in Tomb Architecture. Those effects are apparent on Nuruosmaniye Tomb which had been constructed in 1755. Changes in architectural style can also be observed in tomb architecture. This thesis study which covers a period of more than 150 years aims at investigating both the tomb architecture one by one to discriminate the styles of them and the interrelations between them at the same in a coherent way. Therefore this is a monography of tombs one by one and a short journey in the history of styles in that type of constructions made within that period.

KEY WORDS: Western, Style, Ottomane, Tomb, Architectural

FOTOĞRAF LİSTESİ

	S.No
1. Nuruosmaniye Türbesi Görünüm	104
2. Nuruosmaniye Türbesi Kubbe İç Sathı Süslemesi	104
3. Nuruosmaniye Türbesi Kubbe İç Sathı Madalyonu	104
4. Nuruosmaniye Türbesi Kapı Kemerleri	104
5. Nuruosmaniye Türbesi Sütun Başlığı	104
6. Nuruosmaniye Türbesi Yan Mekan	104
7. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Görünüm	105
8. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Kapı	105
9. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi İç Görünüm	105
10. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Kubbe İç Sathı	105
11. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Kadem-i Saadet Panosu	105
12. Fatih Sultan Mehmed Türbesi Dış Görünüm	106
13. Fatih Sultan Mehmed Türbesi Saçaktan Detay	106
14. Fatih Sultan Mehmed Türbesi İç Görünüm	106
15. Fatih Sultan Mehmed Türbesi Revaktan Sütun Başlığı	106
16. Fatih Sultan Mehmed Türbesi Kubbe İç Sathı	106
17. Fatih Sultan Mehmed Türbesi İç Süsleme Detayı	106
18. Sultan I.Abdülhamid Türbesi Dış Görünüm	107
19. Sultan I.Abdülhamid Türbesi Avlu Giriş Kapısı	107
20. Sultan I.Abdülhamid Türbesi Kapı Bloğu	107
21. Sultan I.Abdülhamid Türbesi Kapı Bloğundan Detay	107
22. Mihrişah Valide Sultan Türbesi Dış Görünüm	108
23. Mihrişah Valide Sultan Türbesi Avlu Kapısı Alınlığı	108
24. Mihrişah Valide Sultan Türbesi Kapı Bloğu	108
25. Mihrişah Valide Sultan Türbesi İç Detay	108
26. Mihrişah Valide Sultan Türbesi İç Görünüm	108
27. Mihrişah Valide Sultan Türbesi Kubbe İç Sathı	108
28. Şah Sultan Türbesi Görünüm	109
29. Şah Sultan Türbesi Kapı Tacı	109
30. Şah Sultan Türbesi Pilastr Başlığı	109

31. Şah Sultan Türbesi Kapı Bloğu	109
32. Şah Sultan Türbesi Kubbe İç Sathı	109
33. Şah Sultan Türbesi İç Görünüm	109
34. Nakşidil Valide Sultan Türbesi Dış Görünüm	110
35. Nakşidil Valide Sultan Türbesi Dış Görünüm	110
36. Nakşidil Valide Sultan Türbesi Avlu Kapısı	110
37. Nakşidil Valide Sultan Türbesi Dış Cephe Detay	110
38. Nakşidil Valide Sultan Türbesi Kubbe İç Sathı	110
39. Nakşidil Valide Sultan Türbesi İç Görünüm	110
40. Sultan II.Mahmud Türbesi Dış Görünüm	111
41. Sultan II.Mahmud Türbesi Dış Cephe Detay	111
42. Sultan II.Mahmud Türbesi İç Görünüm	111
43. Sultan II.Mahmud Türbesi Kubbe İç Sathı	111
44. Sultan II.Mahmud Türbesi Dış Avlu Kapı Detayı	111
45. Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Dış Görünüm	112
46. Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi İç Görünüm	112
47. Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Kubbe İç Sathı	112
48. Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi Kubbe İç Sathı Detay	112
49. (Prens) Sabahaddin Türbesi Dış Görünüm	113
50. (Prens) Sabahaddin Türbesi Dış Cephe Detay	113
51. (Prens) Sabahaddin Türbesi Pencere Şebekesi	113
52. (Prens) Sabahaddin Türbesi Kubbe İç Sathı	113
53. Halil Rıfat Paşa Türbesi Tonoz İç Sathı	113
54. Adile Sultan Türbesi Dış Görünüm	114
55. Adile Sultan Türbesi Sağ Oda Kubbe İç Sathı	114
56. Adile Sultan Türbesi Dış Cephe Detayı	114
57. Adile Sultan Türbesi Kapı Kemer Şebekesi	114
58. Adile Sultan Türbesi Sol Oda İç Görünüm	114
59. Adile Sultan Türbesi Sol Oda Kubbe İç Sathı	114
60. Sultan Abdülmecid Türbesi Dış Görünüm	115
61. Sultan Abdülmecid Türbesi İç Görünüm	115
62. Sultan Abdülmecid Türbesi Kubbe İç Sathı	115

63. Sultan Abdülmecid Türbesi Kubbe İç Sathı 1.ve 2. Süsleme Katmanları ...	115
64. Mustafa Reşid Paşa Türbesi Dış Görünüm	116
65. Mustafa Reşid Paşa Türbesi Dış Cephe Detay	116
66. Mustafa Reşid Paşa Türbesi Kubbe İç Sathı	116
67. Mustafa Reşid Paşa Türbesi Pandantifte Alçı Süsleme	116
68. Gülustu Valide Sultan Türbesi Dış Görünüm	117
69. Gülustu Valide Sultan Türbesi İç Görünüm	117
70. Gülustu Valide Sultan Türbesi Kubbe İç Sathı	117
71. Gülustu Valide Sultan Türbesi Kubbe İç Sathı Detay	117
72. Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Dış Görünüm	118
73. Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Kapısı	118
74. Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Pencere ve Şebekesi	118
75. Keçecizade Fuad Paşa Türbesi İç Görünüm	118
76. Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Kubbe İç Sathı	118
77. Mahmud Nedim Paşa Türbesi Dış Görünüm	119
78. Mahmud Nedim Paşa Türbesi Pencere ve Şebekesi	119
79. Mahmud Nedim Paşa Türbesi Dış Cepheden Detay	119
80. Mahmud Nedim Paşa Türbesi Dış Cepheden Detay	119
81. Mahmud Nedim Paşa Türbesi Kubbe İç Sathı	119
82. Gazi Osman Paşa Türbesi Dış Görünüm	120
83. Gazi Osman Paşa Türbesi Kuzey Cephesi	120
84. Gazi Osman Paşa Türbesi İç Görünüm	120
85. Gazi Osman Paşa Türbesi Kapı Bloğundan Detay	120
86. Şeyh Zafir Türbesi Dış Görünüm	121
87. Şeyh Zafir Türbesi Pencere Şebekesi Detay	121
88. Şeyh Zafir Türbesi Kubbe İç Sathı	121
89. Şeyh Zafir Türbesi İç Görünüm	121
90. Şeyh Zafir Türbesi Dış Cephe Detay	121
91. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Dış Görünüm	122
92. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Kapı Bloğu	122
93. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi İç Görünüm	122
94. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Kubbe İç Sathı	122

PLAN VE ÇİZİM LİSTESİ

	S.No.
1. Nuruosmaniye Türbesi Planı	131
2. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Planı	132
3. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Ön Cephesi	133
4. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Yol Cephesinden Görünüm	134
5. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Yan Görünüm	135
6. Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi Eksenal Kesit	136
7. Fatih Sultan Mehmed Türbesi Planı	137
8. Sultan I.Abdülhamid Türbesi Planı	138
9. Mihrîşah Valide Sultan Türbesi Planı	139
10. Şah Sultan Türbesi Planı	140
11. Nakşidil Valide Sultan Türbesi Planı	141
12. Sultan II.Mahmud Türbesi Planı	142
13. Sultan Abdülmecid Türbesi Planı	143
14. Sultan Abdülmecid Türbesi Ön Görünüş	144
15. Sultan Abdülmecid Türbesi Kesit	145
16. Gülustu Valide Sultan Türbesi Planı	146
17. Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Planı	147
18. Mahmud Nedim Paşa Türbesi Planı	148
19. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Planı	149
20. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Ön Görünüş	150
21. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Yan Görünüş	151
22. Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Eksenal Kesit	152

GİRİŞ

1718 ile 1730 yılları arasında yaşanan “Lale Devri”ni klasik dönemini çoktan yaşamış olduğu kabul edilen bir uygarlığın kendi içinde maniyerizm ve barok dönemleri yaşama ihtiyacının getirdiği arayışların başlangıcı olarak kabulün yanında, bu dönemde Türk Sanatı’nın Batı’dan olduğu kadar Doğu’dan da esin aldığını hissettiren Sadabad yapılanmasında 28 Mehmed Çelebi Efendi’nin aktarımları bir yana gelenekten gelen formların ve Lahor’daki Şalamar Sarayı’nın muhtemel etkisi¹, Meydan Çeşmeleri’ndeki kütesellik ve cephe düzenlemelerindeki Hint-Türk Sanatı izleri, bu dönemi (1718-1730) aynı anda hem Batı’ya hem de Doğu’ya açık tanımlamasına uygun hale getiriyor.

Bir uygarlığın kendi içinde dönemlere ayrılması ön kabulü kökleri antik çağa giden döngüsel tarih anlayışının bir yankısı olmalıdır. Bir uygarlık hangi noktada klasik olmaktadır, hangi zaman ve mekanda maniyerizme geçmektedir. Son hesapta modelin sürekli içinde kalındığı için yanlışlanamayan ve sırf bunun için doğrulanan bir model karşısındayız.

Sadabad bütünlüğünde Fransız etkisi su-yapı birlikteliğinin kurgulanışında aranabilir. 28 Mehmed Çelebi Efendi; Saint-Cloud, Meudon, Versailles, Trianon, Marly gibi yapıların görkemini ayrıntılı bir şekilde betimliyor. Osmanlı elçilik heyetinin Fransa dönüşü beraberinde getirdiği söylenen plan ve çizimlerin bulunduğu varsayılmakla birlikte,² Sedat Hakkı Eldem’in de gösterdiği gibi³ ilk dönem Sadabad yapılanmasında üslup aktarması anlamında belirgin bir Fransız etkisine rastlanmamaktadır.

¹ Semavi EYİCE, “Kağıthane-Sadabad-Çağlayan”, Taç, 1986, S.1, 33

² Gül İREPOĞLU, “Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesi’ndeki Batılı Kaynaklar Üzerine Düşünceler”, Topkapı Sarayı Müzesi, 1986, Yıllık 1, 61

³ Sedat Hakkı ELDEM, S’adabad, 6

Doğan Kuban'ın tespitiyle⁴ Türk Sanatı'nda bu dönem için ilk "Batılı" motif Bab-ı Ali Meydan Çeşmesi'nin (1728) gövdesinin saçakla birleşme alanında dar bir bordüre sıralanan stilize akantus yapraklarıdır. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Külliyesi'nde batı cephesinde görülen cephe hareketliliği, asimetrik cami revak bölgesi, İsmail Efendi Külliyesi'ndeki zeminde yükseltilmiş olma, III.Ahmet Kütüphanesi'nin yüksek bir platforma oturması, Hekimoğlu Ali Paşa Külliyesi için yine yüksek bir platforma oturma, külliyenin kuzey cephesindeki hareketlilik, taç kapısındaki kuvvetli düşeylik, sütun başlıklarının farklılığı ve külliyenin asimetrik düzeni gibi tespitler adeta "Türk Barok Mimarisi"ne bir hazırlık gibi değerlendirilmekle birlikte bunları Türk Sanatı'nın kendi dinamiklerinin Sultanahmet ve Yeni Cami'deki maniyerizminden sonra⁵ ihtiyaç duyduğu baroklaşma eğilimi olarak da görmek mümkün.

Bir uygarlığın kendi içinde arkaik, klasik, maniyerist ve barok dönemler yaşadığı şeklindeki yaygın kanı, değinildiği gibi kökeni antik çağa dayanan ve Vico, Spangler ve Toynbee tarihsel çizgisiyle günümüze ulaşan döngüsel tarih anlayışının bir yankısı olmak icab eder.⁶ 20.Yüzyıl boyunca yapılan çalışmalarla "sosyal bilimler" alanındaki her "gerçeğin" kuram bağımlı olduğu artan bir ivmeyle savunulmuştu. Bir noktadan sonra "sosyal bilim" yapmanın imkanının sorgulandığı ufuk taramaları, ulaştığı yerden sonra tekrar geri dönerek Wittgenstein'in, "Temellerin olmaması her şeyi olduğu haliyle bırakır."⁷ önermesini haklı mı çıkarılmaktadır? Konu üzerinde duran T.Khun, "paradigma devrimi"nden söz ederek; temellerin sürgit devam etmeyeceğini, "ayrık olgulardaki yığılma"nın her seferinde yeni "bilim" modelleri ortaya koyduğunu söylemişti.⁸ Söylediği "niceliksel değişikliklerdeki birikimin niteliksel değişimi getirdiğini" savunan Hegelyen diyalektik düşünce metodunun dışında mıdır? "Metod"u, "nomotetik" bilme

⁴ Doğan KUBAN, Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme, 105

⁵ Doğan KUBAN, A.g.e., 23

⁶ Doğan ÖZLEM, Tarih Felsefesi, 223

⁷ Chantal MOUFFE, "Radikal Demokrasi: Modern mi, postmodern mi?", (çeviren Mehmet Küçük), Modernite Versus Postmodernite, 189

⁸ Ömer DEMİR, Bilim Felsefesi, 57-58

anlayışının kaynağı olarak görenler de olmuştur.⁹ Bunun dışında Spinoza, Nietzsche, Tarde gibi düşünürlerden çıkışını alan “tekil” açıklama şekilleri de bulunuyor.¹⁰

Görüldüğü gibi “sosyal bilimler”de “gerçek”, kuram bağımlı olarak tarif edilmeye çalışılmıştır ve kuramsal çokluk Batı düşüncesinin “diyalojik”¹¹ yapısıyla alakalıdır. Bu durumda metod, “insan” olmanın bilinci üzerine yükselen, ufuk taraması yapan “modellere” sonuna kadar açık, değerlendirmesi yapılan somut verilerin “gerçeğine” sonuna kadar sadık olarak, ikisi arasında kurulacak “verimli” iletişimde aranamaz mı? Goethe, “Yalnız velud olan doğrudur.” diyordu.

Konuya ve metoda ilişkin satırbaşlarından sonra, 1740 tarihli Fındıklı Mehmed Emin Ağa Çeşme ve Sebili’nin Nuruosmaniye Külliyesi’yle beraber barok niteliğini hak eden düzenlemeler içerdiğini belirtmek gerekecektir. Değindiği gibi Sadabad ve daha önceki Meydan Çeşmeleri’nde Batı’dan ziyade Doğu etkileri olabileceği¹², hatta bunun Türk Sanatı’nın “doğal gelişimi”nin bir gereği olarak kendi dinamikleriyle ulaştığı noktada Batı ve Doğu ile aynı anda ve yeni bir düzlemde tanışması olduğu gösterilmişti.¹³ Ancak 1748-1755 arası inşa edilen Nuruosmaniye Külliyesi’ndeki barok öğeler eğilimin “Batı”ya döndüğünü göstermektedir. Bu külliyedeki yapılarda barok üslup özelliklerinin -oval avlu düzenlemesi hariç- plana yansımadığını, cephe düzenlemeleri, kemerler, sütun başları ve süsleme programı vb. öğelerle sınırlı kaldığını belirtmek gerekecektir. Hegelyen terminolojiyle söylenirse, “niceliksel bir yığılma” olmamıştır ve külliyenin fonksiyonu önceki yüzyıllarda olduğu gibidir. Bu tarihten sonraki türbe mimarisi de bu cümle altında okunabilir: İşlev yüzyıllar öncesinden geldiği gibidir; fakat “süreç” içinde Batı’da görülen bütün tarihsel üsluplar bazen “saf” şekilleriyle bazen de “eklektik” olarak türbe yapılarında

⁹ Doğan ÖZLEM, Kavramlar ve Tarihleri I, 275-278

¹⁰ Ali AKAY, Tekil Düşünce, 19-21

¹¹ Edgar MORIN, Avrupa’yı Düşünmek, 141

¹² Rüçhan ARIK, “Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bakış”, Osmanlı Ansiklopedisi, C.X., 248

Semavi EYİCE, A.g.m., 29-36

Turgut SANER, “18.yy.Osmanlı Mimarlığı’nın Doğulu Yönü”, Osmanlı’nın Dış Dünyaya Bakışı, 03 Aralık 1999 MSÜ Seminer Bildirileri, 17-28

¹³ Rüçhan ARIK, “Batılılaşma Dönemi’nde Anadolu Camilerine Bir Bakış”, Osmanlı’nın Dış Dünyaya Bakışı, 03 Aralık 1999 MSÜ Seminer Bildirileri, 31

okunmaktadır. “Klasik olma” vasfını kazandıktan sonra yeni arayışlara yönelen Osmanlı Mimarisi’nin yolculuğunun türbe mimarisinde de okunduğunu vurguladıktan sonra, bu dönemin değerlendirilmesinde imparatorluktaki “genel gerileyiş”i mimaride de okuma alışkanlığının yerini daha benimseyici yaklaşımlara bıraktığını söylemek gerekecektir. Uygarlıklar ve sanat gelenekleriyle ilgili dönemselleştirilmeler bir mutlaklığın ifadesi olmaktan çok “elverişlilik” içerirler ve hayat açık uçlu olduğu sürece beşeri bir yorum olarak yeni bir “gelenek”, yeni bir “klasik” oluşturma imkanından söz edilebileceği gibi, tarihsel miras üzerine eklenen yeni yorumlarla insanlık tarihinin yolculuğuna devam edeceği de söylenebilir. Zaten sürekli akan zamanın parçalanamaz doğası, konunun açıklanmasında bir noktadan sonra bu kavramları da yetersiz kılmaktadır.

Sinan’ı yetiştiren; ya da içinde Sinan’ın yetiştiği bir uygarlığın mimaride ulaştığı zirveden sonra yaşadığı uzun tekrar yılları, 18. yy.’ın ikinci yarısında yeni tarz ve formlarla tanışılmasıyla son bulmuştur. Ancak alınan yeni öğeler bugün “klasik üslup” olarak adlandırdığımız sanat üslubunun üzerine ve yorumlanarak işlenmişlerdir. Öncesinde mimari gelenek, iç ve dış sebeplerin birleşmesiyle hayatın bir çok alanında görülen yaşam alanı daralmasından payına düşeni almış görünmektedir. Bu şartlarda tanışılan yeni üsluplar yine de yorumlanarak işlenmişlerdir ve özgün niteliğini hak etmektedirler. Bu Akdeniz havzasının son büyük imparatorluğunun üniversal karakteri düşünüldüğünde tutarlı bir davranış olarak görülmektedir. Zaten hızla değişen şartlar insana hayatın ve kendinin sorduğu soruların bir cevabı niteliğinde olan uygarlıkların ve sanat kavrayışlarının dinamik olarak algılanmasını gerektirmektedir. Osmanlı Dünyası’nda bu konuda yeterli teorik yaklaşımın üretilip üretilmediği ayrı bir bahis olmakla birlikte, pratikte reflekslerinin işlerliğini bu dönemde dahi sürdürdüğünü söylemek gerekecektir.

**2- BATILI ÜSLUPLARIN ETKİLİ OLDUĞU OSMANLI
TÜRBELERİ**

2.1. NURUOSMANİYE-ŞEHSUVAR SULTAN TÜRBESİ¹⁴

YAPI ADI	: Nuruosmaniye Türbesi – Şehsuvar Sultan Türbesi
ADRESİ	: Eminönü-Nuruosmaniye, Molla Fenari mah. Nuruosmaniye Camii Avlusu (293.Ada, 8.Parsel)
MİMARİ	: Mimar Mustafa Ağa – Simon Kalfa
BANİSİ	: Sultan III.Osman
YAPIM TARİHİ	: 1755
FOTOĞRAF NO.	: 1-6
ÇİZİM NO.	: 1

Aynı adı taşıyan külliyesinin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Diğer adıyla Şehsuvar Sultan Türbesi olarak da bilinen yapı caminin doğusunda yer alan geniş bir bahçe içinde kütüphane ile hünkar mahfili arasında giriş kapısı camiye bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Sultan I.Mahmud için inşa edilen türbeye Sultan I.Mahmud ve halefi Sultan III.Osman defnedilmemiş, ancak Sultan III.Osman'ın annesi Şehsuvar Sultan için tahsis edilebilmiştir.

Türk Mimarisi'nin biçimsel değişiminde bir dönüm noktası kabul edilen Nuruosmaniye Külliyesi'nin bir parçası olarak içte 7.00x7.20 m. ölçülerinde yaklaşık kare kuruluşlu köşeleri yuvarlatılmış kübik gövdenin yüksek bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülmesiyle oluşturulmuştur. Bir yapıya barok vasfını kazandıracak pek çok öge bu türbede izlenebilmektedir. Kare kuruluş, dışta dört köşedeki ağır payelerin yuvarlatılmasıyla yumuşatılmış ve üstte yine dört yönde yüksek köşe kulecikleri getirilerek yükseklik hissi kuvvetlendirilmiştir.

¹⁴ Yapıların kimlik bilgileri için başta İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü'nün bilgi fişleri olmak üzere; Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme (Doğan KUBAN), Osmanlı Hanedan Türbeleri (Hakkı ÖNKAL), İstanbul'da Osmanlı Türbeleri'nin Tipolojisi (T.Ömer TAHAOĞLU) ve İstanbul Rical Türbeleri (İ.Günay PAKSOY) adlı çalışmalarla, İstanbul Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerinden yararlanılmış, gerekli görülen yerlerde problemler hususlar işaret edilmiştir. Söz konusu bilgiler, metinlerin içerisinde çözümlemesi yapılan kitabe ve tarihlerden de kısmi olarak çıkarılabilmektedir.

Yapının giriş cephesine kompozit başlıklı dördü duvara bitişik sekiz mermer sütun tarafından taşınan yuvarlak kemerli üç bölümlü bir revak oluşturulmuştur. Orta bölümün üst örtüsü pandatiflerle geçilen bir kubbe ile oluşturulurken yanlar aynalı tonozlarla kapatılmıştır. Üst örtü öğelerinin iç satırları hiçbir süsleme öğesi taşımamaktadır. Revak ve giriş cephesi tamamen mermer kaplama iken diğer iki cephe yine büyük ölçüde beyaz mermer ile kaplanmıştır. Yola bakan doğu cephesi ise külliye dış duvarı ile bütünleşmiş durumda küfeki taşındandır ve pencereler burada diğer cephelerden farklı bir şekilde, kemerli olarak tasarlanmıştır. Diğer cephelerde ise dikdörtgen kuruluşlu 115 cm. genişliğinde üç pencere açıklığı bulunur. Giriş cephesinde ise bu açıklıklardan ortadaki 160 cm. genişliğinde yuvarlak kemerli bir kapı ile değer kazanmıştır. Kapının iki yanında akantus yaprağı başlıklı ve yivli iki köşe sütunçesi kemer üzengi hizasına kadar yükselir. Yuvarlak kemer almaşık olarak siyah ve beyaz mermer kullanılarak geçmeli olarak örülmüş ve ortasına stilize iki istiridye kabuğunun simetrik olarak birleşmesinden oluşan bir madalyon yerleştirilmiştir. Kapı kuruluşunun hemen üzerine boş bir kitabelik bırakılmış üzerindeki alana da tahfif kemeri işlenmiştir. Boş kitabeliğin iki yanına küçük pilastrlar yerleştirilirken, bu pilastrlarla kemerler arasındaki küçük satırlar “S” hatlı kıvrık dal motifleriyle hareketlendirilmiştir.

Doğu cephesindeki kemerli pencereler hariç bütün pencereler Klasik Osmanlı Mimarlığı’nda sık rastlanıldığı gibi dikdörtgen kuruluşludur. Güney ve kuzeyde ise pencere araları düz pilastrlarla bölünmüştür. Hepsinin önüne de muhafaza amaçlı yine Klasik Osmanlı Maden Sanatı’na has kare açıklıklar oluşturarak kurşun lokmalar vasıtasıyla birbirlerine birleşen dövme demir parmaklıklar yerleştirilmiştir.

Doğu cephesi yoldan yükseltilmiş durumdadır ve değinildiği gibi külliye dış duvarı ile bütünleşmiş olarak küfeki taşından oluşturulmuştur. Burada pencereler diğer cephelerden farklı olarak uçları kırık kemerlere sahiptir ve daha büyüktür. Bu da külliyenin bu cepheden algılanmasında dizayn ve boyut açısından diğer külliye pencereleriyle benzerlik oluşturma çabasını gösterir.

Üç cephede bulunan dikdörtgen kuruluşlu pencerelerin üzerinde kalan geniş satıh tahfif kemerleri ile hareketlendirilmiş durumdadır. Giriş cephesinde bu kemerler tasarım gereği olarak daha yükseğe pencere üstlerindeki boş kartuşların ve kapı üzerindeki boş kitabeliğin üstündeki bölgeye işlenmişlerdir.

Giriş revağının saçak kornişi revağın üç yönünde de bir yay oluşturarak dolaşır. Bu hareketlilik köşe kulelerinin altından geçerek küçük ve derin bir yay hareketi ve takiben cepheye hakim daha büyük bir yay hareketi oluşturarak devam eder ve bütün cepheleri dolaşır. Yapının ana mekanından üst örtüye geçiş bölgesini de gösteren kornişin bu hareketliliği kuşkusuz barok yapılara has bir düzenlemedir.

Hareketli korniş ile üçlü pencere düzenlemelerine sahip büyük alanın arası kemerli, küfeki taşından örülme düz bir satıhtır. Giriş cephesi dışında bu bölgelerde 'C' ler oluşturarak kırılan kemerlere sahip tek pencereler bulunur.

Kubbe kasnağı dıştan düz ve geniş pilastrlarla birbirinden ayrılmış revzenli sekiz pencere içerir. Bu bölge alçaklı yüksekli iki sıra silme ile nihayetlendir.

Kubbe eteği pilastrlar hizasında dışa çıkıntı yapan bir kornişle çevrelenmiş durumdadır. Kubbenin en üstüne ise beyaz mermerden yapıma stilize hilal motifli bir alem yerleştirilmiştir.

Yaklaşık kare bir alan oluşturan türbenin köşelerine bitişik olarak birer mermer sütun yerleştirilerek tıpkı dışarıda olduğu gibi içte de köşeler yuvarlaklaştırılmıştır. Bu sütunlar pencere atkıları hizasına kadar yükselir ve bir sepeti andıran sade sütun başlıklarına sahiptir.

Kapı ve pencere aralarında kalan dar satıhlar kitabe frizine kadar uzanan düz bir pilastrla zenginleştirilmiştir. Bu frize kadar iç cephede kullanılan bütün malzemeler mermerden olup yalnız pencere kapakları ahşaptır.

Giriş açıklığı içte ikinci bir yuvarlak kemere sahiptir. Bu mermer kemer yine mermerden sövelere oturmakta, sövelerin iki yanında da ince pilastrlar yer almaktadır. Bu pilastrlar kemer üzengi hizasında bir başlıkla sonlanır. Bu başlıklar kitabe frizine kadar devam eden küçük pilastrlara kaide vazifesi görür.

Kapı açıklığının bulunduğu cephede iki, diğer cephelerde üçer olmak üzere alt sırada 11 tane pencere bulunur. 115 cm. genişliğindeki pencere açıklıkları düz mermer atkılı ve mermer sövelidir. Pencere aralarındaki satırlar ve bu satırlardaki pilastrlar ile dört köşede sabitlenen sütunlar hep mermerdendir ve değinildiği gibi ayet frizine kadar tüm alan bu şekilde kaplanmıştır. Bu kuşağa siyah zemin üzerine altın yıldızla celi sülüs hatla Ahkaf suresinden ayetler istifli bir şekilde yazılmıştır. Yazı kuşağının üstünden yaklaşık yarım daire kavisli kemerler kubbe kasnağına kadar yükselir. Kemerler ve içleri küfeki taşından olup giriş yönü dışında kalan üç yönde bu kemerler ortalarında birer pencereye sahiptir. Pencerelelerin etrafı silmelerle çevrelenmiş ve kemerleri üç dilimli olarak düzenlenerek hareketlendirilmiştir. Kemerler arasında iri pandandifler oluşturulmuş ve bunlar köşelerde sütun başlıkları üstünde ayet kuşağında oluşan şişkin konsollara oturtulmuştur.

Kubbe kasnağı yüksekçe olup yüzeyinde sekiz adet pencere açılmıştır. Alçı pencereler üç dilimli kemerlere sahiptir ve içleri büyük bir oval form etrafında gelişen istiridye kabukları ve “C” hareketli kıvrık dallarla şekillendirilmiştir. Bir silme ile gövde bölgesinden ayrılan kasnağın pencere araları da kalem işe tekniği kullanılarak stilize akantus yapraklarıyla tezyin edilmiştir. Gri ve tonlarının kullanıldığı bu satıhta dönemine has orijinal kalem işleri bugün silinmek üzeredir.

Yarım küreden çok daha az bir derinliğe sahip kubbe ince bir silmeyle kasnaktan ayrılmaktadır. Üzerinde yine gri ve tonlarının hakim olduğu dönemine has yoğun kalem işi süslemeler taşımaktadır. Kubbe göbeğinde ortadaki dalgalı üç sıra silme iç içe işlenmiş içine de tam ortada bir rozet etrafında gelişen natürel görüntüslü

iri bitki yaprakları işlenmiştir. Dıştaki silmenin etrafında dairenin yarısına kadar toplanmış perde motifi izlenirken diğer yarısında bitkisel dallar izlenir. Silmelerin ortasındaki iri naturel yaprakların altında ilk süsleme katmanı görülebilmektedir. Bu katmanda sütunlarla ayrılan anahtar deliği motifleri izlenmektedir. Bu durum yapıdaki kalem işlerinin muhtemelen yandaki ek bölüm inşa edilirken yeniden gözden geçirildiğini ve birtakım değişikliklere gidildiğini gösterir.

Yukarıda betimlendiği şekliyle oluşan göbekteki madalyon ile kubbe kasnağı arasına sekiz adet sütun kalem işi ile işlenmiş aşağıdan yukarı etrafları iki yanda simetrik akantus yaprağı, daha küçük bir akantus yaprağı demeti ve bir kurdeleden aşağı sarkan bitkisel yaprak motifleriyle madalyona kadar devam etmiştir. Sütun aralarına ise iri ve tek akantus yaprakları işlenmiştir.

Türbe yapısıyla hünkar mahfili rampası arasında 7.70 x 4.15 m. boyutlarında dikdörtgen kuruluşlu ek bir türbe oluşturulmuştur. Yol tarafından bakıldığında ayırt edilemeyen bu mekan giriş yönünden bakıldığında farklı mimarı öğeler taşıması ile ayırt edilmektedir. Yapı bu cepheye mermer söveli ve yuvarlak kemerli bir kapıyla açılmaktadır. Hem söve hem kemer vazifesi gören iki yekpare mermerin kemer ortasında birleşme noktasına kırmızı renkli dışa çıkık kilit taşı yerleştirilmiştir. Bu da şüphesiz barok değil neoklasik üslupta görülen bir uygulama olmakla birlikte Laleli Külliyesi'nde de kullanılmıştır ve bu yönüyle orijinal türbe yapısı ile aralarında on yıldan az olmayan bir zaman farkı olduğuna işaret eder. Kapı üzerindeki en üstte kornişli ve geniş boş bir kitabe yeri bulunmakta, kapının iki yanında ise atkısı ve söveleri küfeki taşından ve sade, düz atkılı ve dikdörtgen kuruluşlu, önünde dövme demir şebekeli pencereler bulunmaktadır. Pencereler boyut açısından ana türbedeki pencerelerden daha dar olup kuruluş açısından ise aynı özellikler göstermektedir.

Ek yapının bu cephesinde kalan diğer satırlar tuğla ve küfeki taşının sıralı olarak kullanılmasıyla doldurulmuş, en üstte korniş altında ise tuğladan iki sıra dış kuşağı oluşturulmuştur.

Bu yapıya bahçe kapısından girilebildiği gibi Nuruosmaniye Türbesi'nin güney cephesinden açılan bir kapıdan da girilebilmektedir. Bu cephede bulunan üç pencereden ortadaki alt bölümünün aynı genişlikte zemine kadar kesilmesiyle büyütülmüş ve kapı olarak değer kazanmıştır.

İç mekan ortada dikdörtgen kuruluşlu 125 cm. genişliğinde bir kapı ve iki yanında yine dikdörtgen kuruluşlu 98 cm. genişliğinde iki pencere ile bahçeye açılırken, yol cephesine ise daha önce külliye bahçe pencerelerini oluşturan 125 cm. genişliğinde uçları hareketli yuvarlak kemerlere sahip iki pencere ile açılmaktadır. Üst örtü aynalı tonoz olup yüzeyi bugün çok azı kalan kalem işleriyle süslüdür. Bu kalem işlerinde diğer türbede olduğu gibi gri ve tonları kullanılmıştır. Bugün bu süslemelerden ana türbe giriş kapısının hemen solundaki pilastr üzerinde iri stilize akantus yaprağı motifi izlenirken, yola bakan cephede pencere üstünde kalan satıhta ortada stilize çiçek ve dallar izlenmekte, tonozun güneybatı köşesinde ise sarmaşık dal motifi görülebilmektedir. Diğer satıhlarda da çok azı kalmış dönemine özgü gri ve tonlarında bitkisel formların işlendiği kalem işleri farkedilmektedir.

2.2. SULTAN III.MUSTAFA ve III.SELİM TÜRBEŚİ

YAPI ADI	: Sultan III.Mustafa ve III.Selim Türbesi
ADRESİ	: Eminönü, Laleli, Ordu Cad.Laleli Külliyesi içinde (913.Ada, 1.Parsel)
MİMARİ	: (Baş Mimar) Mehmed Tahir Ağa ¹⁵
BANİSİ	: Sultan III.Mustafa
YAPIM TARİHİ	: 1763
FOTOĞRAF NO.	: 7-11
ÇİZİM NO.	: 2-6

Laleli’de, Laleli Külliyesi sınırları içinde daha küçük bir kompleks hüviyeti gösteren bağımsız bir avlu içinde toplanmış türbelerin en büyüğüdür. Türbeye giriş Ordu C addesi üzerinden, Laleli Külliyesi’nin üç girişinden birini oluşturan güney-batı kapısı vasıtasıyladır. Sebilin sağında kalan bu anıtsal kapı geçildikten sonra sol yönde külliye içinde bağımsız bir birim oluşturan türbeler topluluğunun bulunduğu avluya açılan ikinci büyük kapıyla karşılaşılır. Hem cadde üzerindeki külliye ana kapısı, hem de avlu kapısı kemerli bir açıklıkla oluşturulmuş olup kemer kilit taşları belirgindir. Bu özellikler dönem düşünüldüğünde neoklasik bir özelliktir ve türbedeki yoğun barok programla tezat oluşturmaktadır.

Türbelerin bulunduğu avlunun dışarıyla irtibatı kesen yüksek duvarında ayrıca avlu içi ile görsel ilişki sağlayan çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmenin ortasında avlu içini görmeyi mümkün kılan bronz şebekenin iki yanı yivli mermer pilastrlarla çevrelenmiş ve bunlara bitişik simetrik iki çeşme aynası ve üstte şebeke üstüne bir kitabe ile istiridye kabuklarının bütünleşmesinden oluşan alınlık oturtularak çeşme

¹⁵ Literatürde ağırlıklı olarak Mehmed Tahir Ağa ismi verilmekle birlikte Külliye inşaatının bitim tarihine yakın 1176 Cemaziyelevveli ortalarında (1762 Aralık başı) bile Hassa Baş Mimarı olarak Hacı Ahmed Ağa’nın adını veren bir belge bulunmaktadır. (Gülsün TANYELİ, 18.yy.Osmanlı Mimarlığında Yapım Süreci:Laleli Külliyesi Örneği, Celal Esad Erseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, 7-10 Mart 1994 MSÜ, S.317-318)

bütünlüğü tamamlanmıştır. Adilşah Kadın için yapılan çeşmenin kitabesinde şunlar okunmaktadır:

Devletlü Beyhan Sultân ve Hadîce Sultan
Hazretlerinin valîdeleri merhume Adilşah Kadın
Efendi'nin ruhîçün fatiha

1219 hicri=1804

Kilit taşı belirgin kemerli, celi sülüs hatlı büyük bir alınlık kitabesine sahip avlu kapısından geçildikten sonra asıl mekana ulaşılır. Avlu içinde Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi'nden başka Aynül Hayat Kadın Türbesi ve üstü bronz şebeke ile örülerek oluşturulmuş Adilşah Kadın'ın açık türbeleri bulunur.

Burada diğer yapılar Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi etrafında örgütlenmiş olup, abidevi Sultanlar Türbesi'nin yanında mütevazı kalmaktadırlar.

Adilşah Kadın Türbesi: Adilşah Kadın, Sultan III.Mustafa'nın eşlerinden olup, 1804 yılında vefat etmiştir. Türbesi açık türbe tabir edilen tarzda, bronzdan imal edilmiştir. "C" kıvrımlı hatlarla örülen şebeke ile lahit çevrelenip üzeri örtülmüştür. Üstte şebeke üç tane küçük kubbe ve üzerlerinde küçük alemlerle sonlanır. Mezar yapısının şebekesi ile dışarıda avlu duvarına yerleştirilen çeşmenin şebekesi form ve malzeme olarak aynıdır. Zaten dışarıdaki çeşmenin kitabesinde Adilşah Kadın için inşa edildiği yazılmakta ve ortadaki şebeke örgüsünden de içerideki türbeyle görsel ilişki kurulmaktadır.

Asıl yapı olan Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi, ongen planlı silindirik gövdenin yüksek kasnaklı yarım küre bir kubbe ile örtülmesinden oluşur. Çokgenin kanatlarından kuzeye bakanına kapı açılmıştır. Celi sülüs hatlı bir kitabe taşıyan kapı sekiz tane sütunla taşınan üç gözlü bir revağa açılır. Revağı taşıyan sekiz sütundan dördü bağımsız dördü ise türbe duvarına bitişik olup mermerden mamüldürler. Sütunların başlıkları Klasik Osmanlı tarzından tamamen farklı olarak stilize akantus

yaprakları içerir. Mermer sütunlara atılan kemerlerle taşınan üst örtü üç bölüm olup ortadaki pandantiflerle geçilen kubbe, yanlar ise aynalı tonozdur.

Ongen planlı türbenin gövdesi dıştan iki bölüm olarak algılanmaktadır. Alt bölüm; üç tanesi caddeye bakan basık kemerli 170 cm. genişliğinde üç büyük pencere ve aynı hizada iç taraflara bakan dikdörtgen kuruluşlu 133 cm. genişliğindeki diğer cephe pencerelerinden oluşmuş olup, türbeyi çevreleyen dışa taşkın bir kornişle üst bölümden ayrılmaktadır.

Alt bölümde ana caddeye bakan üç yüzey hem malzeme hem de düzenleme bakımından diğer cephelerden farklı tutulmuştur. Barok üslubun izleyiciye dönüklüğüne uygun bir anlayış ile hareketlendirilen bu yüzeyler çokgenin diğer yüzeylerinden farklı olarak beyaz mermerle kaplanmıştır. Bu kısımların tekrar ele alınmış olabileceği düşünülmüş ve buradaki pencere şebekelerinin 1817-18 tarihli Nakşidil Valide Sultan Türbesi'nin pencere şebekelerine olan benzerliğine dikkat çekilmiştir.¹⁶ İçte, yakın tarihte ortaya çıkarılan ilk dönem kalem işi düzenlemelerin geleneksel karakteri yapının daha sonra tekrar alınmış olabileceği savını güçlendirmektedir.

Yola bakan mermerle kaplanmış üç cephe üç büyük pencereye sahiptir. Buradaki pencereler hem ölçülerinin büyüklüğü hem de kuruluşlarının farklılığı ile diğer cephe pencerelerinden farklıdır. Ana yoldan algılanan bu cephelerde basık kemerli bu pencereler çoklu silmelerle çevrelenmiş, kemerlerinin ortasına ise bir rozet gibi duran küçük akantus yaprağı ile istiridye kabuğu formunun birleşmesinden oluşan motifler yerleştirilmiştir. Pencere kemerlerinin üstündeki bölgede pencere kaşları gibi algılanan kabartmalar dikkat çekmektedir. Bu süslemeler ortada küçük bir rozet ve üstünde akantus yapraklarıyla bu rozetten kaynaklanan ve iki yana yayılarak kemer boyunca uzanan akantus yaprağı motiflerinin birleşiminden oluşur.

¹⁶ Doğan KUBAN, A.g.e., 36

Bu üç cephe birbirlerinden ve diğer cephelerden düz ve geniş pilastrlarla ayrılmıştır. Pilastrların katları ayıran korniş hizasına yaklaştığı bölgelerde iki silme arasında ortada istiridye kabuğu ve iki yana uzanan akantus yaprağı motifleri izlenmektedir.

Bütünüyle yapı bulunduğu topografya ile uyum içinde yüksek bir platform üzerine oturmaktadır. Yapı, ana yol tarafından türbe ve ona iki yanda bitişik dikdörtgen kuruluşu ve üstte tahfif kemerli üçer pencere ile birlikte algılanmaktadır. Doğuda sebil, batıda külleyenin batı ucu ile sınırlanan bu birliktelik daha önce sözü edildiği gibi küçük bir külliye hüviyeti gösteren türbeler topluluğunun da sınırlarını oluşturur.

Yapının bir kornişle ayrılan ikinci katı on cephede yedi tane uçları kırık kemerli pencereye sahiptir. Kuzeye bakan üç cepheye ise pencere açılmamıştır. Üst kat pencerelerin vitrayları form olarak hareketlidir. Burada kare ile birlikte oval formlar ve istiridye kabuğu formları kullanılmıştır. Tıpkı alt düzenlemede olduğu gibi burada da cepheler birbirlerinden düz ve geniş pilastrlarla ayrılmıştır. Bu pilastrlardan caddeye bakanlarında orta pilastr boş olmak kaydıyla iki tanesinin üst bölgesine kuş evleri yerleştirilmiştir.

Üst kat pencere üstlerinden çepeçevre bir kornişle sınırlanmakta bunun üstünde de dışa taşkın vaziyette kubbe kasnağının saçağı yer almaktadır.

Yüksek kuruluşu kubbe kasnağında da düz ve geniş pilastrlar cepheleri birbirlerinden ayırmakta ve buradan da yine bir korniş ve saçaktan sonra kurşun kaplı yarım küre kubbeye geçilmektedir. Son dönem yapılarında gördüğümüz uçları dışa kıvrık hilal formu tombak bir alemle de yapı bütünlüğü dıştan tamamlanmaktadır.

Daha önce değinildiği gibi yapının dıştan ilk bakışta algılanan yüzeylerinde mermer kaplama tekniği uygulanmış ve bu satırlar oldukça hareketli tutulmuşken diğer dış cepheler muntazam kesme küfeki taşlı ve daha sadedir.

Türbenin girişinde üç bölümlü revak kalem işi süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Revağın orta bölümü akantus yapraklı sütun başlıklı mermer sütunlara atılan kemerlerle taşınır. Kemerlerin altı geometrik ve bitkisel kalem işleriyle tezyin edilmişken kubbeğe geçişi sağlayan pandantiflerin yüzeyi sarı zemin üzerine gri ve tonlarında bitkisel motifler içerir. Kubbe eteği sarı ve tonlarında küçük istiridye kabuklarıyla çevrelenmiştir. Kubbe göbeğine etrafı bordürle halkalanmış dairevi bir madalyon yerleştirilmiş, madalyon ile kubbe eteği arasına ise dört ayrı koldan inen akantus yaprakları işlenmiştir. Madalyon ve akantus yapraklarında h ardal rengi ve grinin tonları kullanılarak barok üslubun en sevilen formları uygulanmıştır.

Yanlarda aynalı tonozların iç yüzeylerinin süslemesi ise kalem işiyle ortada rozet ve etrafında tonozun ayna hatlarını tekrarlayan dikdörtgen silmelerle oluşturulmuştur.

Türbenin alt kat pencerelerinden iki tanesi kapı yanında sağlı sollu revağa açılmaktadır. Dikdörtgen kuruluşlu ve mermer söveli pencerelerin atkı üstlerinde ortada bir kartuş ile kartuştan yayılan kıvrık dalların bütünlüğünden oluşan kalem işleri bulunmaktadır. Bu süslemelerin kapının sağında pencere üstünde yer alanı ise daha sonra sıva ile kapatılmış durumdadır.

Revaktan yapı içine girişi sağlayan yuvarlak kemerli kapı 154 cm. genişliğindedir. Kapı bloğunun iki yanında yüksek bir kaideye oturan küçük sütunçeler kemer üstü hizasına kadar uzanır ve düz başlıklarla sonlanıp pilastr formunu alan hatlarla devam ederek kapının muhteşem beyaz mermer üzerine altın yıldızla işlenmiş barok hatlı tacına kadar uzanır.

Bu kartuşta ortada oval madalyon ve buna bitişik istiridye kabuğu ve kıvrık dallar bulunurken üst bölge geniş bir hatla istiridye kabuğu, akantus yaprağı ve kıvrık dalları bir arada içerir ve tümüyle bu kabartmalar altın yaldızla kaplanmıştır. Kapı tacını oluşturan bu kartuşların altında küçük pilastrlar arasında ise celi sülüs hatlı kapı kitabesi yer alır. Burada celi sülüs hatla Ankebut Suresinin 57. ayeti yazılıdır.

Türbenin içinde pencere araları farklı düzenlemelere sahiptir. Kible yönündeki pencere arasında Kadem-i Şerif satıhtan taşan bir muhafaza içine yerleştirilmiştir. Kadem-i Şerif'in ahşap muhafazasına ince bir işçilikle çiçek ve kıvrık dal motifleri işlenmiş ve üzeri altın yaldızla kaplanarak yüksek bir görselliği ulaşılmıştır. Diğer pencere araları Kadem-i Şerif'in solundan itibaren üstte üçte bir oranında çini ve altında boş mermer satıh, mermer niş ile onun üstünde barok süsleme öğeleri içeren madalyon birlikteliği, üçte bir oranında üstte çini ve altında boş mermer satıh, tam yüzey çini kaplama şeklinde kapıya ulaşır, buradan itibaren tam satıh çini, üçte bir oranında üstte çini ve altta dolap ve tam satıh çini şeklinde devam ederek tamamlanır. Giriş kapısının iç düzenlemesi dış düzenlemesinin yakın tekrarıdır ve aynı şekilde bir ayet kitabesi ile yekpare beyaz mermer taç içermektedir. Buradaki kitabede Haşr Suresi celi sülüs hatla nakşedilmiştir.

Ara satıhlarda kullanılan çinilerin kalitesi yüksektir ve türbenin yapım tarihinden çok daha öncesinin XVI. yüzyılın sıraltı tekniğini yansıtmaktadır. Mercan kırmızısı, mavi ve beyaz renkler kullanılarak oluşturulan çinilerin ya sözü edilen dönemden kalma stok malzeme olduğu ya da başka yerlerden sökülerek burada kullanıldığı düşünülmüştür.¹⁷ Ancak A.Neftçi tarafından tespit edilen bir belge bu çinilerin menşeyini Üsküdar Sarayı olarak göstermektedir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, D. BŞM. BNE. Defter No:15955)

Pencere üzerleri hizasında ise geniş bir bordür içinde celi sülüs hatla 49. ayetinden itibaren Zümer Suresi siyah zemin üzerine altın yaldızla istif edilmiştir.

¹⁷ Gönül ÖNEY, Türk Çini Sanatı, 104

İkinci kat pencereleri alt kat pencerelerinden farklı olarak yedi tane olup, kuzeyde kalan üç yüzeye yalnızca kalem işi ile pencereler çizilerek görsel bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Üst kat pencerelerinde dışta oluşturulan alçı formların tekrarı ile yetinilmiştir. Üst kat pencereleri kubbe kasnağından başlayan ve pencerelerin yarı hizasına kadar inen kemerlerle birbirinden ayrılmış hem kemer yüzeyleri hem de kemer araları kalem işiyle bezenmiştir.

Bu noktada türbede kullanılan kalem işlerine dikkat çekmek yararlı olacaktır. Türbede rastlanılan kalem işleri iki ayrı anlayışı yansıtmaktadır. Türbede 1985-86 yıllarında yapılan çalışmalar sırasında bu türbenin yüzeydeki kalem işlerinin altında daha eski tarihli kalem işlerine rastlanmıştır. Üst kattaki kalem işlerinde barok dönem anlayışına uygun motif düzenlemeleri görülürken alt katman Klasik Osmanlı kalem işi anlayışını yansıtan motif düzenlemelerini içermektedir. Söz konusu tarihlerde üst kat kazınarak daha eski tarihli alt katman süslemeleri ortaya çıkarılmış, sonraki dönem uygulamalarından da örnekler bırakılarak iki üslubun aynı anda izlenebilmesine imkan sağlanmıştır.

2.3. AYNÜL HAYAT KADIN TÜRBEŚİ

YAPI ADI	: Aynül Hayat Kadın Türbesi
ADRESİ	: Eminönü, Laleli, Ordu Cad.Laleli Külliyesi içinde (913.Ada, 1.Parsel)
MİMARİ	: —
BANİSİ	: Sultan III.Mustafa
YAPIM TARİHİ	: —

Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi'nin batısında türbe yapısı ile türbedar evi arasında kalan boşluk pratik bir düzenlemeyle türbeye dönüştürülmüş ve Aynül Hayat Kadın Türbesi diye isimlendirilmiştir. Aynül Hayat Kadın Sultan, Sultan III.Mustafa'nın üçüncü kadınıdır ve 21 Temmuz 1764 tarihinde vefat etmiştir. Esat Efendi'nin Teşrifât-ı Kadime'sinde konuyla ilgili bilgi verildikten sonra "Laleli çeşme yakınında padişahın yaptırdığı camide bulunan türbenin dışında pencerenin önüne gömüldü" denilmektedir.¹⁸ Bu ibareden de anlaşılacağı gibi yapı sonradan oluşturulmuştur. Zaten bu husus görsel malzemedен de anlaşılmaktadır.

Aynül Hayat Türbesi; ön ve avlu cephelerinde dörder, yanlarda birer mermer sütuna atılan kemerlerle taşıyıcı sistemi oluşturulan üzeri pandantiflerle geçilen bir kubbeyle örtülü dikdörtgen bir mekan hüviyetindedir. Ön ve avlu cephelerinde kemerlerin üzeri tuğla-taş sıralı yüksek bir duvarla örülmüş, avlu cephesinde burası sağır bırakılırken, ön cephede buraya yuvarlak kemerli bir pencere açılmıştır. Kemerlerin aynaları da pencere olarak değerlendirilmiş durumdadır. Yarım daire pencerelerden avluya bakanlar alçı kuruluşludur ve içlerine bu dönemde tercih edilen hatlara sahip vitray düzenlemeleri yapılmıştır. Buralarda ortada oval bir medalyon etrafında "C" kıvrımlı hatlar izlenmektedir.

¹⁸ Esad Efendi, Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı Kadime), 116

Avlu cephesi ve ön cephede asıl aydınlatma sütunlar arasına açılan dikdörtgen formlu büyük pencereler vasıtasıyladır. Önde bu pencerelerden üç tane, avlu tarafında ise ortadaki kapının yanlarında iki tane bulunmaktadır. Kapı yuvarlak kemerli olup, kırmızı ve beyaz mermerin almasıyla örülmesiyle oluşturulmuştur. Kapının üzerine yerleştirilen kitabelik ise boş bırakılmış durumdadır.

Türbenin beyaz mermer sütunlarının başlıkları yandaki Sultanlar Türbesi'nden bir ölçüde farklı tutulmuştur. Şöyle ki; yandaki türbenin sütun başlıklarının dört yanına akantus yaprağı işlenmişken, burada akantus yapraklarının üzerine volütler de işlenmiştir. Bunun dışında sütunlar malzeme, boyut ve form olarak aynı özelliklere sahiptir.

Büyük pencerelere klasik anlayışta demir şebekeler takılmış, pencerelerin söve ve atıkları beyaz mermerden oluşturulmuştur. Ön ve avlu cephesinde pencere ve kapı açıklıkları dışında kalan bölgeler mermer panolarla kapatılarak sütun, söve ve atıklarla renk ve malzeme uyumu elde edilmiştir.

İçte iki ahşap sanduka bulunmakta olup, sanduka başlıkları beyaz mermerdendir. Üçgen formlu sanduka başlıklarında kitabeler ve gül motifleri dikkat çekmektedir. Sağıdaki sanduka Sultan III.Selim'in Başkadını Lefizar Kadın'a ait olup, kitabesinde şunlar okunur:

Huve'l-Bâkî

'Azm-i nev bâğ-ı irem kıldı Cenâb-ı başkadın
Olmuş iken revnak-ı gülşen sarây-ı Pâdişâh

Yani Ser bânu sarây-ı Hazret-i Sultân Selîm
İrci'î emriyle oldu âzim-i kurb-i âle

Pertev-i rahmetle mahz-ı nur olûb gitdi hemân
Görmüşdi sâyesin ‘âlemde çeşm-i mihr u mâh

Zîb-i taht olsun ebed ‘umriyle-Sultân-ı Cihân
Eyleye me’vâ sarây-i ‘adn-i ol ısmet penâh

Cevher-i mengûş hur olsa sezâ târîhi de
Lef‘izar Kadına nev kasr-ı cinândır câygâh

1206 hicri 8 Şevvâl 1206
fi 8 lam 1 Haziran 1791 / Çarşamba

Soldaki sanduka ise Sultan III.Mustafa'nın üçüncü kadını Aynül Hayat Kadın'a aittir ve kitabesinde şunlar okunur:

Huve'l- Hallâku'l-Bâkî
Âh mine'l-mevt ve el-firâk
Merhume Mihrimâh Sultanın Vâlidesi Sâhibu'l-hayrâtın
Zevce-i menkûhası Aynü'l-hayât kadın ruhîçun
el-fatiha

Sene 1178 hicri = 1764

Türbe; içte oldukça sade tutulmuş, kubbe göbeğine mavi rengin hakim olduğu iç içe daireler oluşturularak en içteki dairenin içine akantus yaprakları işlenmiştir. Kubbe eteğine ise gri renk kullanılarak küçük palmetler bir kuşak halinde çizilmiş durumdadır. İçte kalem işi tekniğiyle yapılan bu süslemelerin dışında başka bir süsleme ögesi bulunmamaktadır.

2.4. FATİH SULTAN MEHMED TÜRRESİ

YAPI ADI	: Fatih Sultan Mehmed Türbesi
ADRESİ	: Fatih, Fatih Camii Kible Avlusu
MİMARİ	: (Baş Mimar) Mehmed Tahir Ağa son şekliyle inşa etmiştir.
BANİSİ	: Sultan III.Mustafa
İLK YAPIM TARİHİ:	1481 (Sultan'ın ölümü ile aynı yıl olmalıdır.)
İHYA TARİHİ	: 1766-67
FOTOĞRAF NO.	: 12-17
ÇİZİM NO.	: 7

Türbe yapısı Fatih Camii'nin kible yönünde bulunan hazire içine konumlandırılmış yanında bir yol verilerek de hem caminin doğu ve batı avluları birbirlerine bağlanmış hem de türbeye geçiş sağlanmıştır.

İlk türbenin Sultan II.Mehmed'in (Fatih) ölümünden hemen sonra yapıldığını ve kuvvetli bir ihtimalle sekizgen planlı olup cephelerinde altı-üstlü pencerelere sahip olduğunu biliyoruz. Bu yapının beyaz mermerle kaplı olduğu ve kubbe ile örtülü olduğu da tespit edilmiştir.¹⁹

Ancak 1766 yılında yaşanan büyük bir depremde bu yapı çevresindeki diğer yapılar gibi yıkılmış ve yerine bu günkü ongen planlı türbe inşa edilmiştir. Yeni türbenin yapımına 6 Aralık 1766'da başlanmış ve 4 ay 22 gün süren bir inşa çalışmasıyla 27 Nisan 1767 tarihinde tamamlanmıştır. Sultan III.Mustafa döneminde geniş çaplı bu ihya faaliyetinden sonra türbe 1782 Cibali yangınında zarar görmüş ve Sultan I.Abdülhamid tarafından tamir ettirilmiştir. Türbe içinde kapı bloğu üzerine konulan üçgen kitabenin en altına düşülen not söz konusu onarımın tarihini H.1199/M.1784-85 olarak vermektedir. Sultan Abdülaziz tarafından 1865-66'da tekrar tamir edilen türbenin iç süslemesi de yenilenmiştir. Daha sonra Sultan

¹⁹ Hakkı ÖNKAL, Osmanlı Hanedan Türbeleri, 225-226

Mehmed Reşad d öneminde (1909-18) ve İstanbul'un fethinin 500. yılı kutlamaları çerçevesinde 1952-53'de yenilenen türbenin son onarımı 2003'te 550. Fetih Yılı Kutlamaları münasebetiyle yapılmış ve 29 Mayıs 2003'te resmi anma töreniyle birlikte son şekliyle ziyarete açılmıştır.

Türbenin mimarisini sınıflandırma konusu problemlili bir alanı işaretler. Her şeyden önce dönem düşünöldüğünde barok uygulamaların Osmanlı başkentinde etkisini hissettirdiği Nuruosmaniye ve Laleli Külliyesi gibi yapı bütönlüklerinde bunun örneklerinin ortaya konulduğunu hatırlamak gerekecektir. Ancak burada yalnızca barok anlayış değil dış cepheler düşünöldüğünde barok-klasik Osmanlı mimarisi eklektisizmi, iç süslemelerde ise kubbe barok üslupta tezyin edilmişken gövde de oryantalist eklektizimden söz etmek gerekecektir.

Türbe plan olarak içte 11.35 m. çaplı bir daire etrafında geliştirilen ongen kenarlı bir kuruluşa sahiptir. Yapının dış cephelerinde alt pencere kuruluşları Klasik Osmanlı Mimari anlayışında olmakla birlikte, çokgenin birleşme alanlarına yerleştirilen dışa taşkın düz pilastrlar, iki pencere katını ayırarak gövdeyi iki kısım olarak algılatan kademeli profilli silme kuşağı ve üstte gövdeyi sınırlayan aynı özellikli silme kuşağı barok üslubu hatırlatmaktadır.

Türbede diğer bir barok öge geç devirde türbeye eklenen hareketli büyük saçaktır. İç süslemelerde ise dış cephelerde görölen eklektik yaklaşım başka bir şekilde tekrarlanmaktadır. Sultan Abdölaziz tarafından yenilenen türbe iç süslemeleri kubbe bölgesinde barok karakterli iken diğer yüzeylerde Sultan Abdölaziz döneminin gözde üslubu oryantalist eklektisizm etkisini hissettirmektedir.

Ongen kuruluşlu gövdenin her bir yüzeyine alt sırada dıştan 218x115 cm. ölçülerinde dikdörtgen pencereler açılmış, çokgenin doğu bölgesine ise 152 cm. açıklıklı kapı konumlandırılmış ve önü geniş saçaklı bir revakla kapatılmıştır.

Dikdörtgen pencerelerin üzerlerine tahfif kemerleri konulmuş ve her cephede bu bütünlük içbükey dikdörtgen bir silmeyle çevrelenmiştir.

Çokgenin köşelerinde geniş kaideli dışa taşkın düz bir silme yukarıya doğru devam eder ve gövdeyi ikiye bölen silme kuşağında düz bir başlık ve başlık tablasıyla son bulur. Bu pilastrlar aynı ekseninde ve aynı kuruluşta üst katta da devam eder ve kubbe saçağında sonlanır. Üst sıra pencereler dokuz tane olarak cephelerde yerlerini almış yalnız kapı üst bölgesinde duvar sağır bırakılmıştır.

Üst pencere sıralarının kuruluşunda yuvarlak kemerler kullanılmış ve kemerler içbükey bir silmeyle vurgulanmıştır. Pencere dışlıklarında ise petek formu mermer şebekeler tercih edilmiştir.

Alt sıra pencerelerin pirinç şebekelerinde türbenin bütününde görülen seçmeci yaklaşım konsantre bir şekilde vücut bulmuştur. Özenli bir işçilik ve güzel bir malzemeyle oluşturulan şebekelerde “C” hatlı kıvrık dallar; rumiler, palmetler ve hilallerle iç içe işlenmiştir.

Yapının tek kemer gözlü revağı ikisi serbest ikisi duvara bitişik dört mermer sütuna atılan yuvarlak kemerler ve bunlara oturan pandantifli kubbeye oluşturulmuştur. Üstte iç örtü kubbe iken dışta kubbenin üzeri büyük bir dalgalı saçakla kapatılmıştır. Yapıya sonraki devirlerde eklenen bu saçak revak bölgesini üç yönden taşımış durumdadır. Dışa taşan kısımların iç yüzeylerine ise oluşturulan üç büyük dikdörtgen ve iki küçük kare bordür içinde toplanan “rokoko” nitelmesi yapabileceğimiz alçı kabartmalar yoğun bir şekilde işlenmiş ve üzerleri altın yaldızla boyanmıştır. Revak sütun başlıklarına stilize akantus yaprakları ve yarım küre formuna yaklaşan motifler işlenmiş durumdadır. Revak bölgesini kapatan camekanlar ise sonradan eklenmiştir.

Kapı bloğu; dışa atılan düz silmeler üzerine gelen profilli silme kemer, bunların içine ise içbükey ikinci bir silme çerçevesi ve en içte ise ince bir silme kuşağı tarafından çevrelenmiş kapı açıklığı şeklinde oluşturulmuştur. Düz söveler siyah ve beyaz mermerle alması olarak örülen yuvarlak kapı kemerini taşımaktadır. Kemer üstünde ise kapı kitabesi yer almakta ve celi sülüs hatlı besmele yazısını ihtiva etmektedir.

Revağı örten kubbenin iç sathı ve dört yandaki pandantifler kiremit kırmızısı, sarı ve haki renkler kullanılarak oryantalist etkili motiflerle süslenmiştir.

Kubbe göbeğine içi rumi ve palmetlerle kompoze edilmiş yuvarlak bir madalyon yerleştirilmiş, madalyon çevresine ise yuvarlak bordürler işlenmiştir. Kubbe eteğine de bir başka bordür kuşağı oluşturulmuş, içi rumi ve palmetlerle bezenmiştir. Kubbenin geniş gövde sathı ise daha büyük boyutlu rumi ve palmetlerle bezenmiş durumdadır.

Pendantiflerde de oluşturulan bordürler içine kubbe iç sathındaki motiflere yakın rumi ve palmetler aynı renkler kullanılarak işlenmiş böylece kubbe ve pendantiflerde bütün yüzeyler yoğun bir şekilde kalem işiyle tezyin edilmiştir.

Giriş boşluğunun iki yanına oluşturulan nişler içine dolaplar yerleştirilirken, dolap üstlerinde kalan dar kare alanlara oluşturulan bordür çerçevesi içine hançer yapraklı bitkisel motif örgüleri yerleştirilmiş, ortası da boş bırakılmıştır. Giriş boşluğunun tavanı da aynı form bordür ve süsleme ile çevrelenmiş ortasında göbekte çiçek şekilli küçük madalyon çevresinde rumi ve palmetlerle doldurularak tezyin edilmiştir. Bu bölge süslemeleri renk olarak revak süslemeleriyle aynıdır.

Kapı bloğu içte dıştakinden farklı bir kuruluşla oluşturulmuştur. İki yanda düz pilastrlar kaideli ve düz başlıklı olarak yerleştirilmiş üzerlerine küçük kulecikler oluşturulmuştur. En üstte ise taç şeklinde üçgen bir kitabe yerleştirilmiş ve üzerine

Ankebut suresinin 57. ayeti talik hatla yazılıp altına da dar bir şerit içine yine talikle “Cenab-ı Hazreti Abdülhamid Han kıldırıp tahrir-Bu pür nur merkade bu ayeti vaz etti ibretgir 1199” cümlesi işlenmiş ve 1784-85 tarihi düşülmüştür. Bu ibareden de iç kapı bloğunun Sultan I.Abdülhamid tarafından konulduğu anlaşılmaktadır. İçte kapı bloğu tümüyle beyaz mermerden oluşturulmasına karşılık yuvarlak kapı kemerinin kilit taşı siyah renk mermer kullanılarak belirginleştirilmiştir.

Dıştaki pencere kuruluşlar aynıyla içe de yansımış durumdadır. Ancak türbe içinde kullanılan kalem işlerinde koyu renklerin ağırlıklı olması kuvvetli bir aydınlık oluşmasını engellemektedir.

İçte 3.50 m. genişliğindeki kanatlara açılan alt-üst pencerelerin yanlarına kubbe kasnağından başlayarak zemine kadar inen geniş bordürler oluşturulmuştur. Pencere aralarında kalan yüzeyler de bordür içinde süslemelerle bezenmiş ve aralarına ayet kitabeleri yerleştirilmiştir.

Dıştaki geniş bordürlerin içi geçmeli olarak devam eden iri baklava dilimi altıgen yıldız motifleriyle aralarda rumi ve palmetler olacak şekilde doldurulmuştur. Pencere aralarında kalan satırlar da ise bordür içinde rumi ve palmetler işlenmiştir. Bu alanlarda alt sıra pencerelerin üzerine gelecek şekilde küçük kitabeler oluşturulmuş ve besmele ile başlayan Fetih suresinin ilk beş ayeti yazılmıştır.

Alt sıra pencere araları da kalem işleriyle süslenmiştir. Pencere aralarının tavanlarına dikdörtgen birer bordür oluşturularak içi hançer yapraklı motiflerle doldurulmuş, göbek bölgesi de rumi ve palmetler işlenerek tezyin edilmiştir. Yan satırlar ise yine dikdörtgen bir bordür içinde hançer yapraklı bitkisel motiflerle doldurulmuş aralar ise boş bırakılmıştır.

Alt pencereler tümüyle kapaklı iken üst sıra pencereler vitraylıdır. Bu vitraylar Sultan III.Mustafa-III.Selim Türbesi’ndeki vitraylarla aynı formdadır ve

1952-53 onarımında türbeye konulmuşlardır. Üst sıra pencere araları da üç bordür oluşturulup içleri doldurularak tezyin edilmiştir. Buralarda rumi ve palmetlerin yanı sıra düğüm motifleri de dikkat çekmektedir.

Çokgen kanatların satırlarına ve pencere aralarına işlenen kalem işlerinde kahverengi, yeşil ve sarı renkleri farklı tonlarıyla birlikte kullanılmıştır. Kanatların birleştiği alanlara da bordürler oluşturulmuş ve içleri de rumi, palmet ve hançer yapraklı bitki örgüleriyle doldurulmuştur. Buralarda ise gri, kırmızı ve mavi renkleri kullanılmıştır.

Türbe içinde pandantiflere yerleştirilen dairevi madalyonlarda İsm-i Celal, İsm-i Nebi, Dört Halife, Sa'd ve Said isimleri okunmaktadır. Buralarda madalyonların çevresi de rumi ve palmetlerle tezyin edilmiştir.

Kapı bloğunun üzerinde kalan bölgeye pencere açılmamış ve buraya kalem işi ile pencere oluşturulmasıyla yetinilmiştir. Bilindiği gibi bu uygulamayla barok üslupla tezyin edilmiş pek çok türbede karşılaşılmaktadır.

Kubbe kasnağına ortada geniş, yanlarda dar bordürler oluşturulmuş ve içlerine rumi ve palmetler yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Kubbe göbeğine etrafı küçük üçgenlerle çevrili büyük bir dairevi madalyon yerleştirilmiştir. Madalyon ile kubbe gövdesini ikiye bölen dairesel silme arasına kupa benzeri beş büyük süsleme ögesi yerleştirilmiş ve aralar kıvrık dallar, çiçekler vb. motiflerle tamamen doldurulmuştur.

Kubbe eteği bölgesindeki geniş bordür içine de beş adet pano oluşturulmuş ve içine güller yerleştirilmiştir. Panolarla alması olarak sıralanan beş tane de büyük çelenk oluşturulmuş içi güllerle donatılmıştır. Aralar da yine kıvrık dallar, çiçekler ve daha az olarak rumilerle tamamen doldurulmuştur.

Kubbe sathını yoğun bir Şekilde dolduran söz konusu kalem işlerinde kiremit kırmızısı, koyu yeşil ve sarı ağırlıklı olmak üzere mavi, beyaz, pembe gibi renkler tercih edilmiştir.

Türbede tek başına medfun olan Fatih Sultan Mehmed'in sandukası Sultan Abdlaziz tarafından konulan ince iŐŐilikli gümüş Şebeke ile çevrilmiştir. Burada da kıvrık dal, palmet ve hilallerden oluşan kompozisyonlar dikkat çekmektedir.

2.5. SULTAN I.ABDÜLHAMİD TÜRBEŚİ

YAPI ADI	: Sultan I.Abdülhamid Türbesi
ADRESİ	: Eminönü, Bahçekapı, IV.VakıfHan karşıısı (417.Ada, 21.Parsel)
MİMARİ	: (Baş Mimar) Mehmed Tahir Ağa
BANİSİ	: Sultan I.Abdülhamid
YAPIM TARİHİ	: 1780
FOTOĞRAF NO.	: 18-21
ÇİZİM NO.	: 8

Sultan I.Abdülhamid tarafından Bahçekapı'da medrese, imaret, mektep, sebil, çeşme, kütüphane ve türbeden oluşan bir külliye inşa ettirilmiştir. 1775-1780 yılları arasında inşa edilen külliyenin bir parçası olarak vücuda getirilen türbe, köşeleri yuvarlatılmış kare planlı bir kuruluş arz eder. Kare kuruluş üzerine elde edilen kübik gövde dört yanda tromplu sekizgen kasnakla geçilen yarımküre formlu bir kubbeyle örtülmüştür. Cepheler dışta tamamen beyaz mermerle kaplanmış sekizgen kasnak küfeki taşı olarak bırakılırken kubbe kurşun plakalarla örtülmüştür.

Kübik gövde iki kat olarak algılanmakta ve cephelerde altta ve üstte üçerli pencereler taşımaktadır. Revak cephesi ile kuzeydeki Kadem-i Şerif yerleştirilen alt pencere hariç tutulmak üzere bu pencereler düzenli bir şekilde sıralanmış böylece iç mekan altta 11, üstte 13 pencerenin aydınlattığı ferah bir mekan hüviyetine bürünmüştür.

Yapıya bir bütün olarak bakıldığında dış cephelerin sadeliği kendini belli etmektedir. Dış cephelerdeki bu basitlik türbenin anıtsal avlu kapısı ve revak bölgesindeki barok hareketlenmeler ile bir ölçüde giderilmiştir.

Alt kat pencereleri dikdörtgen kuruluşludur ve Klasik Osmanlı tarzı dövme demir parmaklıklara sahiptir. 115 cm. genişliğindeki bu pencerelerin üzerleri tahfif kemerleri ile hareketlendirilmiştir. Köşelerin ovalleştirilmesiyle elde edilen yüzeylere alt katta 144 cm. genişliğinde aynı şekilde dikdörtgen kuruluşlu pencereler açılmış ve kemer formu silmelerle tahfif edilmiştir. Güneydoğu köşedeki pencerenin iki yanında küçük çeşmeler oluşturulmuş ve çeşme aynalarına stilize bitkisel motifler işlenmiştir.

Üst kat pencereleri dikdörtgen silmelerle çevrenmiş kemerli pencerelerle teşkilatlandırılmıştır. Bu katta köşelere düz başlıklı pilastrlar yerleştirilmiştir. Yivli bir korniş bu katı üstte dolaşarak gövdeyi sınırlamaktadır. Kübik gövdeden sekizgene geçişte oluşan açıklıklar kurşunla kaplanmış ve saçak yapacak şekilde dışa taşırılmıştır.

Türbe revağının güney cephesi dışardan kapatılmış ve türbe yapısı ile anıtsal avlu kapısı arası masif bir görünüm almıştır. Avlu kapısı bu dönemin başka yapılarında olduğu gibi özenle işlenmiş, boyutu ve oranları ile anıtsal bir görünüm kazanmıştır.

Kapı sövelere oturan yuvarlak kemerle oluşturulmuştur. Kemer siyah ve beyaz mermerin alması olarak örülmesiyle elde edilmiş, kilit taşı ile üzengi hizasındaki sağlı sollu iki taş dışarı doğru taşınarak belirginleştirilmiştir. Kemer üzerinde yer alan kitabe celi sülüs hatlıdır ve Ankebut suresinin 57. ayetini içerir. Kapı bloğunun iki yanına büyük pilastrlar oluşturulmuştur. Bu pilastrlar kaidelidir ve kitabe altı hizasında bir başlıkla sonlanır. Bu başlıkların üzerine kaideli ve başlıklı iki kısa yivli pilastr daha kitabenin yanlarına gelecek şekilde ve dışarı taşkın olarak yerleştirilmiştir. Avlu kapısı türbenin dış cephesi gibi beyaz mermerle kaplanmıştır. Bu kapıyla türbeye ve önündeki hazireye girilmektedir. Kapı bloğu içte de celi sülüs hatla Ğafir suresinin 16. ayetini ihtiva eden bir kitabeyle sahiptir.

Türbenin asıl girişi üç kemer gözlü bir revakla kapatılmıştır. Orta bölüm yüksek bir kemere sahiptir ve yan mekanlardan daha büyük tutulmuştur. Revağın meydana bakan güney cephesi kapalı olarak tutulmuştur. Toplam altı sütun tarafından taşınan basık sivri kemerlerin üzerine ortada pandantiflerle geçilen kubbe, iki yanda ise yarım kubbeler atılmış ve revak oluşturulmuştur. Sağ mekanda ise farklı olarak revak kemerleri duvara gelen bölgelerde duvara atılan konsollerle taşınmaktadır. Diğer bölgelerde taşıyıcılar serbest sütunlar olarak düşünülmüş, bir istisna olarak da sol mekanda bir sütun duvara bağlı olarak tutulmuştur.

Sütunlar beyaz mermerden imal edilmiş, sütun başlıklarına da dört yanda akantus yapraklarının oluşturduğu kıvrımlar işlenmiştir. Sütun başlıkları dönem düşünüldüğünde oldukça sade tutulmuşlardır ve üzerinde tablalar taşımaktadırlar.

Kemer kuruluşları yapıdaki diğer kemerler gibi Klasik Osmanlı tarzı basık sivri kemerlidir. Revak kemerlerinin üzerinde büyük bir korniş barok hareketler oluşturarak dolaşmaktadır.

Revağın üst örtüsünün iç yüzeylerinde iki ayrı dönemde işlenmiş kalem işleri görülmektedir. Ortadaki kubbenin iç yüzeyinde yuvarlak bir madalyon içinde çokgen yıldız kollarının iç içe yerleştirilmesiyle oluşan kahverengi bir şemse yer almaktadır. Kubbe yüzeyi sütlü kahverengiyle boyanmış ve büyük ölçüde boş bırakılmıştır. Kubbe eteğine ise tütün yaprağı motifleri natüralist üslupta ve bir çelenk oluşturacak şekilde işlenmiştir.

Kubbeye geçişi sağlayan pandantifler üzerine de tütün sarısı renginde bordürler oluşturulmuş ve içi tezyin edilmiştir. Bu gün bu satırlardaki kalem işleri büyük ölçüde yok olmuş, yalnız türbe duvarı yakınındaki pandantiflerde iki ayrı anlayışta süsleme düzenlemesini gösterir parçalar kalmıştır.

İki ayrı programın uygulanmasına delalet eden bir başka bölge sağdaki revak gözünü örten yarım kubbenin içindeki süslemelerdir. Buradaki kalıntılardan da anlaşıldığı gibi türbenin revağında önce tütün sarısı rengi kullanılarak natüralist üslupta süslemeler yapılmışken daha sonra koyu yeşil ve grinin tonları kullanılarak barok dönemde sıkça gördüğümüz stilize bitki motifi düzenlemeleri yapılmıştır.

Girişte kapı bloğunun hemen üzerinde pandantifler arasında kalan kemerli satıhta kalem işleriyle tezyin edilmiştir. Kubbenin ve iki yandaki yarım kubbelerin iç yüzeylerinde ilk süsleme düzenlemeleri daha belirgin iken burada farklı olarak ikinci süsleme döneminin izleri belirgindir. Burada ortada içinde gül dalları olan bir madalyon etrafında stilize akantus yaprakları ve kıvrık dal motiflerinin birleştirilmesinden oluşan bir süsleme kartuşu yer alır.

Girişi sağlayan kapı bloğu beyaz mermerden oluşturulmuştur. Kaideli ve başlıklı bir pilastr gibi düzenlenen sövelere uçları kırık bir kemer oturmakta ve giriş buradan sağlanmaktadır. Kemerde siyah ve beyaz mermer kullanılmış ve almaşık olarak siyah renkli armudi formlar elde edilmiştir. Kemerin üzeri düz bir silmeyle çevrelenmiş ve üstte de celi sülüs hatlı iki sıralı bir ayet kitabesi yerleştirilmiştir. Buraya Fecr suresinin 27 ve 28. ayetleri yazılmış ve üzerleri tezhip edilmiştir.

Kapı bloğunun iki yanında köşeli bir kaideye oturan bloğa bitişik sütunlar dışa taşkın olarak yerleştirilmiştir. Bu sütunların başlıkları dört yanda akantus yaprağı süslemeleri içerir ve benzerlik olarak bu türbedeki revak sütun başlıklarından çok Şah Sultan ve Mihrişah Sultan türbelerinde kullanılan sütun başlıklarına benzerlik gösterir. Sütün başlıklarının üzerine büyük boyutlu tablalar konulmuş ve bunlara dayanan kısa ve dalgalı pilastrlar kitabe hizasında iki yana yerleştirilmiştir. Bu pilastrlar yukarıda kapı bloğunu sınırlayan büyük kornişe kadar uzanır ve üzerinde stilize akantus yaprakları taşır.

Türbe içte dış cephelere yakın kuruluştaki pencerelerle aydınlanır ve ferah bir mekan hüviyeti gösterir. Altta dikdörtgen kuruluşlu 12 pencere yer alır. Alt sırada, girişin iki yanındaki iki pencere kapatılmış ve dolap olarak düzenlenmiştir.

Üst kat pencerelerinde ise farklılık gözlenmektedir. Buralarda dıştan farklı olarak pencere kemer uçları hareketlendirilmiş ve etrafları kalem işi silmelerle çevrelenmiştir. Üst kat pencereleri içte vitray düzenlemeleri ile dikkat çekmektedir. İki kare form alt alta yerleştirilmiş ve etraflarında oluşturulan bordürlere bu döneme özgü stilize süsleme öğeleri işlenerek vitraylar oluşturulmuştur.

Bu dönemdeki pek çok anıtsal türbede olduğu gibi burada da araları beyaz mermerle kaplanmış alt pencere sıraları ve üzerinde beyaz mermer üzerine oluşturulmuş celi sülüs hatlı altın yaldızlı ayet kitabesi, ikinci kat pencereler, pencere köşeliklerinde madalyonlar, kalem işleriyle tezyin edilmiş üst kat ve kubbe iç sathı süslemeleri sıralamasını görmek mümkündür.

Bu türbede pencere araları beyaz mermerle düz silmeler halinde kaplanmış, pencere üzerlerine yapıya içte çepeçevre dolaşan celi sülüs hatlı ayet kuşağı oluşturulmuştur. Bu kuşak başka bir türbede rastlanmayacak şekilde kapı bloğunu üzerinden dolaşmak için yukarı kavis yapmaktadır. Bu kuşağa Mülk suresi istifli tarzda yazılmıştır. Kavisin altında kalan kapı bloğunun iç kitabesinde Rahman suresinin 26 ve 27. ayetleri yine celi sülüs hatla istif edilirken, kavisin üstünde küçükten büyüğe doğru alt alta üç sıra kitabe konulmuş ve üzerlerine aynı hatla ve aynı tarzda Besmele ve Kelime-i Tevhid işlenmiştir.

İçte kapının üstünde iki yanda oluşturulan küçük kartuşlar sözü yukarıda edilen hatların Divan-ı Hümayun Hocası Mehmed Emin tarafından yazıldığını göstermekte ve tarih olarak da 26 Aralık 1780'i vermektedir.

İçte her trompun yüzeyine ikişerden toplam sekiz dairevi madalyon oluşturulmuş ve içlerine İsm-i Celal, İsm-i Nebi, Dört Halife, Hasan ve Hüseyin isimleri yazılmıştır.

Tromplara ve aralarında kalan büyük satırlara kalem işi ile kemerler oluşturulmuş ve bu kemerlerin üzerine tütün sarısı ve kahverenginin tonları kullanılarak perde motifleri işlenmiştir. Kuşkusuz bu şekilde bir yüzey dekorasyonu bu dönemde ilk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kubbenin iç yüzeyi de kalem işleriyle tezyin edilmiş durumdadır. Kubbe göbeğine dairevi madalyon içine altın yaldızla “Ya Alimen bi-hali, aleyke ittikali” niyazı dört defa yazılmış madalyonun etrafı ise asma dalları, yaprakları ve üzüm salkımlarıyla oluşturulan bir çelenkle çevrelenmiştir.²⁰

Kubbe eteği de yine aynı bitkilerin iç içe işlenmesiyle oluşturulan bir süsleme kuşağıyla dönülmüştür. Kubbenin diğer satırları boş bırakılmış durumdadır.

Türbenin kuzey cephesinde orta pencerenin yerine Sultan IV.Mustafa'nın babasının türbesi için hazırlattığı beyaz mermer pano yerleştirilmiştir. Pano göz alıcı bir güzellikte işlenmiş ve içine “Resm-i Kadem-i Saadet” yerleştirilmiştir.

Pano yoğun bir şekilde bu dönemde sıkça gördüğümüz “S” ler “C” ler ve akantus yapraklarıyla süslenmiştir. Süslemeler alçak kabartma tarzında yapılmış ve üzerleri tezyin edilmiştir. Üstte yeşil renkli bir madalyon içinde altın sarısı renkli bir tuğra işlenmiş çevresine de bitkisel öğeler kompoze edilerek bu dönemde çokça gördüğümüz kapı kartuşlarının benzeri bir düzenleme elde edilmiştir.

²⁰ Hakkı ÖNKAL A.g.e.,232

Kartuşun altına iki bölüm halinde üç sıralık bir beyt talik hatla yazılmış ve üzeri tezhip edilmiştir. Burada pano üzerinde bulunan üzeri tezhipli kitabede:

“Oldı resm-i kadem-i Hazret-i Fahr-i âlem
Tâc-ı vehhac ser-i cümle-i ehl-i iman

O kademdir ki edip tay-yı semavât-ı ulâ
Menzil-i sidreye basdı şeb-i esrada ıyân

Sür yüzün acz ü niyaz ile idip istişfa
Olayım dersen eğer mahzar-ı afv ü ğufrân” yazısı okunmaktadır.²¹

Panonun ortasında hareketli kemerli küçük bir niş oluşturulmuş ve içine Hz.Peygamberin ayak izleri yerleştirilmiştir. Nişin çevresi stilize bitki motifleriyle çevrelenmiş iki yanına da üzeri işlemeli silmeler tasarlanmıştır. Alt yüzeye köşeleri ovalleştirilmiş büyük bir yatay kartuş oluşturulmuş üzerine de altın yaldızla saksı içinde çiçek motifi işlenmiştir. Dikdörtgen kuruluşlu bu panonun etrafı sıralı silmelerle dönülmüş ve silmeler tezhip edilmiştir.

Bütünüyle bu dönem türbe yapıları batılı üslupların Osmanlı Dünyası'na yansıma şeklinin bir özeti niteliğinde iken sözünü ettiğimiz bu pano da aynı özellikleri daha lokal olarak özetler gibidir.

²¹ Hakkı ÖNKAL, A.g.e., 233

2.6. MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ

YAPI ADI	: Mihrişah Valide Sultan Türbesi
ADRESİ	: Eyüp, Bostan İskelesi Sok. (46.Ada, 1.Parsel)
MİMARİ	: (Başmimar) Mehmed Arif Ağa ²²
BANİSİ	: Mihrişah Valide Sultan
YAPIM TARİHİ	: 1796'da tamamlanmıştır.
FOTOĞRAF NO.	: 22-27
ÇİZİM NO.	: 9

Türbe, Haliç'te deniz kenarından başlayıp içeri doğru Eyüp Sultan Türbesi'ne kadar devam eden Cülus Yolu'nun sağına inşa edilen Mihrişah Valide Sultan Külliyesi'nin bir parçası olarak aynı yola bakacak şekilde bir avlu içine inşa edilmiştir. Külliye; türbe, imaret, sebil, çeşme ve mektep yapılarından oluşur.

Sultan III.Selim'in saltanat yılları içinde annesi Mihrişah Valide Sultan tarafından inşa ettirilmiştir. Külliye'nin Cülus Yolu'na paralel güney cephesi barok üslubun en belirgin özelliklerini ince bir işçilik ve göz okşayan bir güzellikle yansıtmaktadır. Bu cephedeki iki anıtsal taç kapıdan biri türbenin bulunduğu avluya açılmaktadır. Bu kapıda cephedeki diğer düzenlemelerde olduğu gibi beyaz mermer ince bir işçilikle kullanılmıştır. Taç kapı bir bütün olarak bakıldığında zafer takını hatırlatmaktadır. Giriş açıklığı kemeri siyah ve beyaz mermerle almaşık olarak örülü kırık bir kemerle oluşturulmuş, kemer ortasına beyaz mermer istiridye kabuğu içinde kırmızı renk kilit taşı yerleştirilmiştir. Kemer düz başlıklı iki söveye otururken desteklere hemen bitişik sağlı sollu iki pilastr dışa taşkın olarak kemer üzengi hizasına kadar yükselmekte ve kapıyı vurgulamaktadır. Pilastrların stilize akantus yapraklı başlıklarından yivli bir silme çıkararak kapı kemerini dolaşmakta, yine

²² Kaynaklarda Arif Ağa şeklinde yazılmakla birlikte Doğan Kuban'ın ve Feridun Akozan'ın listesinde Mehmed Arif Ağa şeklinde geçmektedir. Ayrıca iki yazarın sıralamasında da farklılık gözlemlenmektedir. Akozan'ın listesi külliye'nin inşa tarihinde Nurullah Efendi'yi başmimar olarak göstermektedir. (Feridun Akozan, "Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi" Adlı Kitap ve Gerçekler, 7)

başlıklardan yukarı yivli ve kısa pilastrlar dik olarak yükselmektedir. Kısa pilastrların altında ve üstünde kabartma akantus yaprağı motifleri görülmektedir.

Giriş kemerinin üstünde taç kapının alınlığında bir ayet kitabesi bulunmaktadır. Sağ ve solda iki küçük pilastr ile alt ve üstte iki silme ile oluşturulan kitabeye Nes talik hatla “Her canlı ölümü tadacaktır.” mealinde ayet işlenmiş, kitabenin sağ ve soluna da küçük pilastrlara bitişik “S” kıvrımı oluşturularak üzerine akantus yaprağı kabartmaları işlenmiştir.

Kitabenin üstü ile taç kapı saçağı arasında kalan satha ise ortada içinde kırmızı renk taş yerleştirilmiş etrafı akantus yaprağıyla çevrili madalyonun etrafında “C” kıvrımlı profilden görünüm akantus yaprağı motiflerinin cepheden görünüm akantus yaprağı motifleriyle birleşmesinden oluşan yay hatlı süsleme grubu yerleştirilmiştir.

Ortada nefis bir talik hatla yazılmış ayet kitabesi ve etrafını süsleyen özenli barok kompozisyonlar Osmanlı Barok anlayışının bir özeti gibidir. Burada sözü edilen Türk Barok’udur. Bu anlamda barok-rokoko ayrımının pratik bir faydası olmasa gerekir. N.Pevsner, C.Ricci ve Brinckmann gibi müellifler rokokoyu barok üslubun bir devamı saymaktadırlar.²³ D.Kuban, birinin dekorasyon, diğerinin mekan mimarisi olduğunu söylemiş,²⁴ buna karşılık çalışmasının son bölümünde “Türk rokoku” tabirini kullanırken, kitabının başlığını “Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme” diye seçmiştir. Bazı mimarlık tarihçileri de konuyu: “Rokoko baroğun mariyerizmidir.”²⁵ şeklinde özetlemişlerdir. Denilebilir ki: Türkiye’ye barok, rokoko evresinde girmiştir ve Türk Sanatı’nın özgün akışı içinde yerini almıştır.

Taç kapının iki yanında aralarına küçük bir çeşme yerleştirilmiş iki yuvarlak sütun alınlık hizasına kadar uzanmaktadır. Armudi formlu kaidelere oturan bu

²³ Doğan KUBAN, A.g.e., 12

²⁴ Doğan KUBAN, A.g.e., 136

²⁵ Belkis MUTLU, Mimarlık Tarihi Ders Notları I, 173

sütunların başlıklarına küçük dikey yivler ve volütler işlenmiştir. Sütunların arası adeta bir niş oluşturmaktadır. Bu boşluklara akantus yaprağı başlıklı iç bükey kuruluşlu küçük çeşmeler yerleştirilmiştir. Aralarında çeşme bulunan ikişerli dış taşkın sütunların arkasına bu sütunların devamı izlenimi veren yalancı sütunlar işlenerek göz yanılması sağlanmıştır. Şüphesiz bu özellik barok üslubun göze hitap eden teatrelliğine uygun bir yaklaşım ve klasik mimari anlayışın kabul edemeyeceği bir uygulamadır.

İkişerli sütunların başlıklarına oturan iki kısa pilastr birer silme ile sonlanmaktadır. Kısa pilastrların üzerine ise taç kapı saçağına kadar devam eden biri iç bükey diğeri pilastrlarla aynı boyda dış bükey iki akantus yaprağı motifi sağlı sollu yerleştirilmiştir. Motiflerin arasında kalan boşluğa ise “Kelime-i Tevhid”, yarısı kapının sağ köşesinde diğeri ise sol köşesinde kalacak şekilde madalyonlar içinde celi sülüs hatla istif edilmiştir.

Türbe içte 10.20 m. çapında on iki köşeli kuruluşlu iki katlı çokgen silindirik gövdenin iki katlı yüksek bir kasnakla geçilen yarım küre formunda bir kubbe ile örtülmesinden oluşur.

İki basamaklı bir podyum üzerine oturan türbenin cephesi beyaz mermerle tamamen kaplanmış kırmızı renk mermerler ise alt-üst pencere sıralarında, pencerelerin kemer kilit taşlarında ve üst sıra pencere aralarındaki küçük sütunlarda kullanılmıştır. Alt sıra pencere aralarındaki sütunlarda ise siyah mermer kullanımına gidilmiştir.

Alt sırada 132 cm. genişliğinde 9 tane kırık kemerli pencere her biri çokgenin kollarından birine denk gelecek şekilde kullanılmış, aynı kuruluşlu pencere dizileri üst sırada da fakat 11 tane olarak devam etmiştir. Onikigenin kollarından birine 155 cm. genişliğinde kapı açıklığı bırakılırken kapı hizasının üstüne gelen bölgede üst sıra penceresi açılmamış sadece yerinin kalem işi ile vurgulanılması ile yetinilmiştir.

Dışta çokgeni oluşturan kanatlar dışa doğru taşarak bombeler oluştururken, içte kalan kanatların birleşme alanlarına da yerleştirilen sütunlarla keskinlikten uzaklaşmış ve göz okşayan bir zarafet elde edilmiştir.

Podyum ile alt sıra pencere araları kısa plastrlarla bölünen çepeçevre geniş bir silmeyle dolaşmış, bunun üzerine ise kırık kemerli ve kemer kilit taşlarında stilize istiridye kabuğu içinde kırmızı renk kilit taşları taşıyan pencereler yerleştirilmiştir. Bu pencereler kaideleri ve başlıklarıyla birer pilastr gibi algılanan sövelere oturan kemerlerle oluşturulmuştur. Pencere aralarına çokgenin de yüzeylerini birbirinden ayıran küçük dikey yivli ve volütlü sütun başlıklarına sahip, kaidesiz siyah mermer sütunlar yerleştirilmiştir.

Alt sıra ve üst sıra pencerelerin arası yivli kornişler tarafından sınırlanan ve yapıyı çepeçevre dolaşın bir silme kuşak ile ayrılmıştır. Silmenin araları hem çokgenin cephelerinin birleşme noktalarında hem de alttaki pencere kemeri kilit taşları hizasında kısa pilastrlarla bölünmüştür. Cephelerin birleşme noktalarında oluşturulan kısa pilastrlar alttaki sütunlara otururken, aralardaki pilastrlar yivli kornişler arasında oluşturulmuş ve bu hizalarda korniş dışa doğru hareketlendirilmiştir.

Üst sıra pencerelerin kuruluşu alttakiler ile benzerlik göstermektedir. Yalnız üst sıra pencerelerin kemer kilit taşları farklı olarak armudi form, akantus yaprağı birleşmesinden oluşan bir motifle yine kırmızı mermerle oluşturulmuştur. Diğer fark; alt pencereler döneme özgü formda bronz şebekelere sahipken üstte filgözü formda dışlıkların kullanılmasıdır.

Alt ve üst katlar sözü edilen bu farklılıklar ve altta cepheleri ayıran sütunların siyah mermer olmasına karşılık üst katta aynı hizadaki sütunların kırmızı mermer olması dışında aynıdır.

Gövde ortasındaki kornişle aynı formda başka bir korniş kubbe kasnağı ile üst pencere sıraları arasını dolaşarak türbe gövdesini sonlandırır.

Kubbe kasnağı cephelerin birleşme noktalarında on iki tane “S” profilli konsol taşımakta ve kubbe saçağı ile sınırlanmaktadır. Yarım küre kubbe kurşun ile kaplanarak üst örtü tamamlanmış kubbe ortasına da son dönem Osmanlı sanatında görülen bir form olan uçları dışa kıvrık hilal motifli tombak alem yerleştirilmiştir.

Türbenin girişi üç gözlü bir revakla kapatılmıştır. Revağın orta bölümü yanlara göre büyük olarak tasarlanmıştır. Revak, altısı serbest, ikisi köşelerde türbe duvarına bitişik sekiz beyaz mermer sütun ve kapı kenarlarında iki duvar konsölü olmak üzere on destek tarafından taşınan yuvarlak kemerlere oturan üst örtüyle oluşturulmuştur. Üst örtü ortada pendentiflerle geçilen kubbe, iki yanda ise tonozdur. Revağı taşıyan mermer sütunların başlıkları stilize akantus yaprakları ve bunların altında sıralı dik içbükey silme birlikteliğinden oluşan motiflerle kompoze edilmiştir.

Revağın kubbe ve tonozları yoğun kalem işi tekniğinde motiflerle bezenmiştir. Kubbe göbeğine krem rengi zemin üzerine sekiz kollu bir yıldız formunda madalyon işlenerek içi yoğun bir şekilde akantus yaprağı motifiyle doldurulmuş, yıldızın her bir koluna denk gelecek şekilde yaprak aralarına da zümrüt motifleri yerleştirilmiştir.

Ortadaki madalyondan çıkan sekiz tane dalgalı kordon kubbe eteğine kadar inerek kubbe yüzeyine dilimli bir görünüm vermektedir. Kubbe eteği çepeçevre akantus yaprağı motifleriyle çevrelenmiş, etek boyunca büyüklü küçüklü olarak tekrarlanan motif kuruluşlarının ortasına da zümrüt motifleri işlenmiştir.

Pendantiflerde ise yuvarlak madalyon formu kuruluşlar içleri akantus yaprağı motifleriyle doldurularak oluşturulmuştur. Yan mekanları örten tonozların içlerinde

ise krem rengi zemin üzerine oluşturulan farklı düzenlemelere sahip bitkisel kompozisyonlara rastlanır.

Revak üst örtüsünün süslemelerine bir bütün olarak bakıldığında Klasik Osmanlı tezyinat anlayışından farklı bir yaklaşımın varlığı kendini göstermektedir. Türbe yapısının tümü için “farklı bir yaklaşım” hükmü geçerli görünmektedir. Yapılan şey Osmanlı hayat ve ölüm tasavvuruna bir başka deyişle dünya görünüşüne Batılı üslupların giydirilmesi işlemidir ve bütün bir son dönem Osmanlı mimarisi bu cümle altında okunabilir.

Türbenin revak altına açılan bölümlerinde çokgen gövde diğer cephelerdeki dilimlenmelerin aksine düz tutulmuştur. Revak altına bakan bu cepheye anıtsal görünümlü, göz okşayan bir güzelliğe sahip taç kapı yerleştirilmiştir.

Siyah ve beyaz renkli mermer örgüyle oluşturulan kapı kemeri ortada akantus yaprağı formunda bir kabartmayla çevrelenmiş kırmızı mermer kilit taşına sahiptir. Kapı kemeri diğer kemer kuruluşları gibi iki alt ucunda hareketlendirilmiştir. Kemer söveleri birer pilastr gibi algılanacak şekilde kaide ve başlık taşımaktadır. Başlıkları üzerine tablalar yerleştirilmiş ve kemer oturtulmuştur. Sövelerin iki yanına kırmızı mermer sütunçeler yerleştirilmiş ve üzerine sövelerdekilerle aynı boyutta akantus yapraklı başlıklar ve tablalar konulmuştur. Bu tablalara kemer üzerini çevreleyen dışa taşkın yivli silmeler ve yukarı doğru yükselen kısa pilastrlar oturur. Kısa pilastrlar yivlidir ve üzerleri akantus yapraklarıyla hareketlendirilmiştir.

Kapı üzerinde celi sülüs hatlı bir ayet kitabesi dikkat çekmektedir. Buraya Kasas suresinin 88. ayeti yazılmıştır. Kitabe çerçeve içine alınmış üzerine ise akantus yapraklarından oluşan bir taç yerleştirilmiştir.

Tekrarlayan silmelerle genişleyen kapı bloğunun en dışında kaideler üzerine oturan içtekilerden daha büyük kırmızı mermer sütunçeler bulunur. Bu sütunçelerin

başlıkları yivli oymalar ve kıvrık akantus yaprağı motifleri taşır. Gerek bu boşluklar gerekse de bunlara oturan kaideli ve başlıklı kısa pilastrlara arka arkaya tekrarlanma yanılması verilmiştir.

Kapı bloğunun iki yanında pencere yerlerine 106 cm. genişliğinde dolaplar yerleştirilmiştir. Üzerleri yivlenerek kaide ve başlık oluşturulan sövelerin üzerine düz bir atkı atılmış bunun üzerine de atkıya paralel dikdörtgen düz alınlık yerleştirilmiştir. Atkılar ortalarında dekoratif amaçla yerleştirilmiş istiridye kabuğu içinde kırmızı mermer madalyonlar taşır.

115 cm. genişliğinde bir kapıyla girilen iç mekan on iki kenarlı bir görünümündedir. Mekan iki sıra pencere tarafından aydınlatılmakta, pencere aralarında ise yapıyı içte çepeçevre dolaşan ayet kuşağı yer almaktadır. Alt sıra pencereler dıştaki kuruluşu içte de tekrarlamaktadır. Yalnız revağa açılan cephelerde pencere kuruluşları diğerleriyle aynı tutulmasına rağmen buralarda dışta olduğu gibi kapının iki yanına gelecek şekilde dolaplar yerleştirilmiştir.

Üst sıra pencerelerde ise dıştaki kuruluşun aksine pencere kemerleri uçlarda hareketlendirilmemiştir. Bu pencereler içte vitraylı olup, vitraylarda uygulanan kompozisyon yapıdaki genel tezyinat anlayışıyla uyumlu olarak bitkisel ve “C” hareketli stilize kıvrık dal motifleri içerir.

Alt sıra pencere bloklarının kuruluşunda beyaz mermer kullanılmıştır ve boyutları itibariyle cepheleri doldurmaktadırlar. Burada pencere kemerlerine dışta olduğu gibi kırmızı renk kilit taşları yerleştirilmiştir. Alt sıra pencere aralarına cepheleri de birbirinden ayıracak şekilde kırmızı mermer sütunlar sıralanmıştır. Dışta bu sütunlar siyah mermer iken içte farklı bir renk tercih edilmiş, sütun başlıkları ve başlık tablalarında dışarıdakilerden farklı olarak tekrar yanılması verilmiştir.

İçte kapı kuruluşunda pencerelerden farklı olarak siyah ve beyaz renk mermerin alması olarak örülmesinden oluşan kemer kullanılmıştır. Aynı şekilde burada da kırmızı renk kilit taşı istiridye kabuğu motifi içinde kullanılmıştır. Kapının üzerinde ise uçları ovalleştirilmiş dikdörtgen bir ayet kitabesi yer alır. Burada Haşr suresinin 2. ayeti okunmaktadır.

Alt ve üst pencere sıraları arasında geniş bir ayet kuşağı ikiye bölünmüş olarak türbeyi dolaşmakta ve Mülk suresinden ayetler ihtiva etmektedir. Altta ve üstte bir silmeyle çevrelenen ayet kuşağı alttaki sütun başlıklarına oturan kırmızı renk küçük plastirlarla on iki yerde bölünmüş durumdadır. Hat, beyaz mermer üzerine kabartmayla oluşturulmuş ve üzeri altın yıldızla tezhip edilmiştir. Türbedeki hatların Mahmud Celaleddin Efendi tarafından yazıldığı bilinmektedir.²⁶ Kuşağın sonunda kartuş içine düşülen not hattatın ismini verdiği gibi hatları işleyen hakkakın ismini de vermektedir: “Onu Mehmed Şevket resmetti.”²⁷

Üst kat pencereleri ayet kuşağının hemen üzerinden başlamaktadır. Pencereler burada yivli silmeler içine alınmış çevreleri de kalem işi ile belirginleştirilmiştir. Pencere aralarına dikey olarak iki kanatlı panolar çizilmiş, kanat başları da stilize akantus yaprağı ve palmetlerle tezyin edilmiştir. Kahverengi kalem işi bir bordür pencere üstlerini boydan boya pencere üstlerindeki kemer hattını tekrarlayarak dolaşmaktadır.

Üstte köşeliklerde on iki dairevi madalyon oluşturulmuş ve içlerine de İsm-i Celal, İsm-i Nebi, Dört Halife, Hasan, Hüseyin, Zübeyr, Said, Sa'd ve Talha isimleri yazılmıştır. Madalyonların arası ise gül dalları işlenerek doldurulmuştur.

Kubbe, ortasında bir madalyondan çıkan eğrisel şeritlerle on ikiye bölünmüştür. Bu şeritler kubbe eteğinde oluşturulan bordüre kadar ulaşmaktadır.

²⁶ Ali ALPARSLAN, İstanbul Ansiklopedisi, C.V., 266

²⁷ Hakkı ÖNKAL, A.g.e., 242

Şeritlerle oluşturulan dilimlerin her biri etek bölgesinde kilit taşlarında görülen madalyon, akantus yaprağı, gül dalları ve “C” kıvrımlı kırık dal motiflerinin birleşmesinden oluşan kompozisyonlar taşımaktadır. Dilimlerin ortalara yakın bölgelerine de çeşitli bitkisel motifler, alttaki düzenlemelerden farklı bir kuruluştta işlenmiştir. Kubbe göbeğine yakın bölgelere ise sıralı olarak bağımsız gül dalları ve ortadaki madalyondan çıkan gül dalları yerleştirilmiştir.

Kubbe göbeğindeki dalgalı yuvarlak madalyon merkezde akantus yaprakları ve çevresinde gelişen sıralı bordürlerin birleşmesinden oluşmuştur. Çevresi akantus yaprağıyla çevrelenerek tamamlanan madalyondan aşağı, yukarıda sözü edilen eğrisel şerit inmekte ve şeridin içi de çeşitli bitkisel formlar içermektedir.

Kubbe yüzeyi krem rengi iken; kullanılan kalem eşlerinde kırmızı, yeşil, sarı ve mavi renkleri tercih edilmiş ve döneminin özelliklerini yansıtan süsleme programları oluşturulmuştur.

2.7. ŞAH SULTAN TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Şah Sultan Türbesi
ADRESİ	: Eyüp, Defterdar yolu, Feshane Cad. (41.Ada, 19.Parsel)
MİMARİ	: (Mimar) İbrahim Kami Ağa
BANİSİ	: Şah Sultan
YAPIM TARİHİ	: 1800-01
FOTOĞRAF NO.	: 28-33
ÇİZİM NO.	: 10

Sultan III.Mustafa'nın kızı, Sultan III.Selim'in kız kardeşi Şah Sultan tarafından türbe, sebil, sıbyan mektebi ve çeşmeden oluşan küçük bir külliye Mimar İbrahim Kami Ağa'ya inşa ettirilmiştir. Şah Sultan manzumesi olarak da bilinen bu yapılar topluluğu önemli bir dini merkez olan Eyüp'e giden yol üzerinde Haliç'e nazır olarak inşa edilmiştir.

Türbe yapısı bu manzumenin en gösterişli yapısı olarak öne çıkmaktadır. Plan olarak içte 8 m. çapında dairevi bir plan arz ederken dışta köşelerdeki dört ağır paye ve üstlerindeki köşe kuleleriyle kareye yakın bir görünüm vermektedir.

Türbenin cepheleri dışarıya doğru taşmakta ve üzerinde iki sıra pencere taşımaktadır. Alt sıra basık kırık kemerli üç pencereden oluşurken, üst sıra uçları ovalleştirilmiş üç tane dik pencereden oluşmaktadır. Alt sıra pencereler dışta dönemine özgü bronz şebekelerle korunurken üst sıra pencereler dışta filgözü formunda alçı dışlıklarla değerlendirilmiştir.

Köşelerdeki dört ağır payenin iki yüzeyine birer pilastr oluşturulmuş, pilastrların başlığına da yarım askı çelenk, istiridye kabuğu ve volüt motifleri işlenmiştir.

Cepheler tamamen beyaz mermerle kaplanmış durumdadır. Alt sıra pencerelerin üzerini dışa taşkın yivli bir silme kemerlerdeki hareketlenmeyi tekrarlayarak dolaşırken pencere araları silmelerle birbirinden ayrılmıştır.

Gövdenin tam ortasında dışa taşkın bir korniş alt ve üst sıra pencere bloklarını birbirlerinden ayırmaktadır. Kornişin üzerinde kalan üç tane ovalleştirilmiş pencere bu özellikleriyle daha sonra Nakşidil Valide Sultan Türbesi'nde rastlanacak pencere kuruluşlarının da öncüsü sayılabilirler. Bu pencerelerin üzeri de alt sıradakiler gibi dışa taşkın bir silme ile hareketlendirilirken, farklı olarak aralara açılan oyuklarla silmenin bütünlüğü bozulmuş ve bunlar adeta tek tek pencere kaşı görünümü almıştır.

Beyaz mermerle oluşturulan kapı bloğunun iki yanına küçük sütunçeler yerleştirilmiş yuvarlak kapı kemeri ise siyah-beyaz mermerlerle almaşık olarak örülerek oluşturulmuştur. Kapı kemeri, uçları yivlenerek bir pilastr görünümü alan sövelere oturmakta ve söveler iki yanda aynı görünümlü pilastrlarla tekrarlanmaktadır. Kapı alınlığında talik hatlı bir kitabe mevcut olup, altı satır on iki beyt halinde yazılan kitabede şunlar okunur:

1- Gevher-i ser-tac-ı iffet zib ü fer-i saltanat
Revnak-ı ismetsaray devlet-i din-i mübin

Şah Selim-i saltanat pirayenin hemşiresi
Şah Sultan bint-i merhum Mustafa Han-ı güzün

2- Mihr-i Şah kadın ki oldur mader-i pür şefkati
İsmeti nuruyla bulmuştu ziya ruy-i zemin

Onu Sultan Mustafa ikinci kadın eyleyip
Devletinde görmüşdü rağbeti ol nazenin

3- Çıktı elden ol hüma uçtu feraz-ı sidreye
Girdi hayfa halk-ı âlem mateme oldu hazin

Kıldı efrad-ı riâyet işte madere
Yaptı âlî türbe kabr-i evzen müstahkem metin

4- Yaptı hem bir mekteb-i ra'na civar-ı türbede
Halkı hüsn-i âlem arası (?) eder hayret-i karın

Şad eder merhumenin ruhun çü savt-ı bülbülân
Daim etfal okudukça onda Kur'an-ı mübin

5- Gel dua-i hayra âğâz et gönül ihlas ile
Hayr olan da'vati reddetmez mücübü's-sâilin

Mihr-i Şah Kadın riyaz-ı cenneti edip makar
Cilvegâhı ola Ya Rab gülşen-i hüld-i berin

6- Yazdı ihya hâme-i mu'ciz beyan bir beyt kim
Mündericidir onda garra iki tarih-i güzin

Şah Sultan yaptı ziba türbe-i vâlâ-yı nev
Mihr-i Şah kadına adn ola bu me'vay-ı berin

Kitabenin altına “Duacı Yesarî zâde Mustafa İzzet. Allah onu bağışlasın.
1215” notu düşülerek hattat ismi ve tarih verilmiştir.²⁸

Kapının iç yüzünde ise celi sülüs hatta yazılan “Cennet annelerin ayağı
altındadır.” anlamındaki hadis-i şerif okunmaktadır.²⁹

²⁸ Hakkı ÖNKAL, A.g.e.,247-248

²⁹ Hakkı ÖNKAL, A.g.e.,248

Avlu kapısının iki yanında duvarlara açılan yuvarlak kemerli pencerelerin bronz şebekeleri “C” kıvrımlı hatların birleştirilmesiyle örülmüştür. Bu şebekeler gerek malzeme gerekse de form olarak Laleli Külliyesi’ndeki Adilşah Kadın Çeşmesi ve içerdeki Adilşah Kadın Türbesi şebekeleriyle aynı özelliklere sahiptir.

Kapı kitabesinin altında okunan H.1215 tarihinden başka türbe gövdesine bitişik olarak devam eden külliye duvarları üzerindeki iki küçük çeşmede H.1216 tarihi okunmaktadır. Söz konusu tarih 1800-1801 yıllarına tekabül etmektedir ve yapılar topluluğunun bitim tarihi olarak alınmalıdır.

Gövde dört yanda yukarı doğru yükselen ve dışa taşkın bir saçak taşıyan kemerlerle son bulmaktadır. Buradan kubbe kasnağına ve yarım küre formunda kubbeye geçilmektedir. Yapının alemi bu dönemde görülen diğer yapılardaki alemlerin aksine Klasik Osmanlı anlayışında stilize edilmiş bir hilalle oluşturulmuştur ve tombak tekniği ile yapılmıştır.

Yapılar topluluğuna bir bütün olarak bakıldığında barok özelliklerle birlikte neoklasik özellikler de göze çarpmaktadır. Külliye giriş kapısı altı sıralık bir kitabe taşımakta; kuruluşu, oranlamaları ve kilit taşlarıyla neoklasik üslubu hatırlatırken buradaki sütun başları ve saçak barok üslubu hatırlatmaktadır.

Türbenin girişi üç gözlü bir revakla kapatılmıştır. Revak, dördü duvara bitişik, dördü serbest sekiz sütuna atılan yuvarlak kemerlerle taşınan ortada kubbe, iki yanda tonoz üst örtülü bir yapılanma göstermektedir.

Sütunlar beyaz mermerden yapılmışlardır. Sütun başlıkları altta küçük yapraklarla oluşturulmuş bir çerçeve, üstte ise dört yanda stilize edilmiş akantus yaprağı motifleri içerir. Sütun başlıklarının bu kuruluşları önce Mihrişah Sultan Türbesi’nde yaklaşık olarak denenmişti.

Sütunlara atılan yuvarlak kemerlerin kilit taşları dışa taşırılarak belirginleştirilmiştir. Bu özellik dönem düşünüldüğünde daha sonra neoklasik yapılarda görülecek bir uygulamanın habercisi gibidir.

Revağın üst örtülerinin iç yüzeyi yoğun bir şekilde kalem işi süslemelerle bezenmiş durumdadır. Ortadaki kubbenin iç yüzeyinde sarı zemin üzerine işlenen farklı motiflerde kalem işlerine rastlanır. Kubbe göbeğinde içi akantus yapraklarının oluşturduğu dairelerin birleştirilmesinden oluşan bir madalyon bulunur. Madalyon mavi renk on dört kollu bir yıldızla çevrelenmiştir. Kubbenin ortalarında yedi adet mavi ve beyaz renkler kullanılarak oluşturulan boş kartuş yer alır. Bu kartuşların arasına ise madalyonlar içinde zümrüt motifleri yerleştirilmiştir. Kubbe eteğine yakın satırlara içlerinde çiçekler olan madalyonlar etrafında gelişen “C” ve “S” hatlı kıvrık dal motifleri işlenirken kubbe eteğinde ise iki sıra mavi-beyaz düz bordür ile arada bir sıra spiral yeşil-beyaz başka bir bordür oluşturulmuştur.

Pendantiflerde de temsili zümrüt taşları etrafında gelişen stilize akantus yapraklarının oluşturduğu süsleme kompozisyonları görülür. Pendantiflerin birbirleriyle birleşme alanlarına da pendantiflerdekinden farklı kuruluşlu madalyonlar yerleştirilmiştir.

Kubbe süslemelerinde kullanılan renkler sarı zemin üzerine mavi, kahverengi ve tonları, yeşil ve beyaz olarak dikkat çekmektedir.

İki yandaki aynalı tonozların iç yüzeyi ise tonoz aynası ortasında bir madalyon ve ayna etrafında gelişen sıralı madalyonlar içerir. Bu madalyonlar tonoz eteklerinde de sıralı olarak işlenmiştir.

Tonozların iç süslemeleri ise krem rengi zemin üzerine bordo, mavi, kahverengi ve tonları ile yeşil renkleri kullanılarak yapılmıştır.

Türbeye giriş 154 cm. genişliğinde bir kapı ile sağlanmaktadır. Kapı bloğu beyaz mermer kullanılarak oluşturulmuştur. Kapı sövelerine yivler açılarak kaide ve başlıklar elde edilmiş, sövelere yuvarlak kapı kemeri oturtulmuştur. Kapı kemeri siyah ve beyaz mermer sıralı olarak kullanılarak elde edilmiş, kemer kilit taşı da dışa taşırılarak vurgulanmıştır. Sövelerin yanlarından yukarı uzanan yivli silmeler kemer üstüne kadar devam ederek üstte düz bir şekilde birleştirilmiştir. Silme, kemer kilit taşı hizasında dışa taşarak altındaki kilit taşına eşlik etmektedir.

Bu düz kuruluşun üzerine bir ayet kitabesi yer almaktadır. Ankebut suresinin 57. ayetinin celi sülüsle istif edildiği kitabenin iki yanına “S” kıvrımlı dallar ile küçük istiridye kabuğu ve akantus yaprağı motifleri yerleştirilmiştir.

Kitabenin üzerinde bir süsleme tacı yer almaktadır. Tacın ortasında altın yaldızlı Sultan III.Selim tuğrası³⁰ kartuş içine alınmış bunun etrafı “C” hatlı kıvrık dallar ile akantus yapraklarının birleşmesinden oluşan süslemelerle çevrelenmiştir.

Kapının iki yanında diğer cephelerdekilerle aynı kuruluşlu revağa açılan iki pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üzerinde farklı olarak ayet kitabeleri yer almaktadır. Zümer suresinin 53. ayetinin bir bölümü iki parça halinde buralara yine celi sülüsle ve yine altın yaldızla tezhip edilerek yazılmıştır.

Türbe içte özenli yüzey düzenlemeleri ile dikkat çekmektedir. İç mekan on biri altta, on ikisi üstte olmak üzere toplam yirmi üç pencere ile aydınlatılır. Alt sıra pencereler basık kemerlidir ve birbirlerine eşit yakınlıkta sıralanmıştır. Pencere aralarında kalan dar yüzeylere pilastr görünümü verilmiş ve kemer hizalarında başlık tablaları oluşturulmuştur. Bu pencereler 125 cm. genişliktedir ve hepsi de çift kanatlı kapaklara sahiptir. Pencere kemerlerinin üzerini kemer hareketlerini tekrarlayan bir silme çepeçevre dolaşmaktadır.

³⁰ Oktay ASLANAPA, Osmanlı Devri Mimarisi, 419

İçte alt ve üst sıra pencereleri ortasında bir ayet kuşağı dolaşmaktadır. Zümer suresinin 73. ve 75. ayetlerini içeren celi sülüs hatlı kuşak İsmail Zühdü imzasını taşımaktadır.

İçte ikinci kat pencere hizasına kadar yüzey beyaz mermerle kaplanmış yüzeylerdeki pilastr, kemer, silme ve ayet kuşağı altın yaldızla belirginleştirilmiştir. Ayet kuşağı altta uzanan pilastrların hizasında daha küçük pilastrlar oluşturularak kitabe gibi bölünmüştür.

Revağa açılan pencerelerle diğer pencerelerin arası daha geniş tutulmuş ve buralara küçük dolaplar yerleştirilmiştir. Bu dolapların üzerinde ayet kuşağını bölecek şekilde oluşan satırlara ise bir çelenk içine alınmış ters çiçek dalı motifi işlenmiştir.

Üst sırada pencereler yivli alçı silmelerle dikine oval formda oluşturulmuşlardır. Bu pencereler vitraylıdır ve bunlara “S” ve “C” kıvrımları akantus yaprağı gibi barok döneme özgü motifler işlenmiştir. Üst kat pencereleri üçerli olarak üç grupta toplanmıştır. Yalnız revak bölgesine açılanlar bundan istisna tutulmuş, buraya açılan üç pencere birbirinden ayrı yerleştirilmiştir. Üst sırada alçı pencerelerin çevresi kalem işleriyle çevrelenmiş, üçerli gruplar arasında kalan geniş satırlar ile kuzeyde ayrı ayrı yerleştirilen pencerelerin aralarına kalem işiyle bir şamdan içine yerleştirilmiş çiçek motifli kompozisyonlar işlenmiştir.

Pencere köşeliklerine yuvarlak mermer madalyonlar içine celi sülüs hatla İsm-i Celal, İsm-i Nebi, Dört Halife, Hasan, Hüseyin, Zübeyr, Talha, Sa'd ve Said isimleri yazılmış üzerleri de tezhip edilmiştir.

Kubbenin iç yüzeyi de döneme özgü kalem işleriyle bezenmiştir. Kubbe göbeğinde çeşitli bitkisel öğeler kullanılarak oluşturulan dairevi çelenkler iç içe

yerleştirilerek bir madalyon elde edilmiştir. Bu madalyonun çevresi de gül dallarından oluşan askı çelenklerle dönülmüştür.

Madalyondan dört adet şerit kubbe eteğine kadar uzanmakta ve kubbe yüzünü dört eşit parçaya bölmektedir. Kubbenin etek bölgesine ise her dilimin içine gelecek şekilde ortada bir zümrüt etrafında gelişen bitkisel öğelerle oluşturulan kompozisyonlar ve bu düzenlemelerin iki yanına bitkisel öğelerin saksı içinde naturalist görünümlü gül dallarıyla bütünleşmesinden oluşan süslemeler yerleştirilmiştir.

Kubbenin büyük ölçüde boş bırakılan diğer yüzlerine ise küçük boyutlu kırmızı renk şemseler her bölüme beşerli olarak serpiştirilmiştir. Kubbe kasnağı da farklı renklerde bordürler oluşturularak çevrelenmiştir. Kasnakta küçük stilize akantus yapraklarının yan yana dişler halinde dizilmesiyle oluşturulan bordür dikkat çekmektedir.

Kubbe kalem işlerinde renk olarak da kubbe yüzünün krem renginin üzerine mavi, yeşil, sarı ve kırmızı renkleri kullanılmış ve sözü edilen düzenlemeler dönemin estetik anlayışını yansıtabilecek şekilde işlenmiştir.

2.8. NAKŞIDİL VALİDE SULTAN TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Nakşidil Valide Sultan Türbesi
ADRESİ	: Fatih, Fatih Camii Kible Avlusu (2126.Ada, 26.Parsel)
MİMARİ	: —
BANİSİ	: Nakşidil Valide Sultan
YAPIM TARİHİ	: 1817-1818
FOTOĞRAF NO.	: 34-39
ÇİZİM NO.	: 11

Fatih Külliyesi içinde türbe ve sebilden oluşan küçük bir kompleks Sultan II.Mahmud'un annesi Nakşidil Valide Sultan tarafından 1817-1818 yılları arasında inşa ettirilmiştir. Barok üslup özelliklerinin ağırlıklı olarak görüldüğü türbe yapısı içte 13.65 m. çapında dairevi bir plan gösterirken, dışta pilastr ve sütunlarla bölünerek onaltıgene dönüştürülmüştür. Çokgen silindirik gövde alt ve üst pencere sıralarıyla iki kat olarak yükselmekte, yüksek bir kasnakla geçilen bir kubbeyle de örtülmektedir.

Görünüş olarak oldukça ilgi çekici düzenlemeler yapılmış, barok üslubun İstanbul'daki en güzel uygulamalarından biri vücuda getirilmiştir. Yapının dıştan algılanan cepheleri beyaz mermerle kaplanırken diğer cepheler kesme küfeki taşıyla olduğu gibi bırakılmıştır.

Eğimli arazi iki basamaklı bir podyumla düzleştirilmiş ve üzerine türbe yapısı inşa edilmiştir. İki kat olarak algılanan türbe gövdesi altta armudi formu kaidelere oturan gömme sütun üstte ise pilastrlarla bölünmüş ve aralarına pencereler açılmıştır. Alt kat pencereleri tümüyle aynı formu 12 pencereden oluşmaktadır. Alt katta pencere aralarına içte pencere kuruluşları ile aynı formda dıştan algılanmayan üç dolap yerleştirilmiş böylece tüm cepheler değer kazanmıştır. Alt sıra pencereleri sövelerin üzerine atılan basık kemerlerle oluşturulmuş ve etrafları silmelerle

çevrilmiştir. Alt sıra pencere korkulukları döneminin özelliklerini yansıtan bir tasarıma sahiptir ve bronzdan imal edilmişlerdir.

Alt katta pencere aralarındaki sütunlar kemer üst hizasına kadar yükselmekte ve akantus yaprağı formlarının üzerine kompoze edildiği sütun başlarıyla sonlanmaktadır.

Dışa taşkın bir silme alttaki pencere kemer hareketlerini tekrarlayarak bir kuşak halinde türbe gövdesini dolaşmakta ve alt-üst pencere sıralarını birbirlerinden ayırmaktadır.

Üst sıra pencereler oval kuruluşları ile dikkat çekmektedir. Daha önce Şah Sultan Türbesi'nde gördüğümüz üst sıra pencerelerin oval forma dönüşmesi burada olgun şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Pencere araları düz pilastrlarla birbirlerinden ayrılmıştır. Pilastrların üzerine büyük akantus yaprakları tablaların üzerine oturur halde dikkat çekici bir şekilde yerleştirilmiştir. Oval üst pencerelerin üzeri perde motifleri ile hareketlendirilmiş ve perdeler küçük kurdeleler işlenmiştir.

Üst pencere sıraları dışa taşkın yivli ve geniş bir kornişle sonlanmakta ve buradan kubbe kasnağına geçilmektedir. Kubbe kasnağı yüksek kuruluşludur ve üzeri büyük boyutlu pilastrlarla bölünmüştür. Yüksek kasnakla geçilen kubbe yarım küre formundadır ve üzeri kurşunla kaplanmıştır. Kubbe eteğine farklı bir uygulama yapılmış ve her bir köşeye gelecek şekilde küçük mermer kulecikler yerleştirilmiştir.

Türbeye giriş anıtsal bir avlu kapısı aracılığıyla. Taç kapı türbeyle sebül arasında türbenin solunda kalacak şekilde konumlandırılmıştır. Taç kapının iki yanına türbe gövdesindekilerle aynı form kaide ve sütun başlıklarına sahip iki mermer sütun yerleştirilmiştir. Basık kemerli kapı kemerinin üzerinde bir ayet kitabesi bulunur. Kitabeye celi sülüs hatla Müminun suresinin 6. ayeti istifli olarak yazılmış ve üzeri tezhip edilmiştir. Kitabenin iki yanında düz pilastrlar saçağa kadar

çıkılmaktadır. Bu pilastrlara alt kısımlarında türbe gövdesinde olduğu gibi büyük formulu akantus yaprakları sütun başlıkları üzerindeki tablolara oturur şekilde yerleştirilmiştir. Avluya geçiş veren bu kapının iç tarafında da bir kitabe bulunmakta olup burada Fussilet Suresinin 30. ayetinin bir bölümü celi sülüs hatla istif edilmiştir. Taç kapı bloğunun iç yüzeyi kesme küfeki taşı iken dış yüzey mermerle kaplanmıştır. Kapının dışa taşkın yivli kornişi, türbe ve sebille birleştiği yerde geniş bir kavis yapmaktadır. Kavisin altında kalan yüzeyler ise birer niş açılarak değerlendirilmiş durumdadır.

Nakşidil Valide Sultan Türbesi cephelerinde görülen hareketlilik ve içteki süsleme programıyla barok özelliklerin ağırlıklı olduğu bir tasarım anlayışını yansıtmaktadır. Mimarlık tarihçilerinin bu konudaki kanaatleri; Doğan Kuban'ın "barok sıfatına layık" tanımlamasıyla özetlenebilir.³¹ Bu tanımlamaya katılmakla birlikte yapıda ampir üslubun etkilerinden söz eden araştırmacılar da bulunmaktadır.³²

Yapının avluya açılan kapısı üç kemer gözlü bir revakla kapatılmıştır. Revak altısı serbest, dördü duvara bitişik on mermer sütuna atılan kemerler ve üzerlerine oturtulan aynalı tonozla oluşturulmuştur. Revak düzenlemesi üst örtüyü tek bir tonozla yapma isteğinin sonucu olarak farklı bir şekilde yapılmış, girişin iki yanındaki sütunlardan sağ-sol ve dıştaki sütunlara kemer atılmayıp yalnızca demir gergilerle yetinilmiştir. Revağın yuvarlak mermer sütunları stilize akantus yaprakları ve volütlerle kompoze edilen sütun başlıklarına sahiptir.

Üstte büyük bir aynalı tonozla örtülen revak geniş bir saçakla üç yönden çevrelenmiş durumdadır. Revak üst örtüsünün iç sathı bir bütün olarak değerlendirilmiş ve barok kuruluşlu süsleme kompozisyonları kalem işi tekniği ile işlenmiştir. Siyah ve grinin tonlarının kullanıldığı kalem işlerinde tonoz ortasında

³¹ Doğan KUBAN, A.g.e. 37

³² Ayla ÖDEKAN, A.g.k., C I., 248

kareye yakın eğri bir düzenleme içine stilize bitkisel motifler işlenmiş, karenin dört yanı da fiyonklarla çevrelenmiştir. Tonoz eteklerine ise üçgenler, eğriler ve akantus yapraklarıyla kompoze edilmiş motifler sıralı olarak yerleştirilmiştir. Ara satırlar ise boş bırakılmıştır.

Kemerlerin ara yüzeyleri ve altları da aynı üslup ve aynı renklerle fakat farklı kompozisyonlarla yoğun bir şekilde kalem işi tekniğiyle bezenmiştir.

Kapı açıklığı düz söveler üzerine atılan basık kemerle oluşturulmuş etrafi da silmelerle çevrelenmiştir. Basık kemerin kilit taşı hafif belirgin şekilde bırakılmış durumdadır. Bu özellik dış cephelerde pencere kemerlerinde de görülür ve dönem düşünüldüğünde baroktan ziyade neoklasik uygulamaların özel bir yorumu olan ampir üslubu hatırlatır.

Kapı üstünde yer alan kitabe üstte kavislidir ve üzerinde celi sülüs hatla yazılmış Zümer suresinin 53. ayetinin bir bölümü okunur. Kapının iç tarafına da Müminün suresinin 61. ayeti yine celi sülüs hatlı ve istifli olarak yazılmış ve tezhip edilmiştir.

Yapının içinde dıştaki pencere kuruluşları tekrarlanmıştır. Yalnız alt sıra pencereler içe doğru genişleyerek açılmakta ve kemerlerin ortasında siyah kilit taşları taşımaktadırlar. Alt pencereler aralarına yerleştirilen pilastrlarla bölünmüş durumdadır. Pilastrlar armudi formu siyah mermer kaidelere otururlar ve stilize akantus yapraklı başlıklarıyla pencereleri üstten çevreleyen silmeye kadar uzanırlar. Alt sıra pencereler daha önce değinildiği gibi on iki tanedir ve aralarına üç dolap yerleştirilmiştir. Pencerelerin ara ve iç yüzeyleri pencere üstlerindeki silmeye kadar düz olarak bırakılmıştır. İçte türbenin alt yüzeylerinin sadeliğiyle tezat oluşturacak şekilde üst kısmı ve kubbe yüzeyi oldukça yoğun bir şekilde kalem işleriyle bezenmiş durumdadır.

Üst bölümün yola bakan tarafına yedi oval pencere açılmış diğer bölgelere de aynı ritmik diziliş devam ettirilerek kalem işiyle pencereler oluşturulmuştur. Böylece üstte yedisi gerçek, sekizi taklit on beş pencere oluşturulmuş, kapı üzerine gelen bölgeye de daha önce değinilen kitabe yerleştirilmiştir.

Oval üst pencereler stilize bitkisel motiflerle çevrenmiş, pencere aralarına ise şamdanı hatırlatan motifler işlenerek bu motifler alt-üst ve ortada birleştirilip ritmik bir şekilde bu bölge dönülmüştür.

Üst pencerelerin yer aldığı bu bölgeden sonra gövde ile kubbenin birleşme alanında yer alan ayet kuşağına geçilmektedir. Bu kuşağa siyah zemin üzerine celi sülüs hatla İnsan suresinden ayetler istifli olarak yazılmış ve üzerleri tezhip edilmiştir.

Gerek ayet kuşağı gerekse de türbedeki diğer kitabelerde görülen nefis hatlar dönemin en mahir hat ustası Mustafa Rakım Efendi'nin eseridir.³³ Sanatıyla beğeni kazanan Rakım Efendi daha sonra kendisi de iyi bir hattat olarak yetişecek olan Sultan II.Mahmud'a da hat hocası olmuştur.

Dışta ayrı olarak algılanan kasnak ve kubbe içte bütünleştirilmiş ve geniş bir yarım küre satıh elde edilmiştir. Bu bölgede ise, kubbe göbeğine ortada çerçeveye alınmış şemse etrafında sıralanan kupa motifleri yarım askı çelenklerle birbirlerine bağlanmış ve büyük bir madalyon oluşturulmuştur. Etek bölgesine ise kubbe göbeğindeki farklı kuruluşlu kupa motifleri sıralı olarak yerleştirilmiş ve yarım askı çelenklerle birbirlerine bağlanmıştır. Aralara ise yine sıralı olarak stilize bitkisel motifler yerleştirilmiş daha altta kalan dar bordür de küçük akantus yapraklarıyla doldurularak kubbe bezemesi tamamlanmıştır.

³³ Hakkı ÖNKAL, A.g.e, 253

Kubbe ve üst pencere aralarında uygulanan barok karakterli kalem işlerinde siyah ve grinin tonları kullanılmış ve tasvir edilmeye çalışılan süsleme zenginliği oluşturulmuştur.

2.9. SULTAN II.MAHMUD TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Sultan II.Mahmud Türbesi
ADRESİ	: Eminönü-Çemberlitaş Divanyolu Cad. (1238.Ada, 1.Parsel)
MİMARİ	: Garabed Balyan
BANİŞİ	: Sultan I.Abdülmecid
YAPIM TARİHİ	: 1839-40
FOTOĞRAF NO.	: 40-44
ÇİZİM NO.	: 12

Çemberlitaş'ta, Divanyolu Caddesi üzerinde türbe, sebil, muvakkithane, çeşme ve türbe haziresinin oluşturduğu bu kompleksin ana yapısını Sultan II.Mahmud Türbesi oluşturur. Tarihi yarımada'nın en önemli Caddesi üzerinde abidevi duruşu ile dikkat çekmektedir. 1 Temmuz 1839'da vefat eden Sultan için türbe yapımına ilişkin görevlendirmeler 4 gün sonra yapılmış, kısa sayılabilecek bir inşa sürecinden sonra 11 Kasım 1840'da açılış gerçekleştirilmiştir. Kompleksin mimarları Ebniye-i Hümayün kalfalarından Garabed Balyan iken Hacı Mıgırdiç Çarkyan ikinci kalfa ve resimcibaşı olarak çalışmıştır.³⁴ Yapıların bina eminliği Bekir Abdülhalim Efendi tarafından yapılırken kitabeler Haşim Efendi tarafından yazılmıştır.

Divanyolu Caddesi üzerinde uzanan cephenin batı yönünde caddeye taşan bir konumda sekizgen planlı, ampir üslubun en tanınan uygulamalarından II.Mahmud Türbesi yer alır. Türbe batıda yer alırken, kompleks ana cephesi doğuya doğru yuvarlak kemerleri ortada kilit taşlı dört pencere, anıtsal bir kapı, dairevi bir çıkıntıyla cepheden taşan üstü kubbeli sebil, tekrar dört pencere, anıtsal ikinci giriş kapısı ve bunu izleyen diğerleri ile aynı düzenlemeye sahip dört pencereyle devam eder. Kompleks ana cephesinin doğuda bittiği noktaya üstünde II.Mahmud dönemine has küre formulu bir mermer kütle taşıyan çeşme yerleştirilmiştir. Cephe, bu noktada

³⁴ Günkut AKIN, A.g.k., C. V., 263

Pars TUĞLACI, Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, 159

Bâb-1 Âli Caddesi boyunca kuzeye döner. Yalın bir görünüm arz eden bu cephe küfeki taşından mamül kilit taşı belirgin iki pencere açıklığı ve demir şebeke ile devam eder. Ara sokağa bakan batı cephesi ise, türbe yapısının girişine konumlanan iki simetrik mekandan birinin küfeki taşından yapıma çıkıntısı ile bunu takip eden sıvanmış tuğla duvar üzerine konumlanan söveleri ve alındığı mermer yalın formda üçüncü ana kapıdan oluşur.

Komplekse asıl ihtişamını veren anıtsal duruşlu türbe yapısı ve Divanyolu Caddesi boyunca uzanan cephe düzenlemesidir. Diğer cephelerden farklı olarak bu cephe beyaz mermerle kaplanmıştır. Cephede ampir ve neoklasik üslubun en belirgin işaretlerinden dışa taşan kilit taşları yuvarlak pencere ve kapı kemerleri üzerine yerleştirilmiştir. Ayrıca kapı ve pencere kenarları, yalın satırlı pilastrlarla belirginleştirilmiştir. Her iki ana cephe kapısının alınlığında ortada tuğra ile iki yanda üç satırlık kitabe bulunur. Dövme kapılara kabartma armalar ve ışınsal kollu yarım güneş motifleri yerleştirilmiştir. Burada arma ve ışınsal kollu güneş motifinin ampir yapıya has bir özellik olduğunu ve gücü yansıttığını hatırlamak yararlı olacaktır.

Türbe planını oluşturan sekizgen, içte 6.10 m. ile 6.30 m. arasında değişen ölçülerde kollardan oluşur ve çokgen silindirik gövde yüksek kasnaklı yarım küre bir kubbeye örtülür. Dışta sekizgenin her bir yüzeyi, yüksek kuruluşlu, yuvarlak kemerli ve kemer kilit taşları belirgin birer pencereye sahiptir. Yine bu yüzeylerin iki kenarı subasman üzerindeki silmeden başlayarak cephe boyunca saçak altındaki alınlığa kadar devam eden kompozit başlıklı yüzeysel ve enli pilastrlara sahiptir. Pilastrlar pencere üzengileri hizasında enine bir silme ile birbirlerine bağlanmış olup her bir pilastrın üzerinde bu silme içinde stilize sıralı palmet motifleri işlenmiştir. Pencerelelerin üzerinde ise oyulmuş yatay dikdörtgen kartuşlar yer alır. Saçak altındaki alınlıklar yine her bir cephe hizasında enine tasarlanmış merkezinde bir rozet ve bunu çevreleyen stilize bitki motifleri içeren kabartmalar taşır. Bu kabartmaların her iki yanında ise ortada ayyıldız olan meşaleli kalkanlar, bunu çapraz kesen kılıçlar ve bunları tamamlayan yaprak motiflerinden oluşan armalar bulunur. Bu armalar külliye'nin ana cephe kapılarında bulunan armalara benzerlik göstermekte olup

yapılar grubunda uyum oluşturma çabasını göstermektedir. Denilebilir ki; ampir üslubun, imparatorluk erkini yansıtmaya amacı taşıyan genel konsepti, Sultan II.Mahmud'un türbesinde ifade bulmuştur ve arma düzenlemeleri de buna yöneliktir.

Kubbe kasnağının altındaki saçak düşük bir çıkıntıyla dışa taşmış, saçığın altına sıralı dişler oluşturulmuştur. Bu dişlerin arası çiçek motifleri ile bezeliyken üstleri stilize akantus yaprağı taşır. Bu akantus yaprakları pencerelerin kilit taşları üzerinde de izlenmekte olup bu yönüyle kompleksteki diğer kilit taşlarının sadeliğiyle tezat oluşturmaktadır.

Basamaklı bir platform üzerine oturan türbenin anıtsallığı, kubbe üzerinde bir sehpadan yükselen kollara oturan, hilal üzerine ışınsal kollu güneş motifli alemle tamamlanmaktadır. Alemin bizzat kendisi hakimiyet sembolü olarak bu özelliği güneş motifi ile güçlendirilmiş ve emperyal güç tüm ihtişamıyla yansıtılmak istenmiştir.

Türbe içine giriş hazire içinden ve kuzeyden olup uzunca bir koridordan geçildikten sonradır. Koridorun iki yanında iki kapı simetrik konumlu enine dikdörtgen iki kapalı mekana açılmakta olup sağdaki boş durumdayken soldaki Nev Fidan Hatun Türbesi diye isimlenmektedir. Aynalı tonozla örtülü bu mekanları türbenin bir parçası olarak görmek daha doğru olmalıdır. Bu mekanlar içte alçı-kabartma tavanlarıyla dikkat çekmektedir. Tavan yüzeyi bordürlerle beşe bölünmüş ve aralara yüksek alçı kabartma ile natüraliste yaklaşan bitki motifleri yerleştirilmiştir. Orta bölümdeki süsleme daha sade iken yan bölümler bir kurdeleden yayılan içinde çiçekler olan saksı, bunun etrafını saran çiçek çelengi ve altta iki yana yayılan yaprak motiflerinin birleşiminden oluşan döneme özgü süslemeler içerir.

Asıl mekana giriş; sövesinin üstünde çelenk, hurma dalı yaprağı ve kurdelelerin birleşiminden oluşan bir kartuş içine yazılmış celi sülüs "Besmele" yazısı bulunan 199 cm. genişliğinde bir kapıyla sağlanır. Yedi cephede yedi büyük pencere tarafından aydınlatılan iç mekan ferah bir mekan hüviyeti göstermektedir.

İçte hakim renk beyazdır. Süslemeler geleneksel Türk süsleme sanatı çizgisinden farklı olduğu gibi barok anlayışla dekore edilen daha önceki türbe iç düzenlemelerinden de farklıdır. Bu çerçevede cepheler, kubbe kasnağı ve kubbede kullanılan yoğun alçı dekorasyon hem malzeme hem de form açısından esaslı bir değişikliği işaretler. Özellikle kubbede kullanılan alçı kasetli dekorasyonun Panteona benzetilmesi yersiz görünmüyor.³⁵

İçte hakim renk olan beyaz, pencere üstleriyle kubbe kasnağı arasını dolaşan ayet kuşağı, kasnakta çokgenin kollarının birleştiği sekiz köşedeki madalyonlar ve kapı üzerindeki ayet kitabesi ile dengelenmiş ve buralarda siyah zemin üzerine altın yıldız kullanılmıştır. Ayet kuşağı Hud suresinden ayetler ihtiva ederken, madalyonlara İsm-i Celâl, İsm-i Nebî, Dört Halife, Hasan ve Hüseyin adları, iç kapı kitabesine de Rahman suresinin 26. ve 27. ayetleri yazılmıştır. Bunun dışında gri ve tonlarının kubbede daha yoğun olmak üzere kubbe-kasnak bölgesinde kullanıldığı görülmektedir.

Yüksek yedi pencerenin her biri iki yanda; 10 yivli, 65 cm. genişliğinde kompozit başlıklı pilastr ile vurgulanmış olup, yivleri ve hemen pencere kemer üstünde biten boyları dışında yaklaşık olarak dış cephedekilerin tekrarıdır. Kuşkusuz bu diğer yapı öğelerinde de gördüğümüz benzerlik oluşturma anlayışına uygun bir yaklaşımdır. Dışta olduğu gibi yine bir silme pencere kemerinin üzengi hizasında yapıyı çepeçevre dolaşır. Pencere kemerleri de tıpkı pilastrlar gibi alçıdan olup, ortası dışa taşan stilize akantus yaprağı ile tezyin edilmiş kilit taşlarına sahiptir. Yuvarlak kemerler bordürlerle ayrılmış, her birinin içine stilize palmet ve çiçekler işlenmiştir. Kemer köşeleri ortada bir rozet ve bundan taşan bitkilerle yine alçıdan yapılmış kabartmalar taşır.

³⁵ Günkut AKIN, A.g.k., C. V., 264

Yapıyı çepeçevre dolaşan tek yivli yalın silmeden sonra üstündeki yazı kuşağına buradan da çok bordürlü ve bordürlerin içlerine dişler, yaylar, akantus yaprağı ve çiçeklerin sıralı olarak işlendiği son silmeye geçilir. Buradan sonrası duvarlar ve kubbeden sonra görülen üçüncü büyük satıhtır.

Kubbe kasnağı sekiz cephenin her birinde yarım kemer içine işlenen meşaleler, çiçekler ve kurdeleden oluşturulmuş süsleme grubu ile teşkilatlandırılmış olup, buradaki öğeler hazire giriş kapılarında izlenen motiflere yakındır. Özellikle meşaleler, aydınlanma ve ilerleme metaforu kabul edilmelidir.³⁶ Bu dönemde Fransa ile olan yakın ilişkileri ve bu ülkede yaşanan düşünce akımlarının etkisini hatırlamak yararlı olacaktır.

Bu bölgelerde kullanılan kemer kilit taşları da tıpkı iç ve dış pencere kemer kilit taşlarındaki gibi akantus yaprağı motifine sahiptir. Bu süsleme de bir tekrar öğesi olarak sıkça karşımıza çıkıyor. Sözü edilen bu kemerlerin arası yukarıda işaret edildiği gibi madalyon içinde hatlar ve madalyon çevrelerinde üç yanda bitkisel motifler içerir.

İç mekandaki son büyük yüzey olan kubbeye üç bordürlü düz bir kuşaktan sonra geçilir. Gri ve tonlarının hakim olduğu kubbe sathına, kubbe göbeğinde küçükten başlayarak eteğe doğru büyüyen alçı kasetler yerleştirilmiştir. Bunlara rozetler, palmetler ile birkaç öğenin bir araya gelmesinden oluşan motif demetleri yerleştirilmiştir. En büyük sekiz kasetin içi ampir üslupta çok kullanılan askı çelenk, çelenk ve ışınsal kollu güneş formlarının kompoze edilmesiyle oluşturulurken, ikinci en büyük sekiz kaset stilize palmet ve akantus yaprağı gibi motiflerin kurdele ile bütünleşmesiyle oluşturulan süslemeler taşır. Daha küçük kasetler rozet ve palmetlerle doldurulmuştur. Kasetleri çevreleyen bordürlere de kalem işiyle ahşap izlenimi verecek şekilde damarlar oluşturularak kubbe süslemesi tamamlanmıştır. Aydınlık bir iç mekana sahip türbede, 19.yy.ın II. yarısına tarihlenmesi muhtemel

³⁶ Günkut AKIN, A.g.k., C., V, 265

çok kollu büyük bir avize, kubbe göbeğinden bir zincirle aşağı sarkarak mekanın aydınlanmasına katkıda bulunmaktadır.

2.10. HÜSREV MEHMED PAŞA TÜRBESİ

YAPI ADI	: Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi
ADRESİ	: Eyüp, Bostan İskelesi Sok.Adile Sultan Türbesi ile Prens Sabahaddin Türbesi arası (50. Ada, 17. Parsel)
MİMARİ	: —
BANİSİ	: Hüsrev Mehmed Paşa
İLK YAPIM TARİHİ:	1839
FOTOĞRAF NO.	: 45-48

Eyüp'te eski adı Cülus Yolu olan Bostan İskelesi Sokak'ta, Adile Sultan Türbesi ile Mahmud Celaleddin Paşa Türbesi arasındadır. İçte; 6.52x6.30 m. ebadında, yaklaşık kare planlı, üzeri kubbe ile örtülü bir yapı hüviyetindedir. Dikdörtgen kuruluşlu üç pencere ile Cülus Yolu'na açılmakta, giriş ise arka cephede tekke ile bağlantılı koridora açılan kapıyla sağlanmaktadır. Sade kapı kuruluşunun iki yanında yine dikdörtgen kuruluşlu iki pencere açılmıştır. Türbenin diğer iki cephesi değinildiği gibi diğer türbe yapılarına bitişik olup, içte Mahmud Celaleddin Paşa Türbesi'ne açılan kapı sonradan (1987) açılmıştır.

Yola bakan cephede beyaz mermer kullanılarak özenli bir düzenleme yapılmıştır. Bu cephe kuruluş özellikleri ile neoklasizmi, kabartma süslemeleriyle de barok üslubu hatıra getirmekte ve eklektik tanımlamasına uygunluk arz etmektedir. İçteki kalem işi düzenlemeler ise ağırlıklı olarak barok tanımlamasına uymakla birlikte oryantalist etkili öğelere de rastlanmaktadır.

Özenli bir şekilde değerlendirilen yol cephesi iki yanda yivli pilastrlarla sınırlanmış, pilastr başlıkları korint üslubunu hatırlatır şekilde akantus yapraklarıyla teşkilatlandırılmıştır. Cephede silmelerle bölümlenmeler yapılmış, pencerelerin üzerindeki silmeye özenli bir işçilikle barok bir kartuş yerleştirilmiştir. Pencerelerin

altında ise üç adet silme içine yerleştirilmiş vazo içinde çiçek buketleri dikkat çekmektedir.

Girift hatlara sahip dökme demir pencere şebekelerinde de aynı özen görülmektedir. Burada yarım askı çelenklerle birlikte asma yaprakları, lir ve geometrik geçmeli kanca motifleri bulunmaktadır.

İçte kalem işi süslemelerde değinildiği gibi oryantalist etkili süsleme öğeleri de görülmekle birlikte bunlar kuvvetli barok düzenlemelerle kaynaşmış durumdadır. Kubbe iç sathı düzenlemelerinde göbekteki palmetler ve geometrik geçmeli düğümler bu cümledendir. Merkezdeki büyük madalyon palmetlerle çevrelenmiş, buralardan çıkan geometrik düğümler kubbe eteğine inerek nişler oluşturmuştur. Sekiz tane lacivert zeminli niş içine yerleştirilen vazo motifleri etek çevresince sıralanmıştır. Böyle bir düzenleme daha geç tarihli Sultan Abdülmecid Türbesi'nin kubbe içi süslemelerinde de görülmektedir. Kubbe eteğinde niş araları da yoğun bir şekilde bitkisel düzenlemeler ve küçük istiridye kabukları kullanılarak dekore edilmiş, kubbe ortalarındaki diğer alanlar da gökkuşağı renklerinde bezenerek kuvvetli barok etki sağlanmıştır.

Kubbe kasnağı hardal sarısı rengi ağırlıklı ince bordürlerle dönülmüş, kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerin içi de barok havalı süsleme kartuşlarıyla doldurulmuştur. Ana beden duvarlarına oturan yarım kemerlerin içleri yine barok etki veren büyük süsleme kartuşlarıyla bezenmiştir. Bundan başka iki sağır cephenin satırları da bir kitap kapağını hatırlatır şekilde ortada bitkisel kuruluşlu büyük bir madalyon ve köşelerde bitkisel kuruluşlu küçük süsleme kartuşları ile tezyin edilmiştir.

2.11. (PRENS) SABAHADDİN-HALİL RIFAT PAŞA TÜRBESİ

YAPI ADI	: (Prens) Sabahaddin-Halil Rıfat Paşa Türbesi
ADRESİ	: Eyüp, Bostan İskelesi Sok. (50.Ada, 1.Parsel)
MİMARİ	: —
BANİSİ	: —
YAPIM TARİHİ	: —
FOTOĞRAF NO.	: 49-53

Eyüp'te Bostan İskelesi Sokak'ı ile Sultan Reşad Caddesi (Boyacı Sokak)'nin kavşağında yer alır. Yapı, Hüsrev Paşa Türbesi'ne bitişik olarak konumlandırılmış olup, aslında Hüsrev Paşa Türbesi'nin türbedar odası olarak tasarlandığı kaydedilmiştir.³⁷ Ancak Hüsrev Paşa Türbesi ile Prens Sabahaddin-Halil Rıfat Paşa Türbesi arasındaki ilişki tatmin edici bir şekilde çözümlenebilmiş değildir. Bu yapılar topluluğunun kendi aralarındaki ilişkide birden çok olasılık söz konusu olabilir. Cülus Yolu'na bakan cephede Hüsrev Paşa Türbesi'ne bitişik ve onunla yakın cephe düzenlemeli üç pencere, üstü ayna tonozla örtülü yapı Halil Rıfat Paşa Türbesi olarak da isimlendirilmektedir. Gürcü asıllı Halil Rıfat Paşa, Hüsrev Paşa'nın yetiştirmesidir ve Mahmud Celaleddin Paşa'nın babasıdır. Mahmud Celaleddin Paşa ise (Prens) Sultanzade Sabahaddin'in babasıdır. Halil Rıfat Paşa'nın vefat tarihi 1876'dır ve bu durumda bu yapılardaki bilinen en erken gömü Paşa'nınkidir. Halil Rıfat Paşa, Mahmud Celaleddin Paşa ve Sultanzade Sabahaddin'in defnedildiği en dıştaki oda ile Hüsrev Paşa Türbesi arasındaki odada kızı Ayşe Hanım ve kimliği bilinmeyen iki kişi ile birlikte medfundur. Bu oda değinildiği gibi Hüsrev Paşa Türbesi'ne çok yakın cephe düzenlemelerine sahiptir. 4.66x5.99 m. boyutlarında yaklaşık kare planlı oda içte üstleri pahlı üç dikdörtgen pencere ile yola açılmaktadır. Bu cephe beyaz mermer kullanılarak özenli bir şekilde vücuda getirilmiştir. İki yanda korint başlıklı yivli silmeler ile sınırlanan odanın pencerelerinin üstündeki barok süsleme kartuşu dikkat çekmektedir. Dökme demir pencere şebekesi girift bir şekilde

³⁷ M.Baha TANMAN, A.g.k., C.5, 266

bitkisel ve çengel motifleri kullanılarak örülmüştür. Pencere altlarında silmeler içinde ise saksı içinde çiçek demetleri işlenmiştir.

Giriş arka cepheden; yol cephesinin karşısındaki cepheden 131 cm. genişliğindeki kapı açıklığından verilmiş ve buraya çift kanatlı bir kapı yerleştirilmiştir. Girişe en dışta Sultan Reşad Caddesi'nden bir koridor vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Odanın giriş kapısı etrafı sade bir şekilde mermer kaplanarak vurgulanmıştır.

İçte zengin kalem işleri dikkat çekmektedir. Ayna tonozlu üst örtünün iç sathı tonozun hatlarını gösterir şekilde bordürlerle bölümlenmiştir. Ayna bölgesinde ortada küçük bir madalyonun etrafı kare bir silme içine alınmıştır. Tonoz kanatlarına ise dairevi bir madalyon içinde maviliğe açılan bordo perdelerin bulunduğu etrafı bitkisel motiflerle bezeli süsleme kartuşları işlenmiştir. Boş kalan diğer tonoz sathları ise belirsiz derecede çapraz gelen çizgilerle karelere bölünüp içlerine soluk pembe renkli benekler işlenmiştir. Bu bölgede kalem işlerinde pembe, hardal sarısı, mavi ve bordo renkleri kullanılmıştır.

Karşılıklı iki büyük duvar sathı da adeta bir kitap kapağı gibi süslenmiştir. Buralarda krem rengi zemin üzerine ortada büyük bir bitkisel kuruluşlu madalyon, köşelerde ise bitkisel motifli süsleme kartuşları yer almaktadır. Madalyonda; ortada mavi renkli değerli bir taş, etrafında hardal sarısı renklerde gelişen akantus yaprakları izlenmektedir.

En dışta iki yol kavşağına cepheli odada ise Sultanzade Sabahaddin Bey, babası Mahmud Celaleddin Paşa ile birlikte medfundur. Odadaki üçüncü büyük sandukanın Paşa'nın diğer oğlu Lütfullah Bey'e ait olduğu düşünülmekte, odada bulunan küçük sandukanın ise kime ait olduğu bilinmemektedir. Son Dönem Osmanlı Tarihi'nin tartışmalara neden olan ailesinin buraya nakledilme hadisesi için ayrı bir bahis açmak gerekecektir. (Asaf) Mahmud Celaleddin Paşa, Sultan Abdülmecid'in kızı Sultan II.Abdülhamid'in kız kardeşi Seniha Sultan ile

evlenmiştir. Ailede ilk önce Mahmud Celaleddin Paşa Brüksel’de 1903 yılında hayatını kaybetmiş ve Paris’te defnedilmiştir. Eşi Seniha Sultan ise Padişahların Kadınları ve Kızları adlı eserde yer aldığı gibi 14 Aralık 1912’de vefat edip, Sultan II.Mahmud Türbesi’ne defnedilmiş değil, 15 Eylül 1931’de Nice’de vefat etmiş ve Şam’da Sultan Selim Camii yanına defnedilmiştir. Mahmud Celaleddin Paşa’nın naaşı 1908 yılında II.Meşrutiyet’i takiben oğlu Sultanzade Sabahaddin Bey tarafından şimdiki yerine nakledilmiştir. Sultanzade Sabahaddin Bey ise 30 Haziran 1948 tarihinde İsviçre’de vefat etmiş ve naaşı İstanbul’a 1951 yılında nakledilmiştir.

(Prens) Sabahaddin Türbesi iki yol kavşağında, beyaz mermerle kaplanmış cephelerindeki ince işçilikli süslemeleri ile dikkat çeken 5.00x5.00 m. ölçülerinde kare planlı bir türbedir. Türbe pandantiflerle geçilen yarım küre bir kubbe ile örtülmüş ve içi de zengin kalem işleri ile döneminin zevk anlayışına uygun olarak tezyin edilmiştir. M.Baha Tanman’ın İstanbul Ansiklopedisi’nin ilgili maddesinde değindiği Hüsrev Paşa Türbesi’nin türbedar odası olarak inşa edilmesi bu mekanla birlikte buna bitişik Halil Rıfat Paşa’nın medfun olduğu tonoz örtülü mekan için de geçerli olmalıdır. Tonoz üst örtülü mekan Cülus Yolu cephesinde türbeler grubunun ortasında bitişik nizam olarak konumlanmıştır ve cephe düzenlemesi değinildiği gibi Hüsrev Paşa Türbesi’ne çok yakındır. Buna karşılık bu mekan içte (Prens) Sabahaddin-Mahmud Celaleddin Paşa Türbesi’ne bir kapı ile açılmaktadır. Bu türbelere Hüsrev Paşa Türbesi’nden sağlanan giriş ise 1986-87 yılı restorasyonu sırasında açılmıştır ve yanlıtıcı olmamalıdır.

En dıştaki bu mekan kaliteli beyaz mermer cephe kaplaması ve göz alıcı cephe düzenlemeleri ile dikkat çekmektedir. Yuvarlak kemerli üç pencere Cülus Yolu’na üç pencere de Sultan Reşad Caddesi’ne açılmış, pencerelerin çevresi korint başlıklı silmelerle çevrelenmiştir. Pencere kemerlerinin ortalarında istiridye kabuğu ve bitkisel motiflerle oluşturulan madalyonlar dikkat çekmektedir. Kemerlerin üzerleri de yivlenerek hareketlendirilmiş durumdadır. Pencere üstleri ile saçak arasında kalan bordür de saçak konsolü görünüşü veren üzerleri bitkisel bezemeli kısa pilastrlarla bölünmüş, aralarda kalan bölümlere de bitkisel kuruluşlu kare

süsleme kartuşları işlenmiştir. Beyaz mermer cephelerin diğer satırları da boş bırakılmamış ince bir mermer işçiliği ile hareketlendirilmiştir.

Yuvarlak kemerli pencerelerden ortadakiler 103 cm. iki yandakiler 109 cm. olarak tutulmuş ve dökme demir şebeke ile kapatılmıştır. Şebekede stilize bitkisel motiflerin yoğun kullanımı dikkat çeker. Bunlar; çapraz gelerek şebekede üçgenler oluşturan çubukların aralarına yerleştirilerek son dönem Osmanlı maden sanatının güzel bir örneğine vücut verilmiştir.

Sultan Reşad Caddesi cephesinde üçüncü pencereden sonra cephe biraz geriye çekilmekte ve aynı hatlarla iki açıklık daha oluşturmaktadır. Bunlardan ilki türbeye girişi sağlayan dar koridora açılan kapı iken, ikincisi bugün duvarla örülmüş olan türbedar odası penceresidir. Kapı çift kanatlı olup; her bir kanat ortada dikdörtgen, alt ve üstlerde kare bordürlerle bölünmüştür. Orta bordürler; köşelerinde bitki kabartmaları, ortasında ise bir gül rozetini çevreleyen oval yaprak çelengi taşımaktadır. Üst bordürler ise köşelerinde bitki motifleri, ortalarında dairevi yaprak çelenkleri taşırlar. Kapıdaki düzenlemeler yakın tarihlerde inşa edilen Sultan Abdülmecid, Gülustu Valide Sultan ve Mustafa Reşid Paşa Türbeleri kapı düzenlemeleri ile yakın ilişki içindedir. Türbenin cephe düzenlemelerindeki ölçüsel dengelilik neoklasik tanımlamasına uymakta, yoğun bitkisel bezeme programı da üslup açısından barok bir hava vermektedir.

İçte zengin kalem işi düzenlemeler dönemin zevkine uygun bir üslupla işlenmiş vaziyettedir. Kubbe iç sathı, kubbe göbeğindeki dairevi bir madalyondan çıkan bordürlerle sekize bölünmüştür. Bu dilimlere kubbe eteğinde mavi taş etrafında bitkisel kuruluşlu birer süsleme kartuşu işlenmiştir. Dilimlerde büyük bir sath ise, ince fırça vuruşlarıyla tuğla örgü kubbe görünümüne büründürülmüştür. Ana beden duvarlarına binen kemerlerin aynaları da ortada mavi bir taştan çıkan akantus yaprakları ile tezyin edilmiştir. Pandantifler de ortada mavi bir taş etrafında gelişen istiridye kabuğu ve bitkisel öğeli süsleme kartuşları ile tezyin edilmiştir. İçte duvar yüzeylerine; ortada bitkisel kuruluşlu sekiz köşeli bir yıldız işlenmiş, duvar

köşelerine de bitkisel kuruluşlu köşe süslemeleri getirilerek bu yüzeyler bir kitap kapağı gibi değerlendirilmiştir.

İçte; kubbe, kemer, pandantif, pencere ve kapı gibi mimari bileşenler bordürlerle birbirlerinden ayrılmış vaziyettedir. Kalem işlerinde hardal sarısı ve mavi renkleri tercih edilerek barok bir etki veren düzenlemeler yapılmıştır.

Bu türbe maddesinin yazımı vesilesi ile literatürde sehven kayıt altına alınan birkaç konuya değinmek yararlı olacaktır:

- a) M.Baha Tanman'ın işaret ettiği Hüsrev Paşa Türbesi'nin türbedar odası olarak tasarlanma hadisesinin sadece (Prens) Sabahaddin-Mahmud Celaleddin Paşa Türbesi için olmaması, içte kalan Halil Rıfat Paşa Türbesi'nin de buna dahil olması daha kuvvetli bir ihtimal olmalıdır. İki mekan arasındaki iç kapının önceden olma ihtimali güçlüdür. Hüsrev Paşa Türbesi'nden açılan iç kapı 1987 tarihlidir.
- b) Yıldız Demiriz'in "Eyüp'te Türbeler" kitabında belirttiği Hattat Mahmud Celaleddin Efendi önemli bir hattat olup, 1829'da vefat etmiştir. Mihrişah Valide Sultan Türbesi'nin yazıları ve Eyyüb Sultan Camii İmareti iç kitabeleri ona aittir. (Prens) Sabahaddin'in babası olan Mahmud Celaleddin Paşa ise Halil Rıfat Paşa'nın oğludur ve babası gibi saraya damat olmuş, 1903 yılında ise Brüksel'de vefat etmiş, Paris'te defnedilmiş, 1908'de ise naaşı İstanbul'a nakledilmiştir.
- c) Mahmud Celaleddin Paşa'nın eşi Seniha Sultan, Padişahların Kadınları ve Kızları adlı eserde belirtildiği gibi 1912'de İstanbul'da vefat edip, Sultan II.Mahmud Türbesi'ne defnedilmemiş, 15 Eylül 1931'de Nice'de vefat etmiş ve Şam'da Sultan Selim Camii yanına defnedilmiştir.

2.12. ADİLE SULTAN TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Adile Sultan Türbesi
ADRESİ	: Eyüp, Bostan İskelesi Sok.No:2 (50.Ada, 3.Parsel)
MİMARİ	: —
BANİSİ	: Adile Sultan
YAPIM TARİHİ	: 1849
FOTOĞRAF NO.	: 54-59

Eyüp Sultan'da Cülus Yolu olarak bilinen sağlı sollu pek çok 19.yy. yapısının bitişik nizam bulunduğu yolun hemen başında Haliç'e nazır olarak bulunmaktadır. Sultan II.Mahmud'un kızı Adile Sultan adına inşa edilmiştir. Türbe ortada dikdörtgen kuruluşlu 5.50x2.70 m. ebadında üstü çapraz tonozla örtülü bir avlu ve buna açılan solda 4.65x4.65 m. lik kare oda ve yine sağda 4.70x4.70 m. lik bir kare odadan oluşur. Anıtsal görünümlü cephe kuruluşlarına sahip türbe toplamda dikdörtgen planlıdır ve üç odanın birleşmesinden oluşan bir ev görünümü vermektedir. Ortadaki avlu çapraz tonozlu iken yan mekanlar pandantiflerle geçilen yarım küre formunda kubbelere sahiptir.

Yapının ana beden duvarları, muntazam kesim sarı Afyon mermeriyle örülmüştür. Ana beden, pencere altları hizasından zemine kadar bütün cephelerde beyaz mermerle kaplanmıştır. Haliç'e bakan sol oda üç tane yuvarlak kemerli büyük pencere tarafından aydınlatılırken, sağ mekanda Cülus Yolu'na bakan aynı kuruluşlu tek pencere bulunmaktadır. Türbe bu yönden bir başka 19.yy. yapısı olan Hüsrev Mehmed Paşa Türbesi ile sınırlandırılmıştır. Ana cephe, ortada büyük bir giriş kapısı ile sağında ve solunda bulunan iki odaya ait iki büyük pencere birlikteliği ile algılanmaktadır. Pencere ve kapı araları alttaki mermer kuşaktan başlayarak pencere ve kapı hizası üstüne kadar ikişerli mermer pilastrlarla bölünmüştür. Mermer pilastrların başlıklarında stilize akantus yaprakları ve volütler kompoze edilmiştir.

Pilastrlar üstte yapıyı çepeçevre dolaşan mermer yivli silmeye kadar devam eder. Silmenin üstü ile korniş arası mermer plakalar ile kaplanmış, buradan yivli ve üzerine sıralı dişler oluşturmuş kornişe, saçağa ve kurşun kaplama kubbeye geçilmektedir. Türbe; altta ve üstte beyaz mermer kuşak ile bunların arasında sarı renk ana beden duvarlarına açılmış kapı-pencere ve bunların arasını ayıran ikiz pilastrlara bir bütün olarak bakıldığında simetrik olarak algılanmaktadır.

Kapı ile pencere şebekeleri dökme demir olup akantus yaprağı ve daha az palmet motifleri kullanılarak oluşturulmuştur. Çift kanatlı, aynı motifleri taşıyan kapının üstünde bulunan yarım çember şebekenin ortasında Sultan Abdülmecid'in tuğrası bulunmakta ve burada Hicri 1266 (Miladi 1849) tarihi okunmaktadır. Türbeye giriş Cülus Yolu'ndan yuvarlak kemerli bir kapı vasıtasıyla. Gerek kapı gerekse de pencerelerin kemerlerinde kilit taşları dışa taşan bir vaziyettedir. Bu durum yapıda gözlemlenen diğer cephe kuruluş özellikleri ile birlikte düşünüldüğünde neoklasik üslubu akla getirmektedir. İçte duvar yüzeyleri barok uygulamalarda sıkça görülen kalem işleriyle tezyin edilmiş olup bu süslemeler daha sonra kapatılmıştır.

Çapraz tonozla örtülü orta mekanın daha önce gri zemin üzerine kiremit rengi ve grinin tonlarında kalem işleriyle tezyin edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Giriş kapısının tam karşısında duvar üzerinde bu renklerin kullanılarak ortada yeşil bir madalyon ile bunun etrafında gelişen hareketli akantus yaprağı motifleri ile "C" kıvrımlı dalların birlikteliğinden oluşan bitkisel motif kompozisyonun işlendiği görülebilmektedir.

Sağ ve sol mekan avluya göre yükseltilmiş durumdadır. Sol mekana giriş yuvarlak kemerli ve kapısız bir açıklık vasıtasıyla. Burada da kalem işlerinin büyük oranda alçı ile kapatılmış olduğu görülmektedir. Yer yer kazınan açıklıklardan buranın daha önce gri zemin üzerine kahverengi ve tonlarında barok anlayışta kalem işleriyle tezyin edildiği anlaşılmaktadır.

Bu odada alçı kasetli kubbe süslemesi dikkat çekicidir. Daha önce, Sultan II.Mahmud Türbesi'nde gördüğümüz bu uygulama Sultan'ın kızı adına inşa edilen bu türbede de tekrarlanmıştır. Kubbe yüzeyi ortada çiçeklerin oluşturduğu bir madalyondan bir yelpaze gibi açılıp büyüyen yan yana aynı boy sekiz sıra, alt alta da gittikçe büyüyen üç sıra kasetle bölünmüş ve kaset içlerine çiçekli madalyonlar yerleştirilmiştir. Kaset zeminlerinde yeşil renk kullanılırken, kaset silmeleri, alçı kabartmalar ve diğer zeminler beyaz tutulmuş ve iki rengin oluşturduğu harmoni yakalanmıştır.

Sağ oda da aynı şekilde kalem işlerine sahipken bunların üzerleri de kapatılmıştır. Yer yer kalan açıklıklardan diğer mekanlardaki renk ve formlarda süslemelerin varlığı anlaşılmaktadır. Bu odanın kubbe yüzeyi de içte diğer odayla aynı tarz alçı süslemelere sahiptir. Bu odada farklı olarak en alttaki iki sıra kasetin içinde çiçekli madalyonlara karşılıklı iki palmet motifi ok ucunu andırır şekilde eklenmiş durumdadır.

Türbenin Sultan II.Mahmud'un kızı Adile Sultan tarafından inşa ettirildiği 18 Safer 1292 (1875) tarihli vakfiyesinden anlaşılmaktadır: "...malımdan harc ve sarf-ıla bina ve inşa eylediğim kargir türbe ve oda ve sofa ve sa'ir müştemilat-ı ma'lumeyi..."³⁸

³⁸ Hikmet ÖZDEMİR, Adile Sultan Vakfiyesi, 52

2.13. SULTAN ABDÜLMECİD TÜRBEŚİ

YAPI ADI	: Sultan Abdülmecid Türbesi
ADRESİ	: Fatih, Çarşamba, Yavuz Sultan Selim Camii Avlusu (1913. Ada, 119. Parsel)
MİMARİ	: Garabed Balyan
BANİSİ	: Sultan Abdülmecid
YAPIM TARİHİ	: 1855
FOTOĞRAF NO.	: 60-63
ÇİZİM NO.	: 13-15

Fatih, Çarşamba'da Haliç'e ve Tarihi Yarımada'ya çevre topografyası ile birlikte nazır bir konumda yüksek bir teras üzerinde yer almaktadır. Sultan Selim Camii'nin kible yönünde bu türbe ile birlikte Yavuz Sultan Selim Türbesi, bugün temel duvarlarına kadar yıkılmış olan Hafsa Sultan Türbesi ve Şehzadeler Türbesi yer almakta olup, Sultan Abdülmecid Türbesi bunlar içinde en son inşa edilmiştir.

Yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Sultan'dan daha önce vefat eden şehzadeleri için inşa edildiği kabul edilmektedir.³⁹ Şehzade Mehmed Abdüssamed Efendi ve Osman Safiyüddin Efendi'nin vefat tarihleri H.1271/M.1855 olduğuna göre bu durumda inşa tarihi olarak 1855 yılını kabul etmek uygun olacaktır. 1861 yılında da Sultan Abdülmecid vefat etmiş ve şehzadeleri için inşa edilen türbeye defnedilmiştir.

Osmanlı Türbe Mimarisi'nde sık rastlanan sekizgen üzerine kuruluş burada da görülmektedir. Çokgenin her bir parçası içte 3.20 m. olmak üzere türbe iç çapı 7.70 m. ölçüsündedir. Yapı dışta oldukça sade buna karşılık içte alabildiğine gösterişlidir.

³⁹ Tahsin ÖZ, İstanbul Camileri I, 131

Muntazam kesme küfeki taşından inşa edilen türbede her bir cephe kanadı altlı üstlü birer pencereye sahiptir. Cepheler zeminden saçağa kadar devam eden düz silmelerle birbirinden ayrılmış durumdadır. Alt sıra pencereler dikdörtgen formlu yüksek kuruluşlu olup ayrı bir söveleri yoktur. Üstte atkıları da düzdür. İçbükey bir silmeyle alt pencere çevreleri dönülmüş, üstte de büyük yan silmelerle birleşen dar silmeler vasıtasıyla bölümlenme sağlanmıştır. Böylece türbe sekiz cepheye, her bir cephe de kendi içinde ikiye bölünmüştür.

Üst sıra pencereler daha küçük boyutlu olup kaş kemerli kuruluşlarıyla dikkat çekerler. Bu pencereler önce pencere ile aynı form içbükey bir silme ve çevresinde daha geniş, kare formu veren silmelerle çevrelenmiştir.

Türbe gövdesi en üstte yivli bir silme kuşağı ve dışa taşan korniş kuşağı ile nihayetlenir. Buradan da dar kasnak bölgesine geçilir.

Basık kubbe dar kasnağa oturmakta olup üstü kurşunla kaplanmıştır ve klasik hilal formlu bir alem taşımaktadır.

Türbe içini altta 7 üstte 8 olmak üzere on beş pencere aydınlatmaktadır. Alt sıra pencerelerin demir şebekeleri form olarak aynı dönemde inşa edilen Gülustu Valide Sultan Türbesi'nin şebekeleri ile benzerlikler içermektedir. Burada da demir çubuklar arasında kullanılan çiçek motifleri dikkat çekmektedir.

Giriş kuzeyden verilmiş olup buranın önünde daha önce bir sundurma bulunduğu ve yakın tarihe kadar ayakta kaldığı bilinmektedir. Giriş bölgesi daha eski bir tarihte tadil edilmiş ve kapı alçaltılarak üzerine H.1327-M.1910 tarihli celi sülüs, Hattat Hulusi Efendi'nin yazdığı kitabe yerleştirilmiştir. Burada Sad suresinin 50. ayeti okunmaktadır.

Türbenin sadeliği Sultan Abdülmecid döneminin mimari şaşası düşünüldüğünde şaşırtıcıdır. Bu durumun tevazudan kaynaklandığı Cevdet Paşa tarafından zikredilmişse de aslında yapının daha önce vefat eden şehzadeler için inşa edildiği için bu denli sade olduğu görüşü daha yaygındır. Sultan Abdülmecid'in genç yaşta vefat etmesi kendi için bir mekan düşünmemiş olduğu görüşünü desteklemektedir.

İç mekan ise dış görünümün aksine oldukça gösterişli olup, Sultan'ın vefatından sonra tekrar ele alındığı kanaati belirtilmiştir.⁴⁰

İçte cepheler kalem işiyle oluşturulan pilastrlarla belirginleştirilmiştir. Pilastrlara pembe mermer görüntüsü verilmiş üst taraflarına da beyaz kalem işiyle akantus yaprağı ve volüt kompozisyonları içeren başlıklar oluşturulmuştur.

Sekizgen kasnakla pilastr başlıkları arasında kalan satıh da yukarıdan aşağıya doğru daralarak gelen ve pandantif yanılması veren kalem işleriyle doldurulmuş, bunlar cephe ortalarında ise birleştirilerek dilimli kemer görüntüleri elde edilmiştir. Kalem işi pandantiflerin yüzeyleri de stilize bitkisel motiflerle zenginleştirilmiştir.

Üst sıra pencereler kaş kemerli kuruluşlara sahiptirler. Bunların üzerine yine kalem işiyle ortada bir akantus yaprağı oluşturularak, bundan çıkan bitkisel motifler pencere yanlarına sarkıtılmıştır.

Türbenin her bir köşesine asılan altın yaldızlı dairevi madalyonlar İsm-i Celal, İsm-i Nebi, Dört Halife, Hasan ve Hüseyin isimlerini içerir. Alt pencere üzerlerine asılan sekiz levha Hattat Şevki Efendi'ye aittir. Celi Sülüs hatlı levhalarda girişten itibaren İsra Suresi'nin 79. ayeti, Rahman Suresi'nin 26. ve 27. ayetleri,

⁴⁰ Hakkı ÖNKAL, A.g.e., 262

Rahman Suresi'nin 47. ayeti, bir dua, hadis-i şerif, Yunus Suresi'nin 62. ayeti, Hud Suresi'nin 73. ayeti, Yusuf Suresi'nin 92. ayetleri sırayla okunur.

Kasnak bölgesi içte kubbe ile birleştirilerek dıştaki basık kubbe görünümü içte yarım küre kubbeye çevrilmiştir. Dar bir kuşak şeklinde bırakılan içteki sekizgen kasnak altın yaldızlı silmelerle belirginleştirilmiştir.

Kubbe süslemeleri olağanüstü güzellikleri ile dikkat çekmektedir. Bütün kubbe iç sathında duvarlarda olduğundan daha koyu bir bej rengi kullanılarak zemin oluşturulmuş ve üzeri tezyin edilmiştir.

Kubbe göbeği tam ortada sekiz kollu üzeri tezhipli bir yıldız ve etrafında mavi renk çok dilimli madalyonla tezyin edilmiş bunun etrafı da sekiz yönden yarım askı çelenklerle halelenmiştir.

Kubbe eteğinden yukarılara çıkan zarif bitki dalları kubbe iç sathına işlenmiş ve üzerlerine altın yaldız uygulanmıştır. Pencerelerden gelen ışığın bu süslemelere yansıması ince bir görsel oyun hissi vermektedir.

Kubbe eteğine sekiz tane kartuş oluşturulmuş bunların içine bir vazodan çıkararak taç oluşturup aşağı sarkan çiçek demetleri yerleştirilmiştir. Kartuşların arka fonları açıktan koyuya yaklaşan maviliği ile adeta kubbenin arkasındaki gökyüzünü göstermek ister gibidir.

Türbe içindeki sandukalar vişne çürüğü renkli kadife puşidelerle kapatılmıştır. Puşidelerin üzerleri Maraş işi tabir edilen teknikle simlerle tezyin edilmiştir. Buralarda işlenen bitkisel motifler türbenin süsleme programıyla uyum içindedir.

Türbenin orijinal kristal avizesi bugün Galata Mevlevihanesi'nde iken, sandukayı çevreleyen göz alıcı gümüş şebeke Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndedir. Bu şebekenin döneme özgü süsleme kompozisyonları içerdiği bilinmektedir.

Sultan Abdülmecid Türbesi en son 2001 yılında Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nca restore edilmiş ve 2003 yılında ziyarete açılmıştır. Bu restorasyon sırasında ilk süsleme programını gösteren tabakaya rastlanmıştır. Kubbe bölgesindeki kartuşlardan birinin altından çıkan şamdan ve bitki motifleri renk ve kompozisyon açısından aynı tarihlerde inşa edilen Gülustu Valide Sultan Türbesi süslemeleriyle benzerlik göstermektedir. Bu da türbenin iç dekorasyonunun Sultan'ın vefatından sonra tekrar ele alındığı tezini güçlendirmektedir.

2.14. MUSTAFA REŞİD PAŞA TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Mustafa Reşid Paşa Türbesi
ADRESİ	: Bayezit, Bayezid Camii Avlusu (613. Ada, 18. Parsel)
MİMARİ	: Gaspare Fossatti
BANİŞİ	: —
İLK YAPIM TARİHİ:	1858
FOTOĞRAF NO.	: 64-67

Bayezid Camii'nin güney-batı köşesinde hazire içinde yer alan türbe Tanzimat Ricali'nin önde gelenlerinden Mustafa Reşid Paşa için inşa edilmiştir. Paşa'nın 1858'de ölümü üzerine İtalyan kökenli İsviçreli mimar Gaspare Fossatti tarafından planlanan türbe inşa edilmiştir. Fossatti'nin bugünkü türbe yapısından daha gösterişli çokgen ve haç planlı tasarımlarının da olmasına rağmen tercihin bu şekilde kullanıldığı bilinmektedir.⁴¹

Türbe Bayezit Meydanı'nın pek çok açısından rahatlıkla görülebilecek bir konumda, topografya ile uyum sağlayan bir podyum üzerine inşa edilmiştir. Podyum iki basamaklı olup oldukça yüksek tutulmuştur. Türbe plan olarak 6.70x5.90 m. ebadında yaklaşık kare kuruluşludur. Kare kuruluş üzerine oturan ana beden duvarlarının üzeri pandantiflerle geçilen bir yarım kubbeyle örtülmüştür.

Cepheleri farklı şekillerde tasarlanan yapının en gösterişli cephesi üç kemer kuruluşlu güney cephesidir. Burada cephe ve saçak frizi beyaz mermerle oluşturulmuşken, diğer cephelerde muntazam kesilmiş küfeki taşı kullanılmıştır.

Türbe üslup açısından tek bir sınıfa girmeyip, neoklasik, Osmanlı neoklasizmi ve oryantalist seçmeci anlayışların bir sentezi denilebilecek üslup özellikleri göstermektedir.

⁴¹ Turgut SANER, 19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm", 90

Güneyde at nalı kemerli yüksek pencerelerin çevrelerine pilastrlar oluşturulmuştur. Pilastrların yüzeylerine içbükey silmeler açılmış, başlık olarak da altta bir gül etrafında gelişen akantus yaprakları taşıyan yatay bir bant, üstte de mukarnas dizileri kullanılmıştır. Burada bir pilastr başlığında üst üste Batı neoklasizmi ile Osmanlı neoklasizmini görmek mümkün olmaktadır.

Pilastr başlıklarına oturan kemerlerin üzerlerine kemer formunu vurgulayan silmeler oluşturulmuştur. Silmelerin üzeri de stilize bitki kabartmalarıyla doldurulmuş durumdadır. Kemerlerin tam ortalarına kilit taşı hizalarında büyük boyutlu akantus yaprakları kartuş şeklinde ve yüksek kabartma olarak raptedilmiştir.

Güney cephesinde iki köşede pilastr başlıklarından başlayıp yukarıdaki alınlık silmesine kadar yükselen burgulu gömme sütunçeler bulunmaktadır. Kemer köşeliklerine ise dört tane dairevi boş kartuş işlenmiş durumdadır.

Yüksek kuruluşlu pencerelerin üzerinde yer alan yatay alınlığa yivli, ince bir silmeyle geçilir. Alınlıkta üç tane yatay kitabe bulunmaktadır. Buralarda: “Altıncı defa mesned-i celil sedâreti uzmadayken bin iki yüz altmış dört senesi cemaziyel evvelisinin yirmi birinci perşembe günde irtihâli dâr-ı beka iden Mustafa Reşid Paşa merhumun türbe-i şerifleridir” yazıları okunmaktadır.

Türbenin saçak frizi büyük boyutu ile dikkat çekmekte ve yapıyı dört yönde dönmektedir. Saçak frizinde alttan yukarıya doğru sırasıyla mukarnas sıraları, düz silme ve iri palmet motifleri dikkat çekmektedir. Bu şekilde sıralanan süsleme öğelerinin birleşiminden oluşan saçak frizinin en göze çarpan ögesi kuşkusuz iri palmet sıralarıdır.

Batı cephesi yüksek kuruluşlu tek pencereye sahiptir. Kökenini Endülüs’e bağlayabileceğimiz at nalı kemerli pencere kuruluşu burada da karşımıza

çıkılmaktadır. Bu cephede kullanılan muntazam kesme küfeki taşları, türbe ölçeği düşünülduğünde büyük boyutlu olarak tutulmuş ve bu oranlama ile anıtsallık güçlendirilmiştir. Bu cephede kemer üzengi altı hizasında pencere kenarındaki iki kesme taş dışarı taşırılmış, pencere çevresindeki bir sıra taş ise içe doğru çekilerek cephe durağanlıktan uzaklaştırılmıştır. En üstte tüm cepheden bir ölçüde dışa taşan iki taş sırasına ise diğer iki cephede de rastlanmaktadır.

Her cephesi farklı bir şekilde ele alınan yapının kuzey cephesi yine yüksek kuruluşlu at nalı kemerli tek bir pencereye sahiptir. Burada farklı olarak pencere kenarlarında kemer üzengi hizasına kadar yükselen iki düz pilastr bulunmaktadır. Burada cephe Mustafa Reşid Paşa'nın eşi Adile Hanım'a ait demir şebekeli açık mezar tarafından kapatılmış durumdadır.

Türbeye giriş doğu cephesinden verilmiş olup, burada çift kanatlı kapıya sahip giriş açıklığının önüne küçük bir portiko oluşturulmuştur. Portiko saçağı düz başlıklı iki serbest mermer sütun ve iki duvar konsölüne oturur durumdadır. Buradaki saçakta da türbe saçağında olduğu gibi palmet dizileri dikkat çekmektedir.

Dövme demir kapı iki kanatlı olup, her bir kanat yatay olarak dörde bölünmüştür. Bu yüzeylerin her birinde dairevi yaprak çelenk kabartmaları bulunmaktadır. Demir şebekelerde kullanılan yaprak çelengi motifleri yakın tarihlerde inşa edilen Sultan Abdülmecid ve Gülustu Valide Sultan türbelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Sultan Abdülmecid Türbesi'nin pencere iç kanatlarında yaprak kabartma kuşakları kullanıldığı gibi, Gülustu Valide Sultan Türbesinin kapı kanatlarında da buradaki forma yakın yaprak çelenkleri kullanılmıştır.

Kapı üzerinde mermer bir kitabe yer almakta ve burada: “Efdelü zikr lâ ilahe illallah ve efdelü du'a El-hamdülillah, sadaka Resulullah, ketebühü Hakkı (?)” yazısı okunmaktadır.⁴²

⁴² İ.Günay PAKSOY, İstanbul Rical Türbeleri, 114

Türbenin pencerelerinde kullanılan dökme madeni şebekeler saf şekliyle bir üsluba bağlanmamaktadır. Buralarda “S”ler, “C”ler, kıvrık dallar ve çiçek motifleri kullanılmış olup barok- oryantalist eklektisizminden söz etmek mümkündür.

Türbede Mustafa Reşid Paşa’dan başka oğulları, Mehmed Cemil Paşa, Ali Galip Paşa ve Salih Bey medfundur.

Türbenin içi oldukça sade durumdadır. Cephelerde küfeki taşları olduğu gibi bırakılarak üzerleri sıvanmıştır. Dört köşedeki pendentiflerin üzerlerine yerleştirilen alçı kabartmalar dikkat çekmektedir. Bu kabartmalara akantus yaprakları ve volütler işlenmiş durumda olup bugün yalnız ikisi sağlam kalabilmiştir.

Yivli, ince silmelerle sınırlandırılan dar kasnak herhangi bir süsleme ögesi taşımamakta buradan kubbeye geçilmektedir.

Kubbede ortada siyah bir dairevi madalyondan çıkan kolların eteğe doğru uzandığı görülmektedir. Kubbe göbeğinde bundan başka palmet motifi kalıntısı görülebilmektedir. Kubbe eteğinde ise palmet motifleri ve daireler görülebilmektedir. Önemli ölçüde tahrip olan kubbe kalem işlerinden arta kalan parçalar buralarda farklı zamanlarda iki ayrı süsleme programının uygulandığını düşündürmektedir.

2.15. GÜLUSTU VALİDE SULTAN TÜRBESİ

YAPI ADI	: Gülustu Valide Sultan Türbesi
ADRESİ	: Fatih, Fatih Camii Avlusu Kible yönünde (2126. Ada, 24. Parsel)
MİMARİ	: —
BANİSİ	: Sultan Abdülmecid
YAPIM TARİHİ	: Kesin tarihi bilinmiyor. Sultan Abdülmecid döneminin son yılları olmalıdır. 1861 takribi.
FOTOĞRAF NO.	: 68-71
ÇİZİM NO.	: 16

Fatih'te Nakşidil Sultan Külliyesi'nin avlusunda yer almaktadır. Sultan Abdülmecid'in eşlerinden son padişah Sultan VI.Mehmed'in annesi Gülustu Kadın Efendi için inşa edilmiştir. İnşa tarihi kesin olarak bilinmemekte yalnız Sultan Abdülmecid'in son yıllarına denk geldiği tahmin edilmektedir.⁴³ Türbe plan olarak 8.15 m. çapında tam daire planlıdır. Bir silindir oluşturarak yükselen yalın gövde, bir kasnakla geçilen yarım küre formunda kurşun kaplamalı bir kubbeye örtülüdür. Kesme küfeki taşından inşa edilen yapıda dış yüzey oldukça sade tutulmuştur. Üslup olarak Sultan Abdülmecid döneminde uygulama alanı bulan ampir üsluba bağlanmaktadır.⁴⁴

Dairevi kuruluş üzerine yükselen silindirik gövdeli yapı formu Osmanlı Türbe Mimarisi'nde ender görülmektedir. Silindirik gövdeye açılan iki sıra pencere türbenin içini aydınlatmaktadır. Dışta iki sıra silme ile ortadan ikiye bölünen yapının alt kısmında, zeminden 133 cm. yükseklikten başlayan basık kemerli 130 cm. genişliğinde pencereler açılmıştır. Alt sıra pencereler dokuz tane, üst sıra pencereleri ise on tane olup, aynı formu taşımakla birlikte üst pencereler daha küçük tutulmuştur.

⁴³ Hakkı ÖNKAL, A.g.e., 276

⁴⁴ M.Baha TANMAN, A.g.k., C., III, 445

Alt ve üst pencereler demir şebekeli olup aralarında rozet formunda çiçekler taşırlar. Bütün pencereler silmelerle çevrelenerek belirginleştirilmiştir.

Üst sıra pencerelerin üstünde yivli bir silme yapıyı dolaşır. Türbe gövdesi dışa taşan bir kornişle sonlanmakta buradan da dar tutulmuş kubbe kasnağına geçilmektedir. Kasnağın üzerine kurşun kaplı basık yarım küre formunda bir kubbe yerleştirilerek üst örtü tamamlanmıştır. Kubbenin üstündeki alemin bugün yalnız taşı görülebilmektedir. Tombak alem dönemine özgü uçları dışa kıvrık stilize bir hilal taşımaktadır ve bugün koruma amaçlı olarak İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü deposundadır.

Yapının kapısı doğuya açılmaktadır. Ancak kapının solunda bulunan pencerenin iki yanında diğer pencerelerden farklı olarak kompozit başlıklı pilastr bulunması ve bu pencerenin üstünde yapıyı ikiye bölen silmenin bir saçak oluşturarak dışa taşması dikkat çekmektedir. Bu pencerenin belirginleştirilerek ön plana çıkarılması iki ihtimali akla getirmektedir: Kapı daha önce burada iken sağa kaydırılmış olabilir; ya da burası hacet penceresi olarak düzenlenmiş olabilir.

Dövme demir kapı iki kanatlıdır. Her kanat üçe bölünmüş alt ve üst yüzeylere çelenk kabartmaları işlenmiştir.

Türbe içte de yalın tutulmuştur. Siyah kullanılarak kalem işe tekniği ile alt ve üst sıra pencerelerin hepsinin üzerine bir taç gibi stilize akantus yaprakları işlenmiştir.

Kubbe yüzeyi siyah ve tonlarının kullanıldığı kalem işleriyle büyük ölçüde doldurulmuştur. Kubbe göbeğinde içini akantus yaprakları dolduran dairevi bir madalyon bulunmaktadır. Madalyona kubbe eteğinden başlayıp servi ağaçlarını hatırlatan formlarıyla merkeze doğru uzanan yirmi tane süsleme kompozisyonu katılmaktadır. Bu kompozisyonlar büyük ölçüde kubbe yüzeyini doldurmakta olup;

bir kupadan çıkan akantus yaprakları, meyve dalları, kurdeleler, fener ve çiçek demeti motiflerinin birlikteliğinden oluşmuştur.

2.16. (KEÇECİZADE) FUAD PAŞA TÜRBESİ

YAPI ADI	: (Keçecizade) Fuad Paşa Türbesi
ADRESİ	: Eminönü, Çemberlitaş, Binbirdirek Mah. Peykhane Cad. (231.Ada, 2.Parsel)
MİMARİ	: —
BANİSİ	: Keçecizade Fuad Paşa olmalıdır?
YAPIM TARİHİ	: 1868 ?
FOTOĞRAF NO.	: 72-76
ÇİZİM NO.	: 17

Aynı adlı külliyeinin bir parçası olarak Peykhane Caddesi üzerinde inşa edilen türbenin yapım tarihi tartışmalıdır. 1869'da vefat eden Fuad Paşa'nın sağlığında bu türbeyi hazırlattığına ilişkin bilgilerin yanısıra vefatından sonra inşa edildiğine dair bilgilere de rastlanmaktadır.⁴⁵

Kademeli bir kaide üzerine oturan sekizgen planlı türbe, tasarım özellikleri ve süsleme programları ile geleneksel Osmanlı türbe mimarisinden ayrıldığı gibi o tarihe kadar yapılan batı üsluplarının uygulama alanı bulduğu pek çok türbeden de farklıdır. Daha önce Mustafa Reşid Paşa Türbesi'nde görülen lokal oryantalist uygulamaların bir bütünlük içinde bu türbede oldukça yoğun uygulandığı görülmektedir.

Cephelerde dört yüzey tamamen sağır bırakılmışken diğer dört yöndeki cephelerden üçü pencere biri ise kapı olarak değer kazanmıştır. Kapı ve pencereler sivri at nalı kemerli olup gotik tarzı kademeli silmelerle çevrelenmiştir. Pencere içlerine ise Elhamra Sarayı kökenli girift geometrik formu demir şebekeler yerleştirilmiştir.⁴⁶

⁴⁵ Turgut SANER, A.g.e., 93

⁴⁶ Turgut SANER, A.g.e., 94

Pencere üzerlerinde kalan kare silmeler ortada rumi-palmet birlikteliğinin oluşturduğu bir kartuş etrafında gelişen rumilerle oluşturulmuş sivri kemer formunda kompozisyon üstünde palmet ile tamamlanmış, karenin diğer iki köşesine de yoğun rumi motifleri işlenerek satıh hareketlendirilmiştir.

Kapı üzerindeki silmede de pencere üzerindeki formlar ortadaki kartuşun içi boş bırakılmak kaydıyla aynıyla tekrarlanmıştır. Çift kanatlı demir kapı da yoğun bitkisel motifler içermektedir. İki kanattaki dikey silmelere rumiler işlenmiş bunların üstünde ise iki çiçek rozeti yer almıştır. Kapının başlığını oluşturan sabit korkuluk pencere kemerlerinin aynı bölgelerinde görülen formun bir tekrarıken kapı kanatlarının en altında kare silmeler içindeki mühr-ü Süleyman motifleri dikkat çekmektedir.

Dört yöndeki sağır cepheler kademeli kaideden iki sıra yatay silme ile ayrılmış, alt silmeye üçer tane yatay kartuş yerleştirilirken üst silmede oluşturulan sıralı bölümlerin içine rumi ve rumi-palmet motifleri işlenmiştir. Bu cepheler pencere kemerlerinin üst hizasında ikiye bölünmekte böylece iki büyük yüzey elde edilmektedir. Altta kalan kare alan bir silmenin oluşturduğu dört kollu yonca formunu hatırlatan büyük bir kartuşun içinin rumilerle, çevresinin ise yuvarlak lokmalı zincirlerle doldurulmasıyla elde edilen büyük bir kompozisyonla doldurulmuş, köşelerde kalan satıhlara da yine rumiler işlenmiştir.

Sağır cephelerde üstte kalan ikinci büyük kare satıh da üstte palmet motifi taşıyan kemer formu bir silmenin içinin, formu çapraz kesen hatlarla bölünmesi ve elde edilen baklava dilimlerinin içinin ise rumilerle doldurulmasıyla elde edilen kompozisyonlarla bezenmiştir. Boş kalan köşeler de yine rumi kompozisyonlarla doldurularak bu satıhın düzenlemesi tamamlanmıştır.

Türbenin sekiz köşesinde mağribi başlıklı sekiz küçük pembe sütun bulunmaktadır. Bu sütunlardan yukarıya kornişe kadar üzeri bitkisel bezemeli dar bir bant uzanmakta böylelikle sütunlar ve bantlar vasıtasıyla cepheler birbirinden ayrılmaktadır.

Yapının en üstünde yatay olarak kademelendirilmiş geniş bir korniş çepeçevre dolaşmakta üstte ise sıralı palmet motifleri taşıyan bir saçakla sonlanmaktadır. Kornişin kademelerinde de farklı şekillerde stilize edilmiş sıralı palmet motifleri izlenmektedir.

Üstte kurşun kaplı yarım küre bir kubbe yapıya örtmekte, en üstünde de son dönem Osmanlı alem uygulamaların bir örneği olan ay-yıldız formulu tombak alem taşımaktadır.

Türbeye içten bakıldığında dört sağır cephenin içte kalan yüzeylerinin kapı ve pencere kemerleri formunun bir tekrarı olarak sivri at nalı kemerlerle bir niş şeklinde teşkilatlandırıldığı ve içlerine bir dolap konulduğu görülür. İçte pencere formları içbükey bir silme ile çevrelenmiş, çokgenin köşelerine de; cepheleri birbirinden ayıracak şekilde, bir kaide üzerine oturan mağribi başlıklı sütunlar yerleştirilmiştir.

Aşamalı silmelerle geçilen kubbe yoğun kalem işi süslemelere sahiptir. Mavi, beyaz, bordo, hardal sarısı renkleri ve siyahın kullanıldığı kubbe süslemesi göbekte palmetle çevrelenmiş bir madalyondan başlar. Madalyondan eteğe kadar inen ve cephe köşelerini işaretleyen kabartma bir hat kubbeyi sekize böler. Hattın üstü yiv hareketi verecek şekilde bordo, hardal sarısı renkleri ve siyah-beyazla almaşık olarak işlenmiştir. Ortaya çıkan sekiz üçgen dilim, geometrik ve bitkisel motif birlikteliği ile oluşan bir bantla çevrilmiş, içi ise mavi zemin üzerine beyaz renkte oluşturulan rumi kompozisyonlarla doldurulmuştur.

2.17. MAHMUD NEDİM PAŞA TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Mahmud Nedim Paşa Türbesi
ADRESİ	: Eminönü, Cağaloğlu, Babıali Cad. (293 Ada, 18 Parsel)
MİMARİ	: –
BANİSİ	: –
İLK YAPIM TARİHİ	: 1883
FOTOĞRAF NO.	: 77-81
ÇİZİM NO.	: 18

Babıali Caddesi üzerinde İl Milli Eğitim binasının karşısında anıtsal görünüşü ile dikkat çeken bir türbedir. İki kez sadrazamlık görevinde bulunan Mahmud Nedim Paşa adına inşa edilen türbede neoklasik yapılara has denge, uyum, sakinlik, yücelik gibi özellikleri izlemek mümkündür.

Bir podyum üzerine oturan 6.59x6.90 m. ölçülerindeki yaklaşık kare planlı türbede Babıali Caddesine bakan cephe diğerlerinden daha özellikli olarak düzenlenmiştir. Bu cephede diğer cephelerde görülmeyen ayet ve yazı kuşakları dikkat çekmektedir.

Türbede mimari öğelerin boyutu ve oranları ile elde edilen anıtsallık çevreden algılanan üç cephede kullanılan beyaz mermerle güçlendirilmiş ve etkileyici bir görünüm elde edilmiştir.

Üç cephenin beyaz mermerle kaplanmasına karşılık arkada kalan diğer cephe muntazam kesim küfeki taşıyla olduğu gibi bırakılmış ve cephe ortasına 172 cm. açıklığında kapı kuruluşu oluşturulmuştur.

Beyaz mermerle kaplanan üç cephe malzemeleriyle olduğu kadar cephe düzenlemeleriyle de birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Bu cephelerde arka cephede olmayan, pencere kenarlarına gelen kemerli nişler bulunmaktadır.

Yapı, üzerinde yatay dikdörtgen silmeler bulunan geniş bir kuşakla dört yönde dönülmüştür. Üç cephede dikey kuruluşlu, üstte kemerli büyük pencereler oluşturulmuş, pencere kemerlerinin üzeri de bir silmeyle çevrelenmiştir. Pencere kenarlarına ise iki yanda kemerli nişler açılmıştır. Bir silme kuşağı pencere kemerlerinin üzengi hizasında yapıya dolaşmaktadır. Kapı ve pencerelerin düz sövelerinin bu kuşakla kesiştiği dar satırlara “C” içinde akantus yaprağı motifleri, yanlarında ise küçük palmetler yerleştirilmiş ve bu kuruluşun iki yanına aynı kompozisyon yarım şekliyle oluşturularak devam izlenimi verilmiştir. Yapılan bu düzenlemeler kapı ve pencerelerin düz sövelerine bir pilastr görünümü vermektedir.

Pencere kemerlerinin üst hizasından geçen yivli bir silme kuşağı bulunmaktadır. Bu kuşağın altı ile alttaki silme kuşağı arasında kalan satırlar boş bırakılmış durumdadır.

Cepheler köşelerde 48 cm. genişliğinde düz satırlı pilastrlarla sınırlanmaktadır. Pilastr başlıkları boyutları ve düzenlemeleri ile göze çarpmaktadır. Başlıklarda stilize akantus yapraklarının volütlerle yaptığı kompozisyon izlenmektedir.

Pilastr başlıkları pencere kemeri üst hizasından geçen silme kuşağına kadar uzanmaktadır. Bu kuşak ile daha yukarıda kalan dışa taşkın korniş kuşağı arasında kalan satırlar üç yönde boş bırakılırken Babıâli Caddesine bakan cephede bu yüzeye Fecr suresinin 27. ve 28. ayetleri işlenmiştir.

Dışa taşkın kornişin üzerinde alttaki satıhtan daha geniş bir satır oluşturulmuş ve yukarıda saçakla türbe gövdesi sonlanmıştır. Üç yönde bu yüzeyler boş

bırakılmışken caddeye bakan cepheye Ali İmran suresinin 185. ve Enbiya suresinin 35. ayetleri işlenmiştir.

Alt alta gelen bu iki ayet kitabesinden başka aynı cephede pencere kemeri silmesinin üzerinde: “Necip Paşa-zâde Sadr-ı esbak Mahmud Nedim Paşa merhumun rühiyçün lillâhi el fatiha-sene 1300 fi Recep” yazısı okunmaktadır.⁴⁷

Üç cepheye açılan üç büyük pencere dökme demir şebekelere sahiptir. Bu şebekelerde daire, kare, dikdörtgen, baklava dilimi gibi geometrik motiflerin yanı sıra stilize akantus yaprakları da dikkat çekmektedir.

Türbeye giriş arka tarafta sade tutulan cepheye açılan kapı iledir. Kapı kuruluşu oldukça sade tutulmuştur. Pencere söveleri ile aynı genişlikteki mermer sövelere yivler açılarak kaideler oluşturulmuş, kemer üzengi hizasına gelen silme içindeki motiflerle de başlık görünümü elde edilmiştir. Bu şekliyle bir pilastr gibi algılanan sövelere oturan yuvarlak kemer kapı kuruluşunu tamamlamaktadır. Bu özellikleriyle kapı bölgesi pencere kuruluşlarını tekrarlamaktadır.

Türbe içinde duvar satırları bugün beyaz badana ile kapatılmış durumdadır. Alt katmanlarda kalem işleri bulunup bulunmadığı tedkike muhtaçtır. Pandantif bölgesinde sözü edilen⁴⁸ kalem işlerine rastlamak mümkün olmamıştır.

Kubbenin iç sathı yoğun bir şekilde kalem işleriyle tezyin edilmiştir. Gri zemin üzerine siyah, kahverengi ve grinin tonları kullanılarak süslemeler oluşturulmuştur.

Kubbe göbeğine dairevi bir madalyon içine stilize büyük bir çiçek oluşturulmuştur. Göbekte bulunan madalyondan sekiz tane şerit kubbe eteğine kadar

⁴⁷ Günay PAKSOY, A.g.e., 123

⁴⁸ Tahsin Ömer TAHAOĞLU, İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi, 323

uzanarak kubbe yüzeyini eşit dilimlere bölmektedir. Her bir dilimin içi stilize akantus yaprakları ve küçük şamdan motifi birleşmesinden oluşan büyük boyutlu kompozisyonlarla doldurulmuştur. Bu kompozisyonların kubbe göbeğinde madalyona yaklaştığı yerlerde bu süsleme kuruluşlarının geometrik geçmelerle devam ettiği görülmektedir. Kubbe sathının Barok dönem süslemelerini hatırlatan genel eğilimine uygun olmayan bu ayrıntı pencere şebekelerinin geometrik desenlerinde de gözlemlenmektedir. Doğu kaynaklı kabul edilen bu motifler türbenin neoklasik izlenimi veren cephe düzenlemeleri ve kubbe içi süslemelerinin barok karakterlerini saflıktan uzaklaştıran özelliklerdir.

Kurşun kaplı yarım küre kubbe üzerinde bulunan tombak alem İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü deposunda korunmaktadır. Alemin hilali son dönem Osmanlı alemlerinde görüldüğü gibi uçları dışa kıvrık olarak şekillendirilmiştir. Bugün türbe üzerinde bulunan klasik görünüşlü alem orijinal olmayıp buraya 2003 yılında takılmıştır.

2.18. GAZİ OSMAN PAŞA TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Gazi Osman Paşa Türbesi
ADRESİ	: Fatih, Fatih Cami avlusu (2126. Ada, 24. Parsel)
MİMARİ	: Mimar Kemaleddin
BANİSİ	: Sultan II.Abdülhamid
YAPIM TARİHİ	: 1900
FOTOĞRAF NO.	: 82-85

Fatih'te Fatih Camii'nin kible yönünde hazire içine inşa edilmiştir. Gazi Osman Paşa Seraskerlik görevinde iken 1900 yılında vefat etmiş ve Paşa için Harbiye Nezareti Ebniye-i Askeriye mimarı Kemaleddin Bey'in çalışması olan bu türbe aynı yıl inşa edilmiştir.

İçte 4.80 m., dışta 6.25 m.lik kare alan üzerine oturtulan muntazam kesme küfeki taşlı ana beden duvarları ile edilen mekan, iç içe küçülen sivri kemerlerle geçilen dar kasnak ve bu kasnağa oturan yarım küre bir kubbeyle tamamlanmıştır. Kurşun kaplı kubbe dışarıdan soğan kubbeyi andıran bir görüntü vermekte ve en üstünde Klasik Osmanlı Tarzı bir alem taşımaktadır.

Türbe, Milli Mimari ya da Türk Neoklasizmi olarak tanımlanan üsluba uygun özellikler göstermektedir. Küfeki taşından inşa edilen türbede kapı bölgesi ile diğer üç yöndeki pencere bloklarında beyaz mermer kullanılmıştır. Türbeye bir bütün olarak bakıldığında oranlardaki oynamadan kaynaklanan büyüklük ve anıtsallık hissi alınmaktadır.

Doğuya açılan beyaz mermer taç kapı oldukça dikkat çekmektedir. Kapı üç yandan iç bükey geniş silmelerle cephe yüksekliğince çevrelenmiş olup, en üstünde kubbe kasnağı hizasında içinde rumi kabartmalar taşıyan bir taç bulunmaktadır.

Silmelerin içinde bir niş gibi algılanan yüksek kuruluşlu derin kemer iki adet kaideli ve mukarnas başlıklı mermer sütun tarafından taşınmaktadır. Bu yüksek ve derin kemerin içinde basık kemerli kapı açıklığı bulunmaktadır.

Kapı dışında kalan üç cephede pencere düzenlemeleri yapılmış olup, kuruluşları ve malzemeleriyle dikkat çekerler. Dışa doğru taşkın ve saçak üstüne kadar yükselen mermer panoların içine yüksek kemerler yerleştirilmiş bunların içine ise ortada mukarnas başlıklı küçük bir sütunçe tarafından ayrılan yüksek kemerli dar formu düşey ikiz pencereler yerleştirilmiştir. Geniş mermer pano içbükey silmelerle çevrelenmiş olup en üstüne ise yine üzerine rumi motifler işlenmiş ve kapı üstünde bulunanla aynı formda alınlık oluşturulmuştur.

Yapının dört köşesinde köşe kulecikleri bulunmakta ve bunların önünde tahliye amaçlı büyük çörtenler yapıyla bütünleşmiş olarak bulunmaktadır.

Yapı içte oldukça sadedir. Gazi Osman Paşa'nın tek başına yatığı türbenin içinde ana beden duvarları beyaz bırakılmış kubbe kasmağı bir şerit halinde siyahla değerlendirilirken kubbe yüzeyi toprak rengi ile boyanmıştır.

2.19. ŞEYH ZAFİR TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Şeyh Zafir Türbesi
ADRESİ	: BeŐiktaŐ, Yıldız Mah. Yıldız Cad. Mehmed Ali Bey Sok.
MİMARİ	: Raimondo D'Aranco
BANİSİ	: Sultan II. Abdülhamid
YAPIM TARİHİ	: 1905-06
FOTOĞRAF NO.	: 86-90

BeŐiktaŐ Yıldız YokuŐunda, Ertuğrul Tekkesi Kompleksi'nin Mehmed Ali Bey Sokağı'na bakan cephesinde yan yana eŐme, türbe ve kitaplıktan oluşan bir yapı grubu 1905-06 yıllarında (H. 1323) eklettirilmiştir. Yapı grubunun tasarımı 1893'te otuz altı yaŐında İstanbül'a gelen İtalyan Mimar Raimondo D'Aranco'ya aittir.⁴⁹ 1893-1909 yılları arası Türkiye'de kalan ve sarayın ilgisine mahzar olan D'Aranco Saray ve Evkaf Nezareti adına çalışmalar yapmıŐtır.

Söz konusu olan eŐme, türbe ve kitaplık üçlüsü özgün bir çalışma olup, Art Nouveau slubunun Viyana ekolüne, özellikle de Olbrich etkisine bağlanmaktadır.⁵⁰ ülkelere göre farklı adlar alarak etkin olan Art Nouveau kesinlikle yenilikçi bir sluptu ve çağının monotonluğuna karşı çıkıyordu. Henry Van de Velde'nin deyiŐi ile "nesnenin rasyonel strüktürü ve gereçlerin kullanımında n yargılara sapmayan bir mantığı öven ve yapım sürecini içtenlikle övünerek göstermeyi hedefleyen" bu dönemde sanatçıların geniş bir ereve içinde özgün tasarımlar ortaya koyduğu görülmektedir. Bitkisel motiflerin egemen olduğu İngiltere, Belçika ve İtalya'ya karşılık, geometrik motifler İskoçya ve Avusturya'da etkili oluyordu.

⁴⁹ Raimondo D'Aranco'nun Türkiye Yılları, 22

⁵⁰ Afife BATUR, A.g.k., C., I, 330

İtalya'da tanınmış bir mimar iken Türkiye'ye gelen Raimondo D'Aranco'nun tasarımlarına Afife Batur'un Olbrich vurgusunu doğrulayacak örnekler sözü edilen mimar tarafından özellikle Darmstadt'ta inşa edilen Mimarlar Evi, Habich Villa, Küçük Glückert Evi, Opel İşçi Evi gibi yapılarda gözlemlenebilmekle birlikte Joseph Maria Olbrich'in bu çalışmaları 1901-07 arasında tasarladığı göz önüne alınca yaklaşık aynı yıllarda eserlerini ortaya koyan D'Aranco'nun bu mimardan nasıl bir esin aldığı araştırılması gerekiyor.

İtalyan araştırmacılar bu konuda: "Art Nouveau akımına modernleşme süzgecinden geçirdiği Osmanlı-İslam sanatının özel bir yorumu ile katılır. Bu süreç içinde İslam ve Bizans mimarilerinin büyüünden yararlanan ve üslupsal kaygılar gözetmeden yaratıcı bir şekilde, biçim ve bezemeleri beraberce bir imbikten geçiren Viyana, Budapeşte ve Prag'lı mimarların yanında yer alır"⁵¹ yargısını vermektedirler.

İstanbul'da Şale köşkü (1898), Yıldız Sarayı Tiyatrosu, Yeniçeri Müzesi (1900), Laleli Çeşme, Yetimhane (1900), Karamustafapaşa Mescidi (1903) gibi yapılarda imzası bulunan D'Aranco'ya Sultan II.Abdülhamid tarafından verilen görevlendirme ile çeşme, türbe ve kitaplık üçlüsü küçük boyutlu Ertuğrul kompleksinin bir parçası olarak 1905-06 (H.1331) de eklettirilmiştir. Türbe yapısı bu üçlünün ortasında yer almakta olup, en gösterişli yapı olarak dikkat çeker.

Dışta 8.50x8.50 m. boyutlarındaki kare kuruluşlu türbe yapısı anıtsal görünüşü ve alışılmadık mimari yapısıyla ilgi uyandırmaktadır. Kare kuruluş üzerine kübik olarak yükselen gövde sekiz adet taşıyıcı kemerin başlama hizasında silindire dönüşür ve kubbe kasağı görünümlü beyaz mermer kaplı bir kuşakla devam ederek kemerlere oturan soğan formlu dilimli bir kubbe ve üzerinde özgün bir tombak alemle sonlanır.

⁵¹ Diana BARILLARI-Ezio GODOLI, İstanbul 1900, "Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları".,99

Kesme küfeki taşıyla inşa edilen türbede üç cephe özenli bir düzenlemeye sahipken, cami-tevhidhaneye bakan doğu cephesi sağır olarak bırakılmıştır. Saray Mimarı D'Aranco'nun özgün bir çalışması olan türbe, kitaplık ve çeşme ile birlikte 'art nouveau' üslubuna bağlanır.

Üç cephenin köşelerinde kübik alt bölgeden yükselen büyük üçgen kuleler bir perde gibi kubbe eteği hizasına kadar yükselir ve kübik kuleciklerle sonlanır. Cephelerde ortada 80 cm. genişliğinde cephe yüksekliğince açılmış dar pencereler ve iki yanına 162x162 cm. ölçülerinde kare pencereler açılmıştır. Türbenin kuzey cephesi diğer iki cepheden farklı bir düzenlemeye sahip olup, bu cephenin doğu köşesinde 235x118 cm. ölçülerinde sade kuruluşlu dikdörtgen formlu kapı açıklığı bulunur. Yapının tümü için kullanılabilir alışılmadık ifadesi giriş yerinin seçiminde de kendini göstermektedir.

Cephelerin köşelerinde silmeler içine alınmış kare formlu süsleme kartuşları cepheleri hareketlendirirken dar pencerelerin etrafları pilastr görünümü alan yivli silmelerle çevrelenerek vurgulanmıştır. Bu pencereler üstte kemerli olup, bunların üzerlerini üstte yarım daire şeklinde bir hareketle abartılı bir şekilde dışarı taşan beyaz mermer saçaklar çevrelemektedir. Pencere silmelerinin yivleri üzerine ritmik bir şekilde yerleştirilen küçük kare kabartmalarla adeta bir müzik notası etkisi verilmiştir. Cephelerde pencere silme kenarlarından başlayıp pencere saçağı altına kadar küçük dilimli kabartmalarla üçgen kompozisyonlar oluşturulmuş olup, bu dilimler Türk Sanatı'ndaki mukarnaslara adeta bir gönderme gibidir.

Cephe köşelerindeki kare süsleme kartuşları da stilize bitkisel motifleri ile donatılmış olup, bunların da altında müzik notalarını andırır düzenlemeler bulunur.

Kubbe kasnağı görünümü alan beyaz mermer kaplı kuşakta da yatık dikdörtgen silmelerle üçgen süsleme kabartmaları sıralı olarak işlenmiştir. Üçgen köşe kanatlarının üzerlerinde üstte işlenmiş gülbezek motifleri bulunmaktadır.

Yapıdaki pek çok alışılmadık uygulama kubbede de görülmekte ve Osmanlı Sanatı'nda daha önce görülmeyen soğan kubbe dilimli bir şekilde yükselmekte ve özgün bir tombak alemle sonlanmaktadır. D'Aranco'nun türbe üst örtüsü için 1903 Udine Sergisi için tasarladığı kahvehane ve Montova Mezarlık Yarışması için 1903-04 yıllarında önerdiği A Şapel'ine benzer biçimde oldukça eğimli iki kırma çatı alternatifi oluşturduğu bilinmekle birlikte tercih dilimli soğan kubbe yönünde kullanılmıştır.⁵²

Yapıda görülen özgünlük pencere şebekelerinde de izlenebilmektedir. Yan pencere şebekeleri dövme demirden olup, eşit olmayan dikdörtgen ve dairelerin birleşmesinden oluşmaktadır. Cephe ortalarındaki dar ve yüksek pencere şebekeleri ise bronzdan imal edilmiş ve üzerleri yıldızlanmıştır. Bu şebekelerin ortalarında iki adet baklava dilimi formlu açıklık bırakılmış, buralara bronzdan yapılmış süsleme kompozisyonları yerleştirilmiştir. Bu kompozisyonlarda ucu aşağı dönük bir ok etrafında gelişen natüralist bitki dalları ve oka sarılan kurdeleler görülmektedir.

Bu şebekelerden güney cephesinden kalanı izleyiciye uzak olmanın verdiği bir tercihle dövme demirden örülmüş, yalnızca aralarda kalan süsleme kompozisyonları bronzdan imal edilmiştir.

İçte üç adet sanduka bulunmaktadır. Kübik olarak yükselen gövdeye ana beden duvarlarına gelecek şekilde sekiz tane kemer atılmış ve buradan kubbeye geçilmiştir. Üst bölgede sekizgenin köşelerde oluşturduğu boşluklar doldurulmuş ve buralara nişler açılmıştır. Taşıyıcı kemerler yüzeyden taşırılmış ve duvar üzerinde konsollara oturmuş görünümü almıştır.

İçerde duvarlar düz bırakılmış, yalnızca kubbe iç sathı barok üslup özelliklerini yansıtan kalem işleri ile tezyin edilmiştir. Yapının bütünlüğünde görülen

⁵² Diana BARILLARI-Ezio GODOLI, A.g.e.,102

alışılmadık uygulamalar kubbe iç sathı süslemelerinde yerini alışılmış bir süsleme programına bırakmaktadır. Kubbe göbeğinde büyük bir dairevi madalyon oluşturulmuş ve bu madalyondan çıkan şeritlerle kubbe yüzeyi sekize bölünmüştür. Etek bölgesinde bu dilimlerde bitkisel süsleme kartuşları içinde oluşturulan dairevi boşluklara işlenmiş renkli gül demetleri bulunur. Kubbe süslemelerinde bu gül demetleri pembe, kırmızı, sarı ve beyazla oluşturulurken, bordürlerde kahverengi kullanılmış, yüzeydeki diğer süslemelerde ise tekdüze bir şekilde gri ve tonları kullanılmıştır.

2.20. SULTAN V.MEHMED REŞAD TÜRBEŞİ

YAPI ADI	: Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi
ADRESİ	: Eyüp, Boyacı Sok. (118. Ada, 19. Parsel)
MİMARİ	: (Mimar) Kemaleddin Bey
BANİSİ	: Sultan V. Mehmed Reşad
İLK YAPIM TARİHİ:	1913-14
FOTOĞRAF NO.	: 91-94
ÇİZİM NO.	: 19-22

Eyüp semtinde bir dönemin son yıllarında gösterişli bir yapı vücuda getirilmiş ve Sultan V. Mehmed Reşad buraya defnedilmiştir. Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi'nin ihsas ettiği yücelik, yalınlık, denge, zarafet gibi tüm özellikleri havi türbe yapısı Sultan'ın sağlığında Mimar Kemaleddin Bey'e inşa ettirilmiştir. Haliç'e nazır olarak yükselen yapı Klasik Dönem Türk Mimarisi'nin yeniden yorumlanmasını eksen olan I.Ulusal Mimari'nin seçkin örneklerindedir.

Evkaf Nezareti Başmimarı Kemaleddin Bey tarafından projelendirilen türbe, Kemaleddin Bey'in daha önce tasarladığı Gazi Osman Paşa, Cevad Paşa ve Mahmud Şevket Paşa türbeleri gibi çalışmalara anlayış olarak benzetmekle birlikte boyut olarak çok daha büyüktür. Bu da kuşkusuz bir Sultan adına inşa ediliyor olmasına bağlanmalıdır.

Osmanlı Neoklasizmi olarak da adlandırılabilir Ulusal Mimari Üslubu'nu düşünürken Avrupa'da 18. ve 19. yy.da yaşanan ve geçmişin yeniden üretilmesine dayanan neoklasik, neobarok, neogotik vb. akımları ve Avrupa ile Osmanlı Dünyası arasındaki zihinsel etkileşimi doğuran sosyal-entelektüel şartları hatırdan tutmak yararlı olacaktır. Denilebilir ki; canlandırmacılık Avrupa'da ancak 18. ve 19. yy.ın gözde tartışma konusu klasikler-modernler bağlamında anlaşılabilir ve son dönem Osmanlı entelektüeli nedenlere değilse de sonuçlara vakıftır.

20. yy.ın hemen başında inşa edilen Gazi Osman Paşa ve Cevad Paşa türbeleri ile 1909'da inşa edilen Mahmud Şevket Paşa Türbesi değinildiği gibi aynı mimar tarafından ve aynı üslup anlayışı ile inşa edilmiştir. Bu yapılarda anıtsallık hissi yapıların gerçek boyutundan ziyade mimari öğelerin kendi aralarındaki oranlamalardan kaynaklanmaktaydı. Daha önce Mimar Sinan'ın Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Camii'nde yaşattığı yanılsama Mimar Kemaleddin'in sözü edilen Paşa türbelerinde olduğu gibi burada da izlenebilmekle birlikte gerçek boyutların büyüklüğü de göz önünde tutulmalıdır.

İçte 8.65 m. çapında bir daire etrafında gelişen sekizgen plan üzerine yükselen silindirik gövde yüksek bir saçak friz ile sonlanır ve üzerinde yarım küreyi aşan bir kubbe taşır.

Yüksek kuruluşlu kubbe Osmanlı Mimarisi'nden çok Orta Asya Türk ve Hint-Türk Mimarisi'ni hatırlatır. Kurşun kaplı kubbe üzerinde tombak tekniğinde büyük bir alem taşır. Geniş kaideli alem üç boğum taşır ve üstte rumilerle sarılmış hilal, hilalin üzerinde ise yıldız yerine bir palmetle sonlanır. Rumilerle sarılmış hilal ve yıldız yerine getirilen palmet özgün bir uygulama olarak karşımıza çıkıyor.

“Ebedi uyukumu su ve çocuk sesleri yanında uyumak isterim” diyen Sultan'ın arzusuna uygun olarak inşa edilen ilkokul⁵³ bir duvarla türbe bahçesinden ayrılmaktadır.

Büyük bir bahçenin ortasına konumlandırılan türbe on basamaklı bir merdivenle çıkılan yüksek bir podyum üzerine oturmuştur. Merdivenlerin ve podyumun mermer korkulukları Bursa kemeri gözlü⁵⁴ olup köşelerde yarım küre başlıklı kuleciklere dayanır.

⁵³ Reşad Ekrem KOÇU, “Osmanlı Padişahları”,436

⁵⁴ Tahsin Ömer TAHAOĞLU, A.g.e., 332

Muntazam kesme taşlarla inşa edilen türbede anıtsal portal bloğu mermerle oluşturulmuştur. Portalin iki yanında iki yuvarlak sütun yükselir ve mukarnas işlemeli başlıklarla sonlanır. Kırmızı mermer sütunlar, kırmızı ve beyaz mermerle sıralı olarak örülen sivri kemeri taşımaktadır. Sivri kemerin altında bir niş gibi içeri giren açıklığa düz sövelere oturan basık kemerli kapı açıklığı oluşturulmuştur. Kapının üzerinde kemer içine gelecek şekilde nefis bir hatla Sad suresinin 50. ayeti Hattat Ömer Vasfi tarafından istifli olarak hakkolunmuş ve üzeri tezhip edilmiştir. Portalin alınlığında üzeri tezhipli celi sülüs hatlı Besmele okunurken “sin” harfinin üzerinde ise Neml suresinin 30. ayetinin baş tarafı bulunmaktadır.

Beyaz mermer anıtsal kapı bloğu üstte küfeki taşından bir taçla sonlanmaktadır. Taçta; altta sıralı mukarnaslar işlenmişken, üstte rumi ve palmetlerin yanı sıra ortadaki hilal motifi dikkat çekmektedir.

Giriş bloğunun iki yanındaki cephelerden dışarı taşarak öne çıkan üzeri eksedralı yan mekanlar giriş cephesiyle bütünleşmiş durumdadır. Yan mekanlar 80 cm. genişliğinde bir kapıyla öne açılırken aynı genişlikte küçük bir pencereyle de yana açılmaktadır.

Cephelerde; altta basık sivri kemerli 125 cm. genişliğinde birer pencere, üstte ise geniş bir silme içine alınmış iki küçük pencere içeriği aydınlatmaktadır. Çokgen gövde üst bölümlerde gömme sütunlarla yumuşatılmış durumdadır.

Alt pencere söve ve kemerleri mermerle oluşturulmuş ve pencereler kemer üzengi hizasında atılan düz atkılarla bölünmüştür. Dikdörtgen silmeler içine alınan bu pencerelerin üzerindeki rumi ve palmet işlemeli taşlar dikkat çekmektedir.

Sekizgen gövdeyi nihayetlendiren geniş saçak frizinde iki sıra mukarnas üzerine gelen iri palmet dizisi görülmektedir. Köşelerde spiral yivli küçük kulecikler frizin içinde kalacak şekilde kubbe çevresinde sıralanmıştır.

Zengin türbe içi bakışı önce tam karşıya muhteşem maviliğe çeker ve bakışlar maviliği tüm cephelerde algılamaya çalışır. Peşinden bakışlar koyu zemin üzerine altın yıldızla yoğun bir şekilde bezeli üst bölgeler yönelir. Türbenin dıştan yansıttığı anıtsallık ve yücelik içte görsel bir şölene dönüşmektedir.

İç mekan hemen hemen hiç boş satıh bırakılmaksızın çini kaplama ve kalem işi ile çok zengin bir şekilde süslenmiştir.⁵⁵

Alt sırada basık sivri kemerli beş pencere, üstte ise her cephede daha küçük boyutlu çiftler pencere açılmıştır. Alt sıra pencerelerin söve ve kemerleri mermerle kaplanırken küçük üst pencereler alçı kuruluşludur ve içleri vitraylıdır. Bu vitraylarda bir saksı içine yerleştirilmiş çiçek kompozisyonları dikkat çekmektedir. Vitrayların alt bölgelerinde de alçı ile oluşturulan küçük ayet kitabeleri görülmektedir.

İkiz pencereler altın yıldızla kaplı silmelerle çevrelenmiş olup çevrelerinde burmalı küçük sütunçeler bulunur. Bu bölgelerde diğer satıhlar mavi-beyaz çinilerle kaplanmış ve kalem işiyle oluşturulan kemerlerin içine alınmıştır. İkiz pencerelerin üzerindeki dairevi madalyonlarda ise İsm-i Celal, İsm-i Nebi, Dört Halife, Hasan ve Hüseyin yazıları okunmaktadır.

Giriş ve yanındaki iki kanatta cephe düzenlemeleri diğerlerinden farklılık arz eder. 150 cm. genişliğindeki kapı basık sivri kemerlidir ve etrafı mermerle çevrelenmiştir. Bu cephede üstte kemer içindeki satıh tamamen mavi-beyaz çinilerle kaplanmış ve ikiz pencereler açılmayarak yerlerinin belirtilmesiyle yetinilmiştir.

⁵⁵ Hakkı ÖNKAL, A.g.e., 282

Girişin yanındaki iki cephede alt pencere yerlerine yan iki hücreye içten geçişi sağlayan düz atkılı kapılar oluşturulmuştur. Bu mekanlarda çini kaplamalarla birlikte kalem işleri de görülmektedir. Üst örtü dıştan algılamanın aksine tam yarım kubbe olup iç sathı kalem işleriyle bezelidir.

Neoklasik ya da Milli Mimarı üslubu nitelermeleri ile aynı şey anlatılmaktadır ve bu kavramlarla yapının herhangi bir bölge ya da ögesi değil süsleme programlarıyla birlikte yapının tümü anlaşılmalıdır. Kemaleddin Bey: “Türk eserlerinin kurallarını iyi kavramak ve bu eserlerdeki ruhu iyi hissetmek sonra da bu eserlerden esinlenerek, modern yaşantıya ve malzemelere uygun yapılar yapmak gerekecektir.”⁵⁶ ifadesiyle sanatının eksenini belirtmişti. Ancak onun sadece Osmanlı-Selçuklu form ve motiflerini yeni malzemelerin imkanlarından da yararlanarak yorumladığını söylemek eksik kalacaktır. 19. Yüzyılın ikinci yarısında bir “moda” olarak gelen oryantalist akımdaki bazı öğeleri de benimseyerek sanatının içinde yorumladığını hatırlamak gerekecektir. Sultan Reşad Türbesi’nin kubbe iç sathı süslemeleri altın sarısı, kırmızı ve mavi renklerinin hakimiyeti ve kuruluş özellikleriyle böyle bir etkiye işaret eder. Aynı durum yan hücrelerin daha mütevazı kubbe iç sathı kalem işleri için de geçerlidir. Türbenin yarım küreyi aşan yüksek kubbesi de Osmanlı ve Selçuklu Mimarisi’nden ziyade Hint-Türk Mimarisi’ni hatırlatır ve oryantalist etkinin Mimar Kemaleddin’in sanatında kaynaştırılmasıyla açıklanabilir.

“Kaliteli Kütahya çinileri” ile oluşturulan panolar ayet kuşağına kadar alt yüzeyi büyük ölçüde kaplamış durumdadır. Bu panoların bir bölümünde servi ağaçları üzerine yeşil yapraklı kahverengi ve mor renkli asma yaprakları sarılır.⁵⁷

⁵⁶ İlhan TEKELİ-Selim İLKİN, Mimar Kemalettin’in Yazdıkları (derleme), 18

⁵⁷ Gönül ÖNEY, A.g.e., 105

Diğerlerinde ise, beyaz zeminli ve sivri kemerli nişlerin içindeki vazolardan, madalyon şeklinde buketler çıkmakta ve bunların etrafını bahar dalları dolanmaktadır. Kapı üzerinde sivri kemerli, beyaz zeminli nişlerini, yine bahar dallarının doldurup süslediği iki pano bulunmaktadır. Pencereilerin üzerinde ise, bir atlamalı olarak iki ayrı kompozisyon düzenlemesi sıralanır. Birinde lacivert üzerine beyaz, mavi ve kırmızı iri şakayıklar, diğerinde siyah dallı, beyaz çiçekli bahar ağaçları görülür.⁵⁸ Panoların etrafı bordür çinileri ile çevrelenmiştir. Bu çini kaplamanın üzerinde, yine çiniden altta ve üstte alçı frizlerle sınırlandırılmış yazı panoları uzanır. Zemini lacivert olan bu dikdörtgen panolara beyaz sülüsle ayetler yazılmıştır.⁵⁹ Buralarda Fecr suresinin bütün ayetleri yazılı olup hattat imzası okunmamıştır.⁶⁰ Ayet kuşağının aralarında kalan panolarda oluşturulan kartuşlar içlerinde kırmızı bir vazodan çıkan çiçeklerin bulunduğu kompozisyonlar taşır.

Üstte kasnağa geçişteki pendantsifler alçı mukarnas sıraları ile doldurulup üzerleri ince kalem işleri ve göz alıcı zenginlikte altın yıldızlarla kaplanmıştır.

Kasnak ve kubbe malakari üzerine yapılan kalem işleri ve altın yıldız kaplamalarıyla dikkat çekmektedir. Buralarda altın sarısından başka yeşil, kırmızı, mavi renkleri ve siyah kullanılmıştır.

Kubbe göbeğindeki içi rumi ve palmet bezeli dairevi bir madalyondan çıkan kollar birbirlerini keserek eteğe kadar uzanmaktadır. Kolların içleri ise madalyonlar, rumiler ve çiçeklerle doldurulmuş durumdadır.

İçerde bulunan üç sandukadan ortadaki Sultan'a aittir ve etrafı bronz şebekeyle çevrelenmiştir. Şebekede geçmeli rumilerle kurulmuş iri palmet motiflerinden üsttekiler kuruluşu sınırlarken, alttakiler aşağı doğru bir niş oluşturarak uzanırlar ve altı kollu yıldız içindeki kabarıklarla birleşirler. Üst bölümde palmetlerin

⁵⁸ Gönül ÖNEY, A.g.e., 105

⁵⁹ Tahsin Ömer TAHAOĞLU, A.g.e.,336

⁶⁰ Hakkı ÖNKAL, A.g.e.,284

aralarındaki bölümler rumilerle örülmüş ve bu şeritlerin üzerine Esmâ-ül Hüsna'nın bir kısmı yazılmıştır.

Sanduka puşidesi ise yeşil renklidir ve üzerinde Maraş işi tekniğiyle işlenmiş çiçek motifleri, kurdeleler, serviler ve "C" kıvrımlı hatlar ve akantus dalları görülmektedir. Türbedeki yeniden yorumlanan geleneksel öğeler hakimiyeti düşünüldüğünde puşide için "seçmeci" yaklaşımı daha uygun bir niteleme sayılmalıdır. Sultan Reşad'ın puşidesinin Sultan II. Abdülhamid'ininki gibi Ravza-i Mutahhara'dan geri getirilen örtüden yapıldığı tespit edilmiştir.⁶¹ Söz konusu tespit aynı kumaştan işlendiği ve yakın motifler taşıdığı için, yandaki Sultan'ın oğlu Necmeddin Efendi'ye ait sanduka puşidesi için de geçerli olmalıdır.

⁶¹ H.Örcün BARIŞTA, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri, 161

-3- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Nerede başlar “Doğu”, nerede biter “Batı”? Terminoloji süreç içinde oluşmuştur ve kesinlikle “Doğu” tarafından üretilmemiştir. “Oryantalizm” bir “Batı” yakıştırmasıdır ve döneminde “Batı”ya “Doğu”yu tanıttığı gibi, bugün de sağduyulu entelektüellere dönemin “Batı”sını tanıtmaktadır. Okuma okunmaktadır ve bunun da temelinde, Foucault’un bilgi-iktidar ilişkisine ilişkin çözümlenmeleri ve bundan ilham alan E.Said’in çalışmaları yer almaktadır. 18. ve 19. Yüzyılın “iktidar” a servis sunan oryantalist çalışmaları 20. Yüzyılın ikinci yarısından sonra cesur eleştiri ve özelleştirilerle yapı-söküme uğratılmıştır. Bilen ve dönüştüren “Batı” aynı zamanda dönüşmemiş midir? Bir ölçüde evet.

Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde terazinin dengesinin 1699’dan sonra değişmeye başladığı görülüyor. Öncesinde, Osmanlı Dünyası’nın net bir kendinden eminlik ve üstünlük duygusuna sahip olduğunu, Kanuni Sultan Süleyman’ın I. François’e gönderdiği cevabi mektubun üslubu çok iyi anlatmaktadır: “Ben ki;...” Ancak aradan geçen uzun zaman Osmanlı için kendinden memnun bir durgunlukla doldurulurken, Avrupa devletleri için köklü zihinsel ve sosyal değişiklikler ve coğrafi keşiflerin getirdiği büyük imkanlarla doldurulmuştu. Başarısız bir II. Viyana Seferi ve sonrasında uzun yıllar süren savaşlar ve ağır şartlar içeren Karlofça Antlaşması... Osmanlı’nın bunu kabullenmesi zordu ve ilk fırsatta kayıplar geri alınmaya çalışıldı. Yine uzun yıllar süren savaşlar ve kısmi başarı (Rusya ve Venedik’e karşı) haricinde yine kayıplar ve peşinden gelen Pasarofça Antlaşması (21.07.1718). Sonrasında başlayan Lale Devri; “savaşlardan yorulan İstanbul’un ve onu taklit eden diğer şehirlerin İbrahim Paşa’nın öncülüğünde hayatın maddi zevklerinden yararlanmak istemesi” şeklinde tarif edilmiştir. Zorluklar ve kayıplarla geçen yıllardan sonra Osmanlı elitinin niçin eğlence dünyasına daldığı ayrı bir inceleme konusu olabilir. Ancak bu dönem içinde (1720-21); “askeri ve fen alanındaki gelişmeleri incelemek” üzere Fransa’ya gönderilen 28 Mehmed Çelebi Efendi’nin dönüşünde padişaha

sunduğu takrirname, istenenden fazlasını içeriyordu. Paris ve çevresindeki saraylar ayrıntılı olarak betimleniyor ve tasvirde zorlanılan yerlerde “vasfı bir vechile mümkün değil” gibi ifadelerle beğeni duygusu ifade ediliyordu. Bu dönemde Sadabad yapılanmasının, böyle bir etkilenme sonucu oluştuğu savunulmuştur. Ancak etkilenmenin mimari yapılaşmada bir üslup aktarması olmadığı Sedad Hakkı Eldem tarafından belirtilmiş, aynı anlayıştaki yapılanmaların Doğu’da da görüldüğü araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur. Etkinin sunulan takrirname sonrası anlatılan eğlence şekilleri ve su-yapı birlikteliğine ilişkin genel bir öykünme ile sınırlı kalmış olabileceği söylenebilir. Elçilik heyetinin dönüşünde getirdiği söylenen plan ve çizimlerin bulunduğu varsayımdan öteye geçememiştir. Meydan Çeşmeleri’nde sınırlı Batı etkisi ile birlikte Hint-Türk Sanatı’nı çağrıştıran form ve düzenlemeler de bulunmaktadır ve bunlar Türk Sanatı içinde ayrıksı görünmemektedir. Ancak 1740 tarihli Fındıklı, Mehmed Emin Ağa Çeşme ve Sebili ile birlikte 1748-1755 arası inşa edilen Nuruosmaniye Külliyesi barok öğelerin cephe düzenlemeleri ve süsleme programlarında bütünlüklü olarak işlendiği yapılar olarak dikkat çekmektedir. Aynı adlı külliyenin bir parçası olarak inşa edilen Nuruosmaniye Türbesi’nde cephe düzenlemeleri ve süslemelerindeki barok hava türbe mimarisinde yeni bir dönemi haber verir gibidir. 1763 tarihli Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi’nde de ongen plan üzerine daha yalın barok etkili mimari düzenlemeler ile esinlenme devam etmiştir. (Caddeye bakan üç cephenin alt kat düzenlemeleri daha sonraki bir tarihte, pencere şebekelerine bakılırsa Nakşidil Valide Sultan Türbesi’yle eşzamanlı olarak yeniden dizayn edilmiş olmalıdır. İçte ilk katmana ait kalem işi düzenlemeler Klasik Türk Sanatı anlayışında olup ikinci katman barok anlayıştadır. Bu durum türbenin ilk şeklinin genel Klasik Türk Sanatı hakimiyeti üzerine, barok bir havayla oluşturulduğu görüşüne hak kazandırmaktadır.)

1766 tarihli Fatih Sultan Mehmed Türbesi bu tarihten kısa bir süre önce depremde yıkılan ilk türbe yapısının üzerine inşa edilmiştir ve sekizgenin köşelerindeki güçlü pilastrlar, kat arasındaki silme, üstteki geniş korniş ve üst pencerelerin yuvarlak kemerleriyle yalınlaştırılmış barok bir türbe etkisi vermektedir. İç dekorasyon farklı zamanlarda yenilenmiş olup, bugün ilk şeklinden uzaktır. İçte

duvarlarda oryantalist eklektisizimden söz edilebilirken, kubbe iç sathı süslemeleri için geç tarihli ve yeniden yorumlanmış barok nitelmesi uygun olmalıdır. Dıştaki hareketli geniş saçak da yapıya sonradan eklenmiştir.

1796 tarihli Mihrişah Valide Sultan Türbesi dışta onaltıgen, içte ise daire şekli vermektedir. Özenli bir işçiliğe ve hareketli cephe düzenlemelerine sahiptir. İki kat olarak algılanan türbede cephe düzenlemelerindeki hareketlilik, pencere ve kapı kilit taşlarındaki stilize istiridye kabuklarıyla oluşturulmuş madalyonlar, stilize akantus yaprakları taşıyan sütun başları, hareketli kapı bloğu, içteki kalem işi düzenlemelerle barok nitelmesine uymakta olup, yapı hem bir bütün olarak hem de tek tek mimari bileşenleri açısından göz okşayan bir güzelliğindedir.

1800-01 tarihli Şah Sultan Türbesi Sultan III.Selim'in kız kardeşi için inşa edilmiştir. İçte onaltıgen olan yapı, dışta cepheleri bombelenmiş üzeri yarım küre formunda kubbe ile örtülü bir küp görünümündedir. Yüksek ve güçlü köşe kuleleri, cephe düzenlemelerindeki yanılmaca, sütun başlıklarındaki stilize akantus yaprağı uygulamaları gibi özelliklerle birlikte iç dekorasyonundaki kalem işi düzenlemeler barok tanımına uygun düşmektedir. Bununla birlikte avlu giriş kapısı düşünüldüğünde neoklasik üslup da akla gelmektedir.

1817-18 tarihli Nakşidil Valide Sultan Türbesi Sultan II.Mahmud'un annesi tarafından inşa ettirilmiştir. Dışta onaltıgen görünümlü yapı, içte daire formu vermektedir. Yoldan algılanan cepheler beyaz mermerle kaplanmış ve oldukça hareketli düzenlenmiştir. Pencere aralarındaki pilastrlar, yapıyı ikiye bölen silme kuşağı ve yukarıda dışa taşan korniş kuşağı, üst kat pencerelerinin oval formu, iki kat arasındaki kısa pilastrların üzerindeki iri akantus yaprağı aplikasyonları, oval pencerelerin üzerindeki perde düzenlemeleri ve yapıdaki düşeylik hissi barok nitelmesine uygunluk arz etmektedir. Yukarıda kubbe eteği çevresinde, köşelerde köşe kulecikleri bulunmakta olup, yapıda kemer kilit taşlarında belirginleşme işaretleri görülür. Yapıda barok üslubun yanında ampir üslubun etkilerinin de

gözlemlendiği söylenmiştir.⁶² İçte ise gri ve tonları kullanılarak yapılan kalem işi düzenlemelerde stilize akantus yaprakları, şamdanlar ve girlandlar görülmekte olup, bu ton ve motifler döneminin tipik süsleme öğeleridir.

Sultan II. Mahmud Türbesi 1839-40 tarihlidir. Divanyolu'nda Sultan'ın kız kardeşi Esmâ Sultan'ın kışlık sarayının bahçesine inşa edilmiştir. Ampir üslubun en bilinen örneği olan yapı sekizgen plan üzerine kurulmuştur ve cepheler beyaz mermer ile kaplanmıştır. Neoklasik üslubun özel bir yorumu olan bu üslupta cepheler yalınlaştırılırken yapıdaki masiflik de arttırılmış, üzerlerine de imparatorluk erkini simgeleyen armalar işlenmiştir. Saf bir ampir niteliğine uygun düşen yapıda içte kubbe içindeki kaset düzenlemelerinin Panteon'la olan benzerliğine atıf yapılmıştır.

Hüsrev Paşa Türbesi 1839 tarihlidir. E-yüp'te Cülus Yolu üzerinde bulunan türbe grubunun içinde bulunmaktadır. İki cephesi bitişik nizam olarak diğer türbelerle birleşmektedir. Dikdörtgen formlu üç pencereyle Cülus Yolu'na bakan asıl cephede pencere üzerlerinde iri bir süsleme kartuşu bulunmaktadır. Yapıdaki simetri ve denge neoklasik üslubu hatırlatmakla birlikte dönem Sultan II. Mahmud dönemidir ve ampir üslup etkisini hissettirmektedir. Bu durumda imparatorluk erkini simgeleyen hiçbir arma düzenlemesi taşımaması sebebiyle neoklasik tanımlaması ampire yeğlenmelidir. Cephenin bu özelliğine karşılık alınlıktaki süsleme kartuşu barok yapılarda sıkça gördüğümüz bir düzenlemedir. İç süslemeler barok üslupta görülen düzenlemelere yakın olup farklı olarak ilk barok süslemelerdeki gri ve tonlarının yerine burada canlı renkler kullanılmıştır.

Halil Rıfat Paşa Türbesi, (Prens) Sabahaddin Türbesi ile birlikte anılmakta olup içte bir kapı ile birbirlerine bağlanmaktadır. Halil Rıfat Paşa'nın yattığı mekanda yola bakan asıl cephe Hüsrev Paşa Türbesi'nin cephe düzenlemesinin yakın bir tekrarıdır ve aynı şekilde bu cephede de beyaz mermer kullanılmıştır. (Prens) Sabahaddin'in yattığı mekan ise yuvarlak kemerli üç pencereyle Cülus Yolu'na, üç

⁶² Ayla ÖDEKAN, A.g.k., C.,I, 248

pencereyle de ara yola bakmaktadır. Bu mekanda cephelerin kuruluş özellikleri neoklasik üslubu hatırlatırken, cephelerde görülen yoğun rölyef programları barok üslubu akla getirir. İçte kalem işi düzenlemeler barok karakterli olmakla birlikte ilk dönem barok süslemeleri gibi gri ve tonlarında olmayıp canlı renkler kullanılmıştır. Aynı şey Halil Rıfat Paşa'nın yattığı mekan için de geçerli olmaktadır. Yalnız bu mekanda ve sonradan açılan kapıyla bağlandığı Hüsrev Paşa Türbesi'nde de duvar yüzeylerindeki Geleneksel Türk Kitap Cildi Sanatı'nın tasarım anlayışını hatırlatır düzenlemeleri belirtmek gerekecektir.

Adile Sultan Türbesi 1849 yılında inşa edilmiştir. Ortada bir avluya açılan karşılıklı iki oda bütünlüğünden oluşan türbe yapısında ortadaki avlu tonozla kapatılmışken, yanlar yarım küre formunda kubbeye kapatılmıştır. İçte kubbeli iki odanın alçı kasetli süslemeleri Sultan II. Mahmud Türbesi'ndeki düzenlemelerin bir benzeridir. Yapıdaki simetrik düzenleme, denge, yalınlık ve anıtsallık neoklasik üslubu hatırlatmaktadır. Kapı kemerinin ayna şebekesinde bulunan tuğra işlemini de hatırlamak gerekir.

1858 tarihli Mustafa Reşid Paşa Türbesi cephe kuruluşlarındaki neoklasik üslubu hatırlatan denge, simetri ve anıtsallıkla birlikte ön cephe düzenlemelerinde Klasik Osmanlı ve oryantalist eklektisizm bir aradadır.

1861 tarihli Gülustu Valide Sultan Türbesi Osmanlı Sanatı'nda az kullanılan bir türbe formunda inşa edilmiştir. Daire plan kuruluşu üzerine yükselen silindirik gövde basık yarım küre bir kubbeye örtülmüştür. Küfeki taşıyla inşa edilen türbede iki kat halinde pencere düzenlemeleri bulunur. Alt ve üst kat pencereleri basık kemerli düzenlemelere sahiptir. Cephe düzenlemeleri oldukça sade tutulan yapı ampir üslup içerisinde değerlendirilmiştir.

Sultan Abdülmecid Türbesi de dışta oldukça sade bir türbe olup yapının Sultan tarafından şehzadeleri için inşa edildiği, daha sonra Sultan'ın da buraya

defnedildiği düşünölmüştür. Sekizgen kuruluşlu yapı üstte yarım küre bir kubbe ile örtölüdür. Yapıda iki kat pencere sırası bulunmakta olup, alttaki pencereler dikdörtgen kuruluşlu iken üstte kaş kemerli pencereler sıralanmıştır. Küfeki taşından inşa edilen türbe ampir üslup içerisinde değerlendirilmiştir. İçte kalem işi düzenlemeler göz alıcı güzelliktedir. Altında bulunan ilk dönem kalem işleri, türbenin iç dekorasyonunun Sultan'ın vefatından sonra tekrar ele alınmış olabileceği görüşünü desteklemektedir. İç süslemelerde yeniden yorumlanan barok anlayışla birlikte canlı renk kullanımı ve yeni bir tarzda kullanılan altın yaldız uygulaması oryantalist esinlenmeyi de hatırlatmaktadır.

1868 tarihli Keçecizade Fuat Paşa Türbesi sekizgen kuruluş üzerinde yükselen çokgen silindirik gövdenin yarım küre formunda bir kubbeyle örtölmesinden oluşmuştur. Cephelerde iri atnalı kemer formları, yüzeylerdeki ağ bezemeler, yüzeylerde rumi ve palmetlerle örölen iri madalyonlar, pencereler ve kapıdaki şebeke düzenlemeleri Endölüs'ü, El-Hamra Sarayı'nı hatırlatırken, pencere ve kapıları çevreleyen silmeler gotik mimariye bir gönderme gibidir. İçte ise kubbe sathında bordo, mavi ve hardal sarısı renkleri kullanılmıştır. Yapı bu özellikleriyle İstanbul'daki oryantalist etkili mimari uygulamaların iyi bir örneği kabul edilebilir.

Mahmud Nedim Paşa Türbesi kare planlıdır ve Bab-ı Ali Yolu üzerinde ve Paşa'nın bir zamanlar başında olduğu hükümet merkezine yakındır. Basit kare kuruluş üzerine yükselen türbede anıtsallık hissi mimari öğelerin kendi içlerindeki oranlamalarla sağlanmışır. Bu özellikleriyle neoklasik tanımlaması uygun olmalıdır. Yüksek pencereleri ve köşelerde akantus yaprağı başlıklı pilastrları ve üstteki dışa taşan kornişiyle dikkat çeken yapıda cepheler beyaz mermer ile kaplanmış, giriş cephesi bundan istisna tutulmuştur.

1900 tarihli Gaziosmanpaşa Türbesi, Sultan tarafından çok sevdiği mareşali için Mimar Kemaleddin'e inşa ettirilmiştir. Yeni bir anlayışın da habercisi olan yapıda Selçuklu ve Osmanlı formları yeniden yorumlanmaktadır. İmparatorluk zor bir dönem yaşamaktadır ve yükselen milliyetçi akımlar imparatorlukdaki diğer

unsurlardan daha geç ve tepkisel nitelikli olarak genç Türk aydınları arasında arayışa yol açmıştır. Türk neoklasik üslubu da bu cümle altında anlaşılmalıdır. Küçük boyutlu olmasına rağmen mimarideki oranlamalardan kaynaklanan kuvvetli anıtsallık hissi daha önce Mimar Sinan tarafından Şemsi Ahmed Paşa Camii'nde yaşatılmıştı. Aradan üç asrı aşan bir zaman geçmiştir ve aynı duygu yeni bir yorumla yaşatılmaktadır. Kare kuruluşlu türbe binasının üzeri yarım küreyi aşan bir kubbe ile örtülmüş durumdadır. Bu da Klasik Osmanlı ve Selçuklu formunu aşan bir yorumdur. Burada Orta Asya Türk ve Hint-Türk Mimarisi de hatırlanmalıdır.

1905-06 tarihli Şeyh Zafir Türbesi, Saray Mimarı Raimondo D'Aranco'nun ilginç bir tasarımıdır. Kare kuruluş üzerine küp formunda yükselen yapı üstte silindire dönüşür ve üzeri dilimli soğan kubbe ile örtülür. Art Nouveau üslubunun geniş çerçevesi içinde değerlendirilen yapıda Klasik Türk Mimarisi'ne de göndermeler yapılmıştır.

1913-14 tarihli Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi "ebedi uykusunu su ve çocuk sesleri arasında uyumak" isteyen Sultan için Haliç kenarında ve yanına da bir okul inşa edilerek yapılmıştır. Mimar Kemaleddin tarafından Sultan'ın sağlığında inşa edilen türbe ulusal mimarinin seçkin örneklerindedir. Sekizgen kuruluşlu türbe binasında yeniden yorumlanan Selçuklu ve Osmanlı formları yeniden izlenmekle birlikte taklit anlayışından uzak durulmuştur. Ön cephede yan hücrelerin öne çıkarak sekizgen algılamayı perdelemesi özgün bir yaklaşımdır. Yine yarım küreyi aşan kubbe formu Klasik Osmanlı anlayışını zorlamakta ve Orta Asya Türk, Hint-Türk anlayışını hatırlatmaktadır. İç mekan 16. Yüzyıl Kütahya çinilerini anımsatan mavi renk çinilerle kaplanmıştır ve adeta bir köşkü hatırlatmaktadır. Daha sonra bakışları yukarı çeken altın yıldızla kaplı kubbe iç sathı özümsemiş bir oryantalist esinlenmeyi hatırlatır.

Yüz elli yıldan uzun bir zaman dilimi konu edinilmiş ve Osmanlı Mimarisi'nin özgün bir bileşeni olan Osmanlı Türbe Mimarisi'nin, belirli bir

“tarihsel dönem”de geçirdiği değişimler incelenerek, oluşan zengin seri örnekleriyle tanıtılmaya ve bunların üslupları belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Sürekli akıp, sürekli oluşanı, her an yeniden yaratılanı “bilme” adına parçalara ayırıp yapılan “bu budur” yollu kesin adlandırmaların uzun ömürlü olmayacağını 20. yy. boyunca yapılan tartışmalar göstermiş olmalı. Her an yeniden kurulan tabiatta canlı-cansız bütün sistemler bu oluşun bir parçası. Uygarlıklar da öyle...

Güçlü bir Türk mimari geleneğinden söz edilebilir. 17. yy.’dan sonrası söz konusu olduğunda, dinamizmin yavaşladığından da söz edilebilir. Başta belirtilen mutlaklaştırmanın, gerçeğin eksik bir kopyasını verdiği şeklindeki kanaatin dışında değildir bu söylenenler. Eksik olmanın bilinciyle bir modelleme yapılmaktadır ve model gerçeğin kendisi değildir. Uygarlıklardan söz edilmektedir; ama uygarlıkların bütün bileşenlerinin yalnız o uygarlığa ait olduğu iddia edilmemektedir. Konu koordinatlar değildir ve Osmanlı Dünyası için düşünülürse, koordinatların eklektisizminden söz edilemez. Ancak, miras alınan Aristotelesyen “kapalı evren” modeliyle “zihin dünyası” arasındaki geçişlilikten ve bunun verdiği “atalet”in çözücü etkisinden söz edilebilir. Sanat hayat iledir. Güçlü merkezi geleneğin hayatla eşgüdüm sağlayamaması denilebilir ve bunun koordinatlara rağmen böyle olduğu hatırlanabilir. Böyle bir sosyal ve zihinsel ortamda ve yeni bir boyutta gelişen Batı ile etkileşim, mimarinin bütün türlerinde olduğu gibi türbe mimarisinde de yankısını bulmuştur. Yüzyıllar boyunca işlenerek klasikleşen bir mimari anlayış üzerine giydirilen yeni tarz ve formlardan söz edilebilir ve bunun yorumlanarak işlendiği söylenebilir. Bu şekliyle de saygıya değer bulunmalıdır. Mimaride son söz söylenmiş değildir, o da hayatla birlikte akmaktadır...

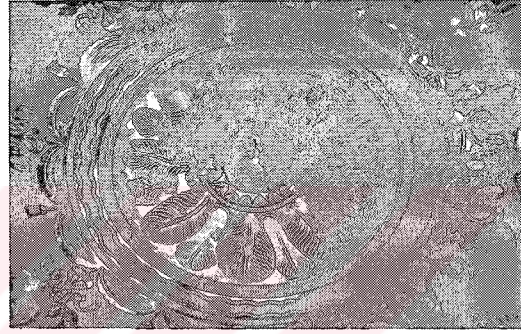
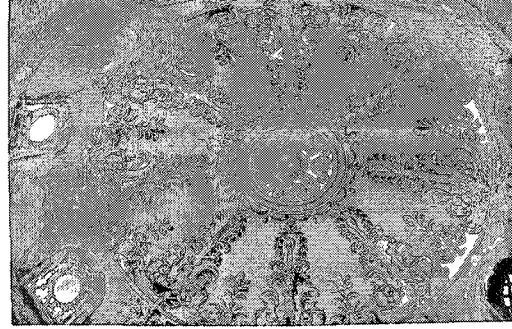

4- EKLER

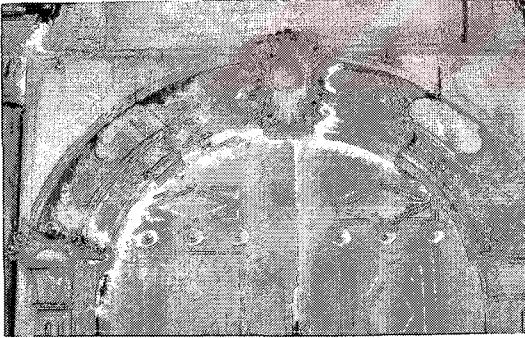
NURUOSMANIYE TÜRBEİ

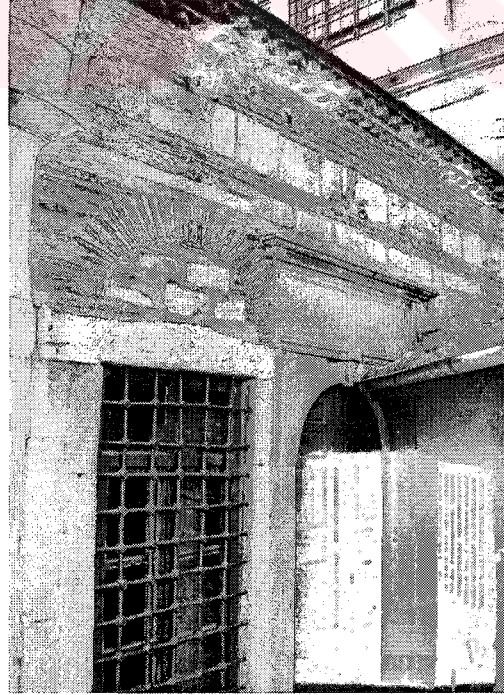
Nuruosmaniye Türbesi Görünüm (1)

Nuruosmaniye Türbesi Kubbe İç Sathı Süslemesi (2) ve Madalyonu (3)

Nuruosmaniye Türbesi Kapı Kemerini ve Sütun Başlığı (5)

Nuruosmaniye Türbesi Yan Mekan (6)

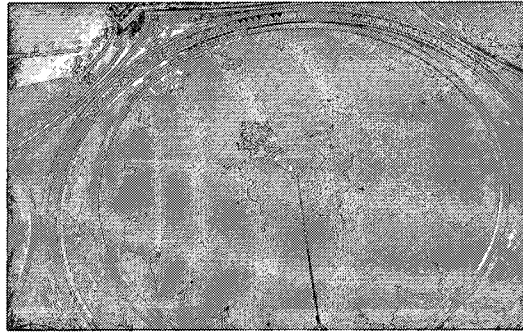
SULTAN III.MUSTAFA-III.SELİM TÜRRESİ

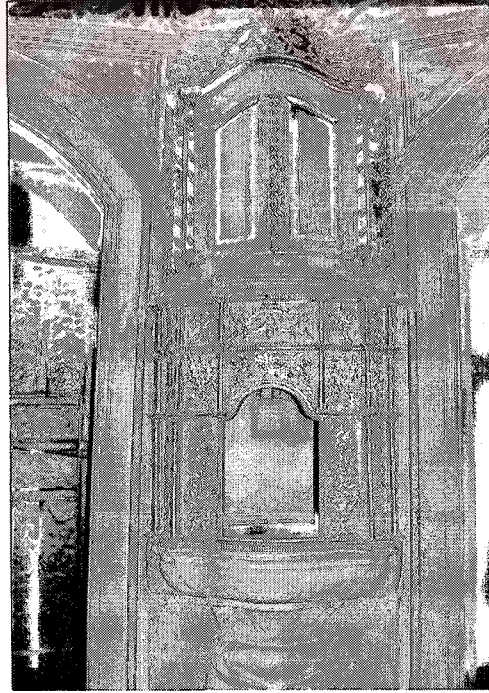
Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi
Görünüm (7)

Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi
Kapı (8)

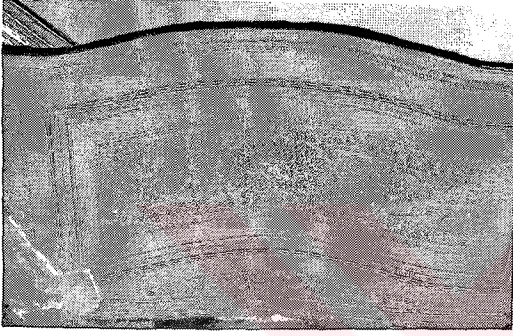
Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi İç
Görünüm (9) ve Kubbe İç Sathı (10)

Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi
Kadem-i Saadet Panosu (11)

FATİH SULTAN MEHMED TÜRBESİ

LEVHA: 3

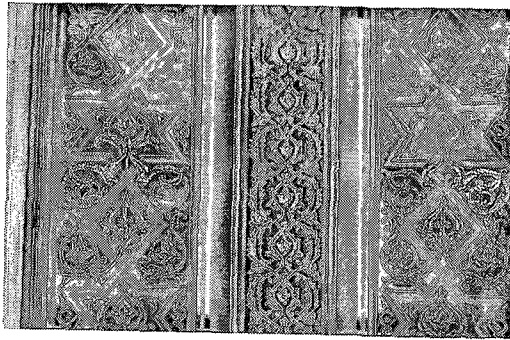
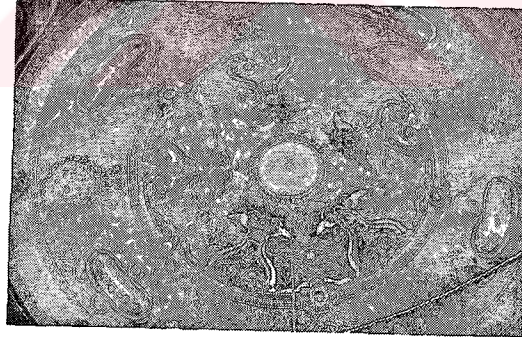
Fatih Sultan Mehmed Türbesi Dış Görünüm (12) ve Saçaktan Detay (13)

Fatih Sultan Mehmed Türbesi İç Görünüm (14)

Fatih Sultan Mehmed Türbesi Revaktan Sütun Başlığı (15)

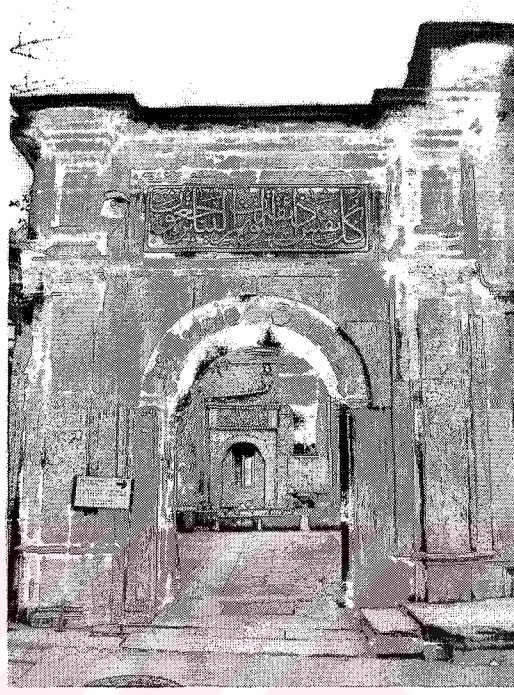

Fatih Sultan Mehmed Türbesi Kubbe İç Sathı (16) ve İç Süsleme Detayı (17)

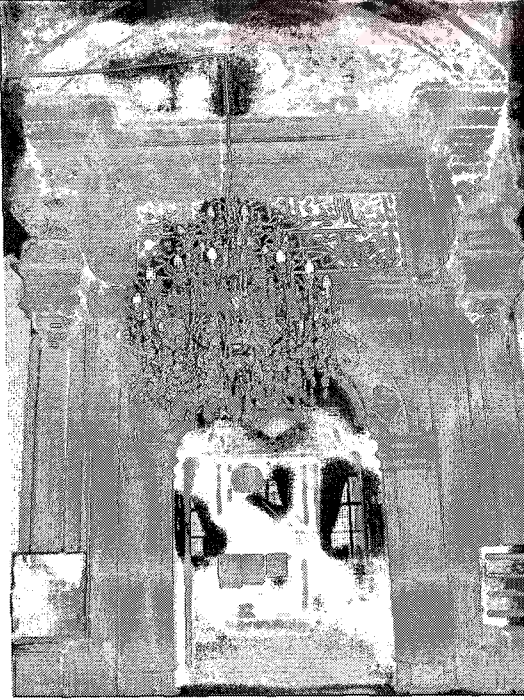
SULTAN I.ABDÜLHAMİD TÜRBEŚİ

Sultan I.Abdülhamid Türbesi Dış
Görünüm (18)

Sultan I.Abdülhamid Türbesi Avlu Giriş
Kapısı (19)

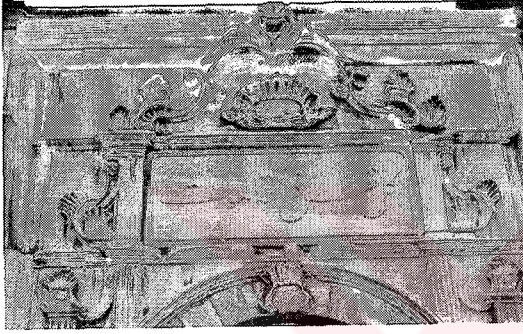
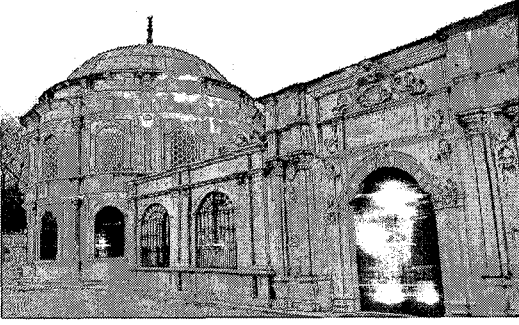

Sultan I.Abdülhamid Türbesi
Kapı Bloğu (20)

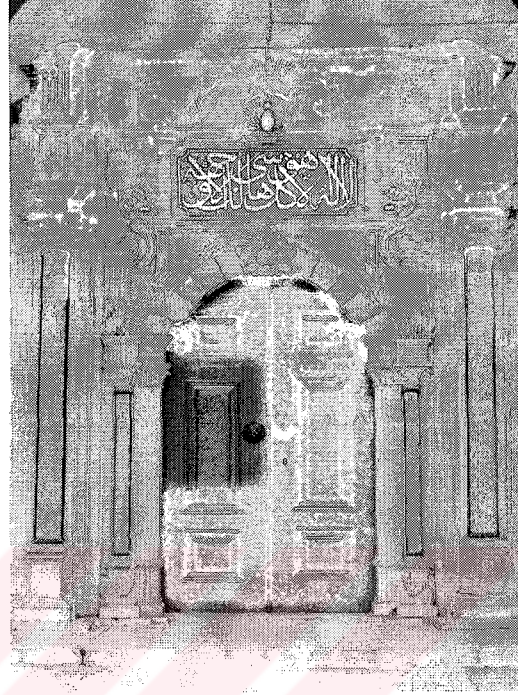

Sultan I.Abdülhamid Türbesi Kapı
Bloğundan Detay (21)

MİHRİŞAH VALİDE SULTAN TÜRBESİ

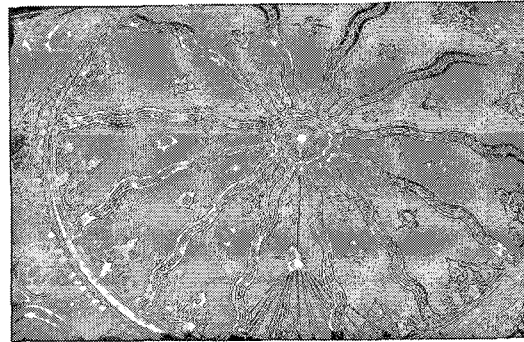
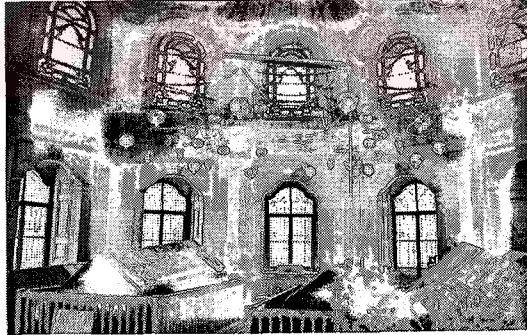
Mihrişah Valide Sultan Türbesi Dış Görünüm (22) ve Avlu Kapısı, Alınlığı (23)

Mihrişah Valide Sultan Türbesi Kapı Bloğu (24)

Mihrişah Valide Sultan Türbesi İç Detay (25)

Mihrişah Valide Sultan Türbesi İç Görünüm (26) ve Kubbe İç Sathı (27)

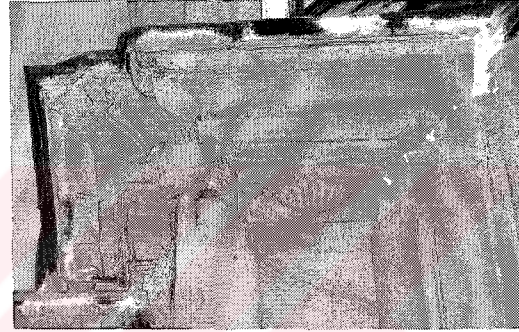
ŞAH SULTAN TÜRRESİ

Şah Sultan Türbesi Görünüm (28)

Şah Sultan Türbesi Kapı Tacı (29) ve Pilastr Başlığı (30)

Şah Sultan Türbesi Kapı Bloğu (31)

Şah Sultan Türbesi Kubbe İç Sathı (32) ve iç görünüm (33)

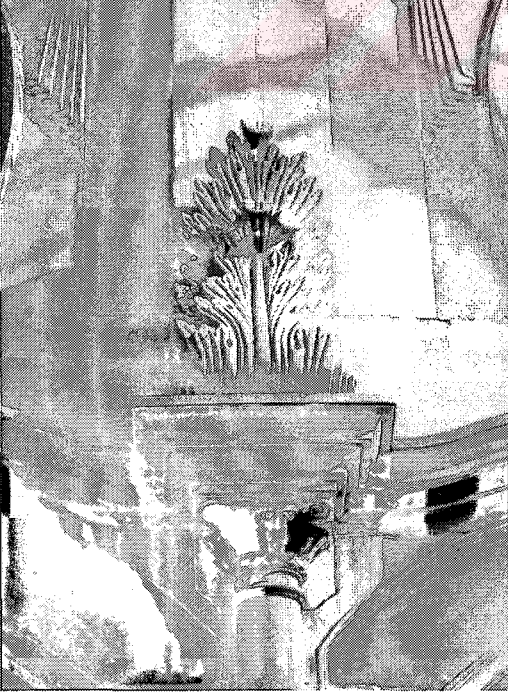
NAKŞİDİL VALİDE SULTAN TÜRBESİ

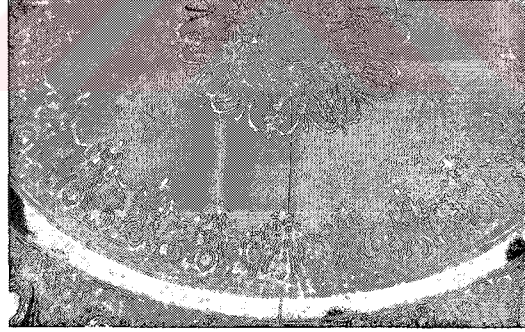
Nakşidil Valide Sultan Türbesi
Dış Görünüm (34)

Nakşidil Valide Sultan Türbesi
Dış Görünüm (35) ve Avlu Kapısı (36)

Nakşidil Valide Sultan Türbesi Dış Cephe
Detay (37)

Nakşidil Valide Sultan Türbesi Kubbe İç
Sathı (38) ve İç Görünüm (39)

SULTAN II.MAHMUD TÜRBE Sİ

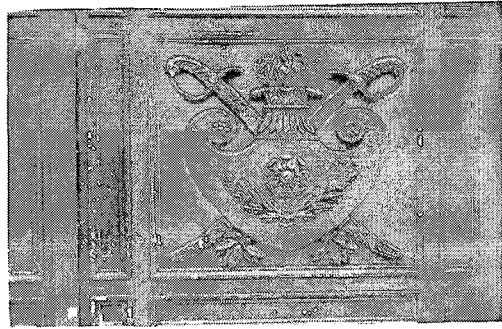
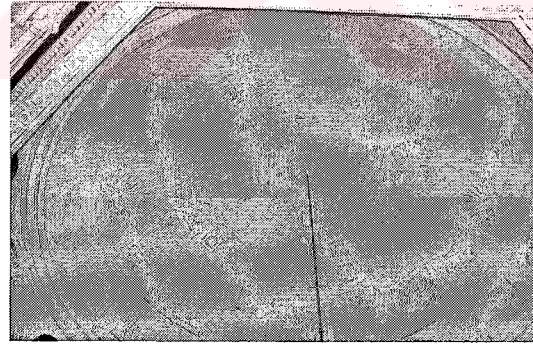
Sultan II.Mahmud Türbesi
Dış Görünüm (40)

Sultan II.Mahmud Türbesi
Dış Cephe Detay (41)

Sultan II.Mahmud Türbesi
İç Görünüm (42)

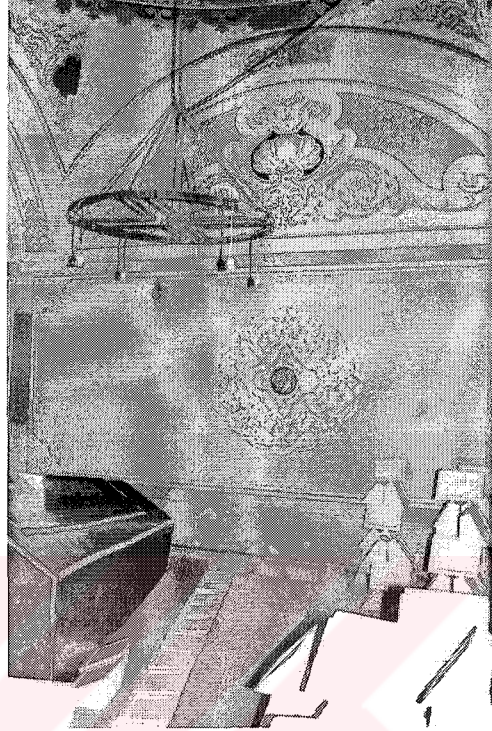

Sultan II.Mahmud Türbesi Kubbe İç
Sathı (43) ve Dış Avlu Kapı Detayı (44)

HÜSREV MEHMED PAŞA TÜRBESİ

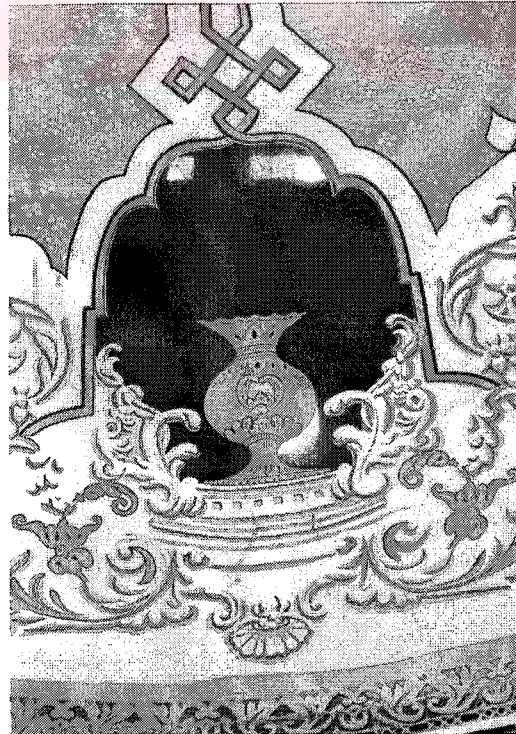
Hüseyin Mehmed Paşa Türbesi
Dış Görünüm (45)

Hüseyin Mehmed Paşa Türbesi
İç Görünüm (46)

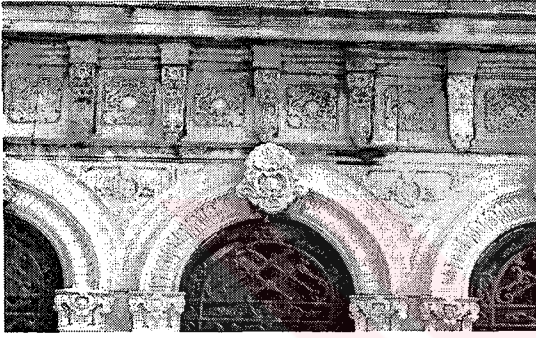
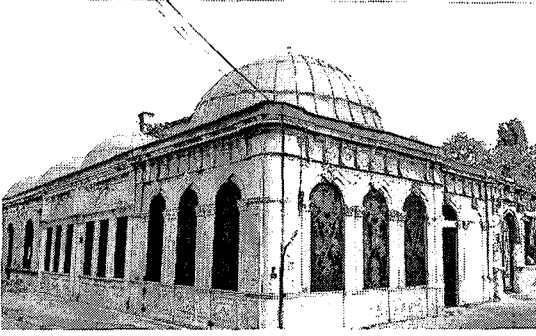

Hüseyin Mehmed Paşa Türbesi
Kubbe İç Sathı (47)

Hüseyin Mehmed Paşa Türbesi
Kubbe İç Sathı Detay (48)

(PRENS) SABAHADDİN-MAHMUD CELALEDDİN PAŞA TÜRBESİ

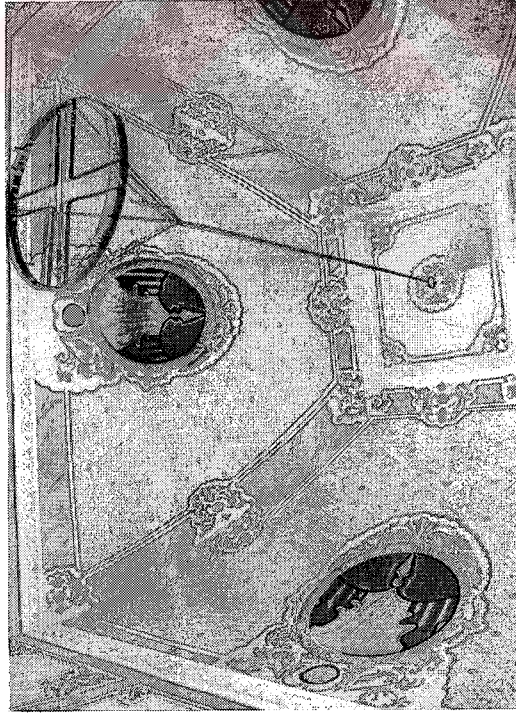
(Prens) Sabahaddin Türbesi
Dış Görünüm(49) ve Dış Cephe Detay(50)

(Prens) Sabahaddin Türbesi
Pencere Şebekesi (51)

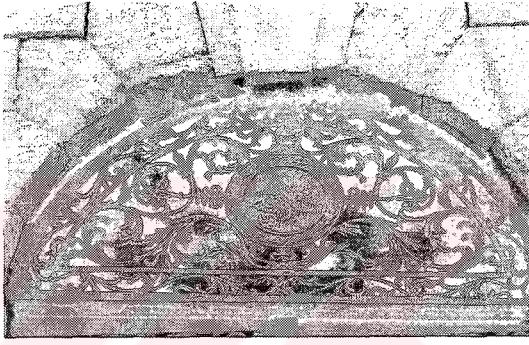
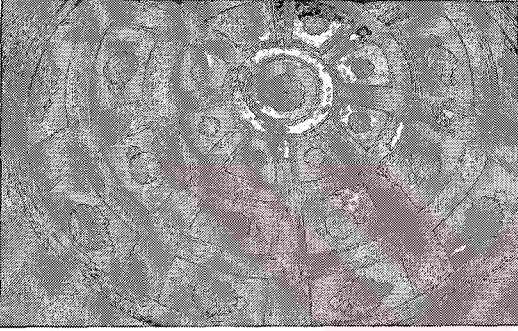
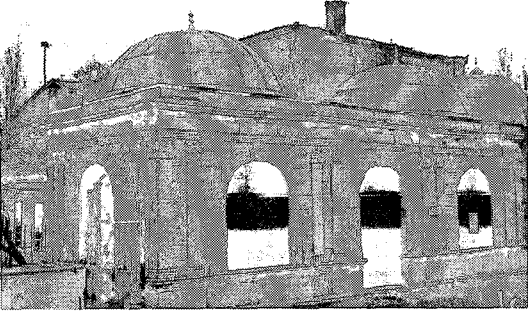

(Prens) Sabahaddin Türbesi
Kubbe İç Sathı (52)

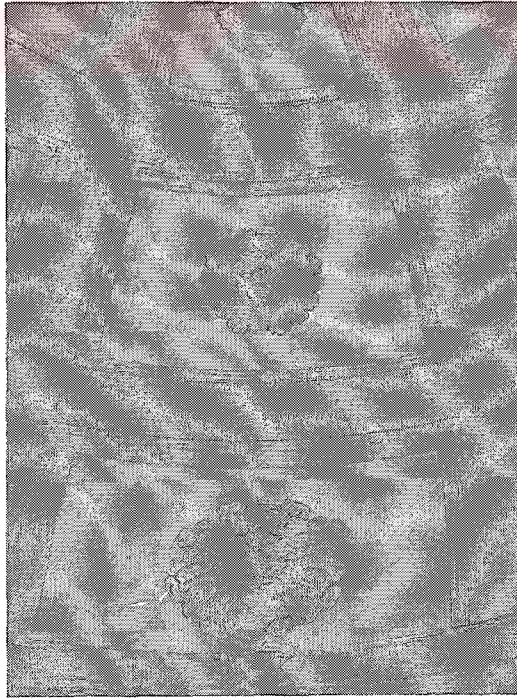
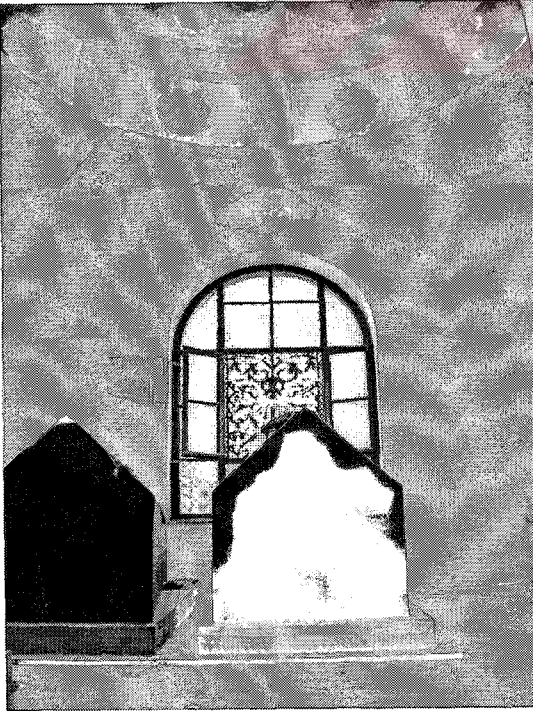
Halil Rifat Paşa Türbesi
Tonoz İç Sathı (53)

ADİLE SULTAN TÜRBESİ

Adile Sultan Türbesi Dış Görünüm (54) ve Sağ Oda Kubbe İç Sathı (55)

Adile Sultan Türbesi Dış Cephe Detayı (56) ve Kapı Kemer Şebekesi (57)

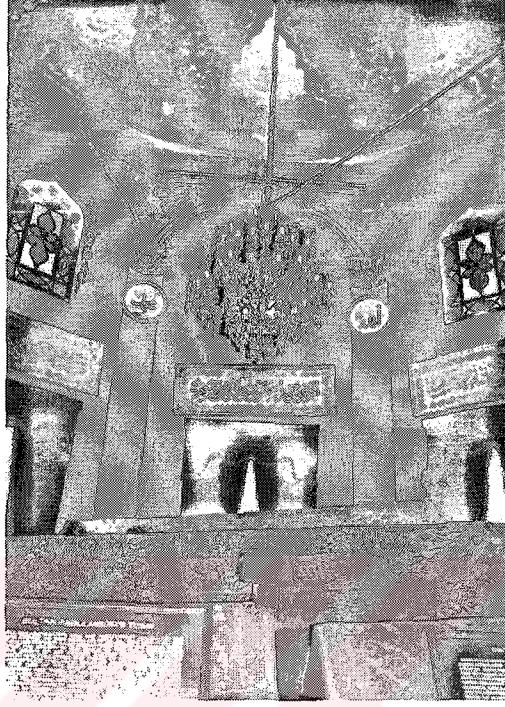
Adile Sultan Türbesi Sol Oda İç Görünüm (58)

Adile Sultan Türbesi Sol Oda Kubbe İç Sathı Kaseti (59)

SULTAN ABDÜLMECİD TÜRRESİ

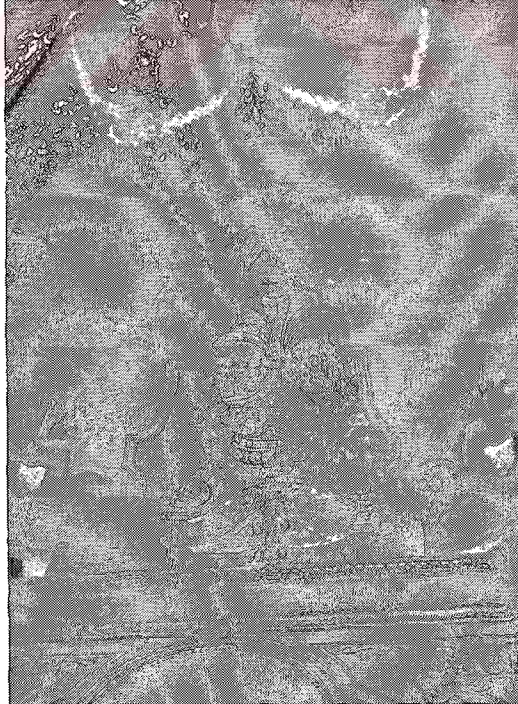
Sultan Abdülmecid Türbesi
Dış Görünüm (60)

Sultan Abdülmecid Türbesi
İç Görünüm (61)

Sultan Abdülmecid Türbesi
Kubbe İç Sathı (62)

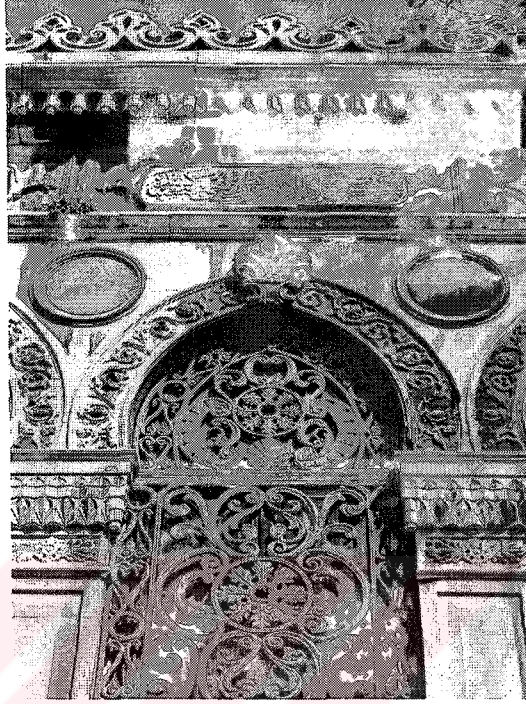

Sultan Abdülmecid Türbesi Kubbe İç Sathı
1.ve 2. Süsleme Katmanları (63)

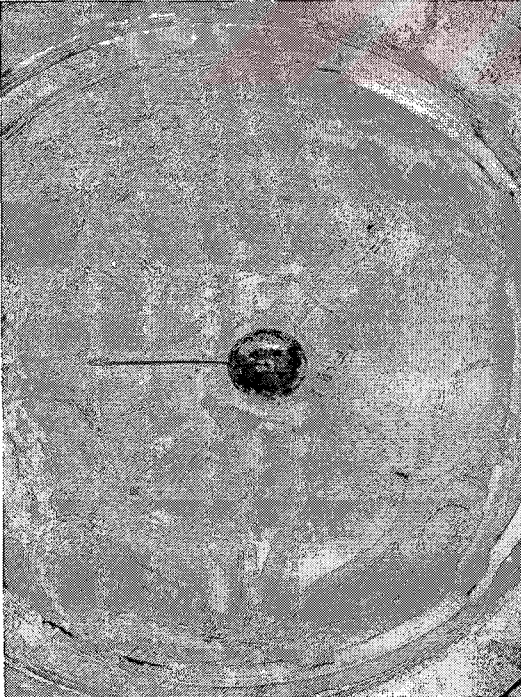
MUSTAFA REŞİD PAŞA TÜRBESİ

Mustafa Reşid Paşa Türbesi
Dış Görünüm (64)

Mustafa Reşid Paşa Türbesi
Dış Cephe Detay (65)

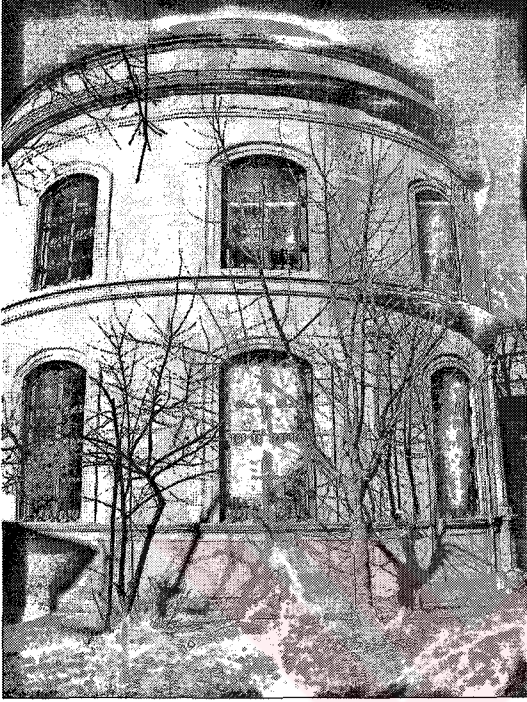

Mustafa Reşid Paşa Türbesi
Kubbe İç Sathı (66)

Mustafa Reşid Paşa Türbesi
Pandantifte Alçı Süsleme (67)

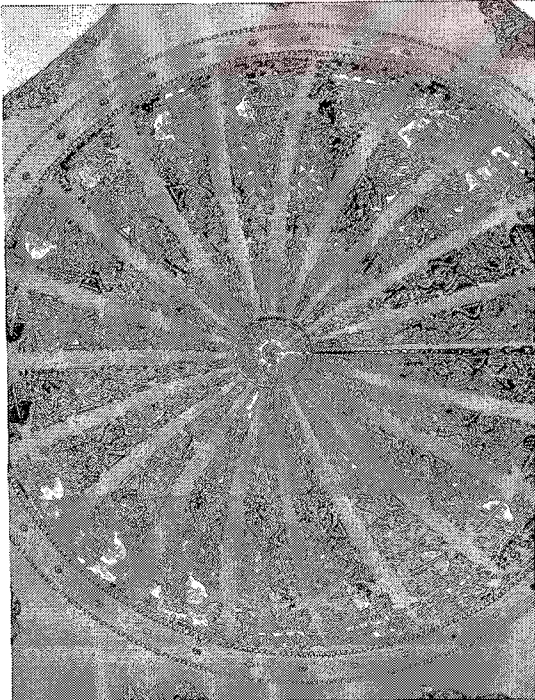
GÜLUSTU VALİDE SULTAN TÜRBESİ

Gülustu Valide Sultan Türbesi
Dış Görünüm (68)

Gülustu Valide Sultan Türbesi
İç Görünüm (69)

Gülustu Valide Sultan Türbesi
Kubbe İç Sathı (70)

Gülustu Valide Sultan Türbesi
Kubbe İç Sathı Detay (71)

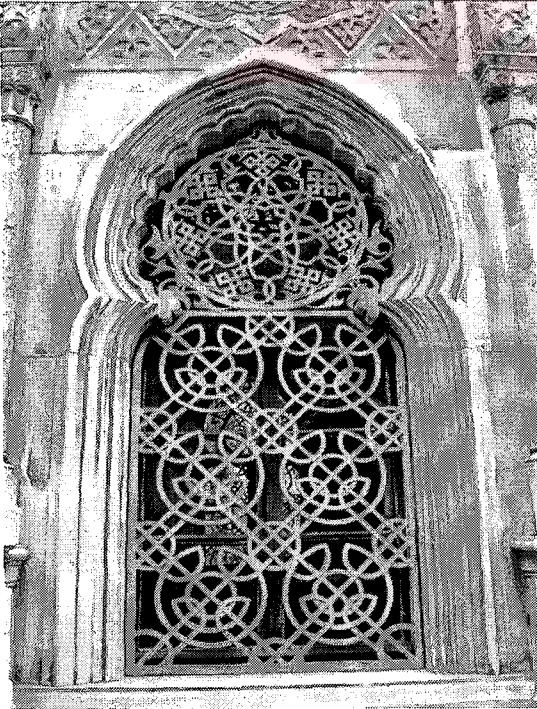
KEÇECİZADE FUAD PAŞA TÜRBESİ

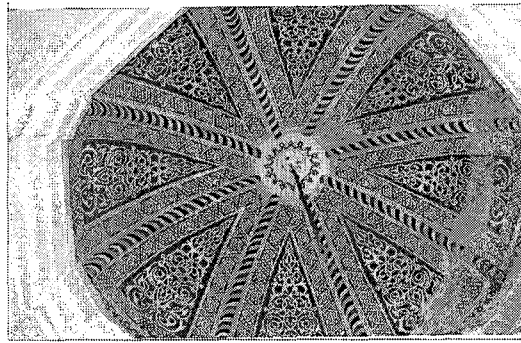
Keçecizade Fuad Paşa Türbesi
Dış Görünüm (72)

Keçecizade Fuad Paşa Türbesi
Kapısı (73)

Keçecizade Fuad Paşa Türbesi
Pencere ve Şebekesi (74)

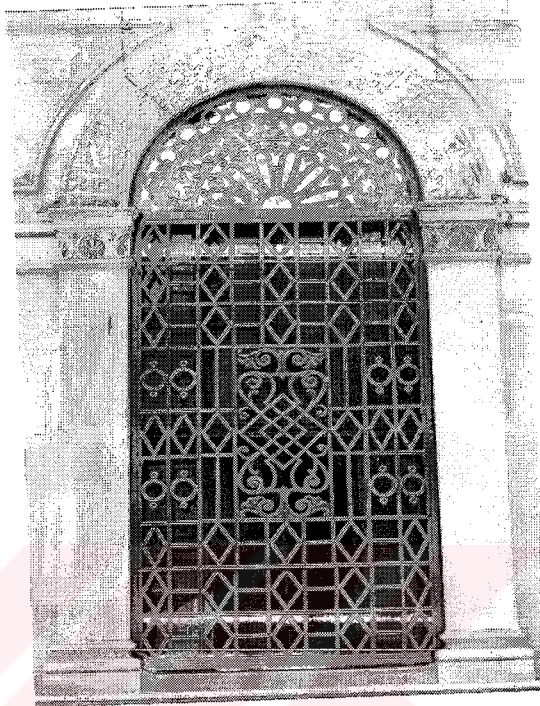

Keçecizade Fuad Paşa Türbesi
İç Görünüm (75) ve Kubbe İç Sathı (76)

MAHMUD NEDİM PAŞA TÜRBESİ

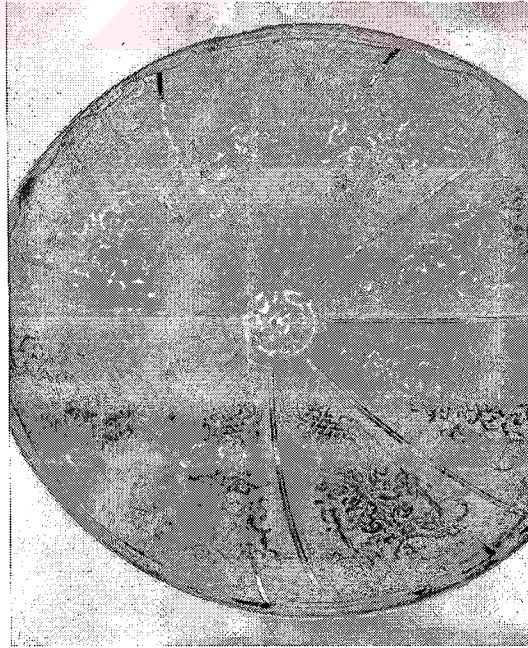
Mahmud Nedim Paşa Türbesi
Dış Görünüm (77)

Mahmud Nedim Paşa Türbesi
Pencere ve Şebekesi (78)

Mahmud Nedim Paşa Türbesi Dış Cepheden
Detaylar (79-80)

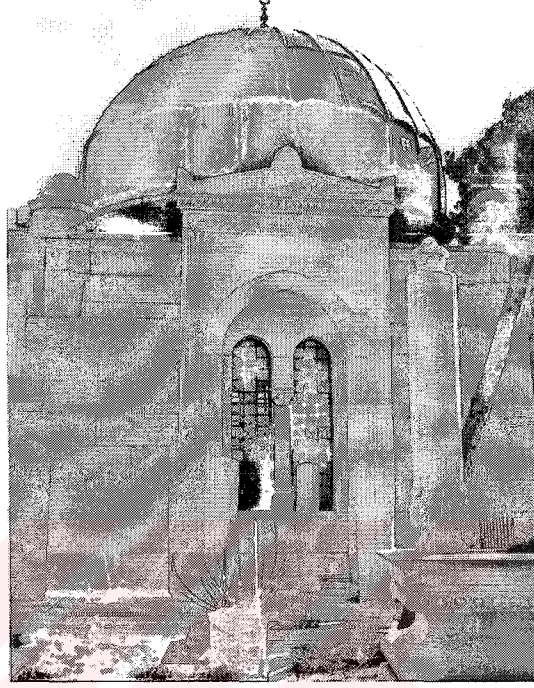

Mahmud Nedim Paşa Türbesi
Kubbe İç Sathı (81)

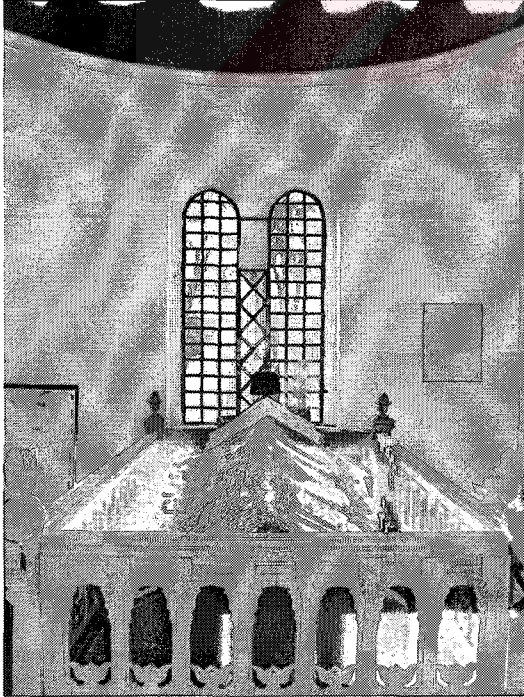
GAZİ OSMAN PAŞA TÜRBESİ

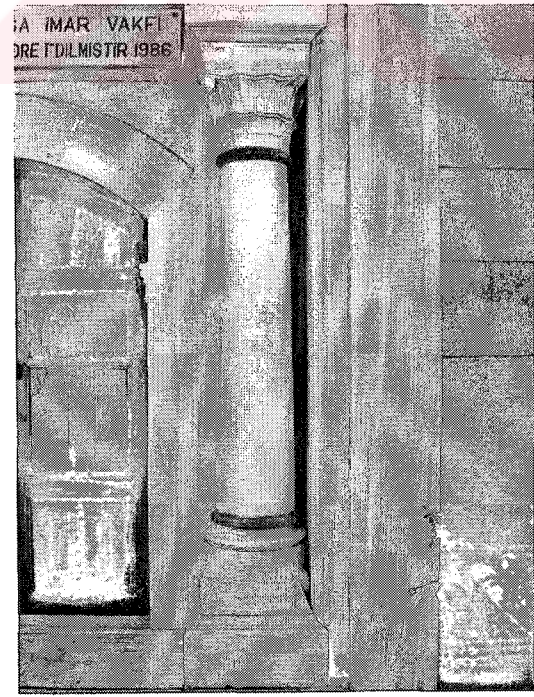
Gazi Osman Paşa Türbesi
Dış Görünüm (82)

Gazi Osman Paşa Türbesi
Kuzey Cehesi (83)

Gazi Osman Paşa Türbesi
İç Görünüm (84)

Gazi Osman Paşa Türbesi
Kapı Bloğundan Detay (85)

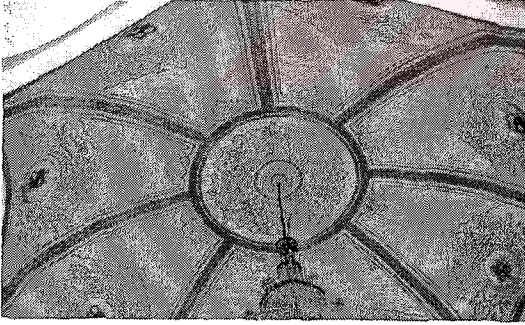
ŞEYH ZAFİR TÜRBESİ

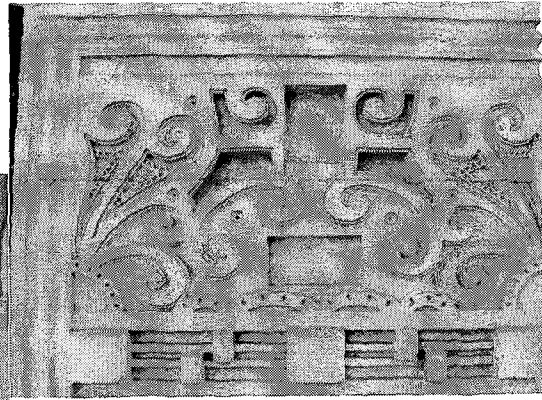
Şeyh Zafir Türbesi
Dış Görünüm (86)

Şeyh Zafir Türbesi
Pencere Şebekesi Detay (87)

Şeyh Zafir Türbesi
Kubbe İç Sathı (88) ve İç Görünüm (89)

Şeyh Zafir Türbesi
Dış Cephe Detay (90)

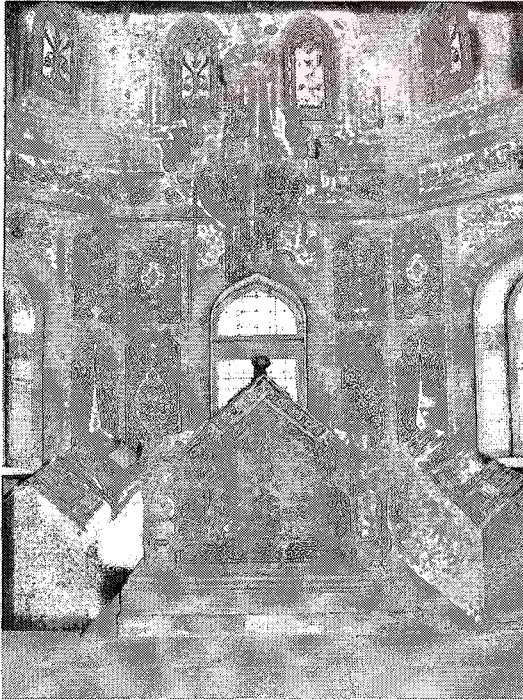
SULTAN V.MEHMED REŞAD TÜRBESİ

Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi
Dış Görünüm (91)

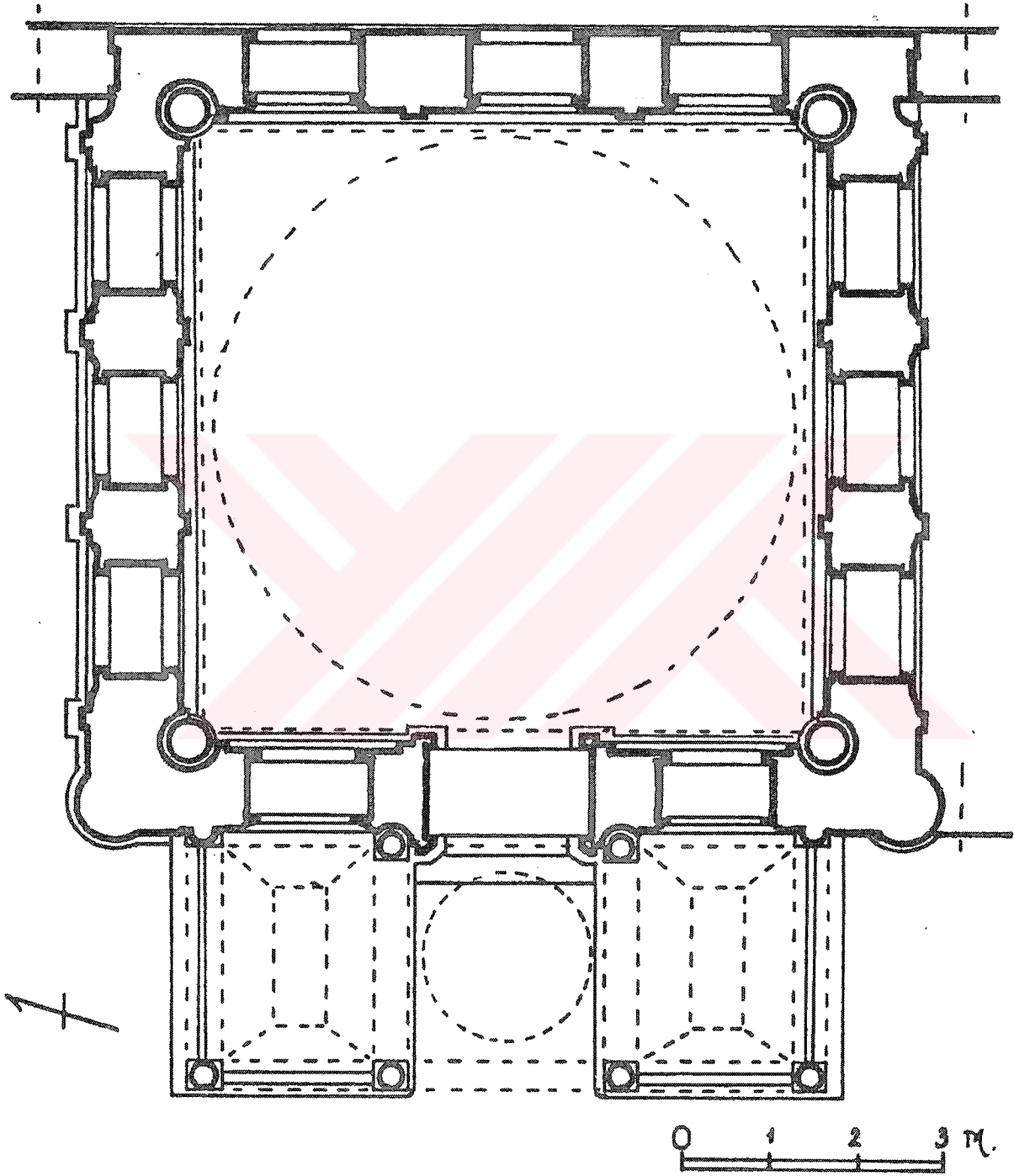
Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi
Kapı Bloğu (92)

Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi
İç Görünüm (93)

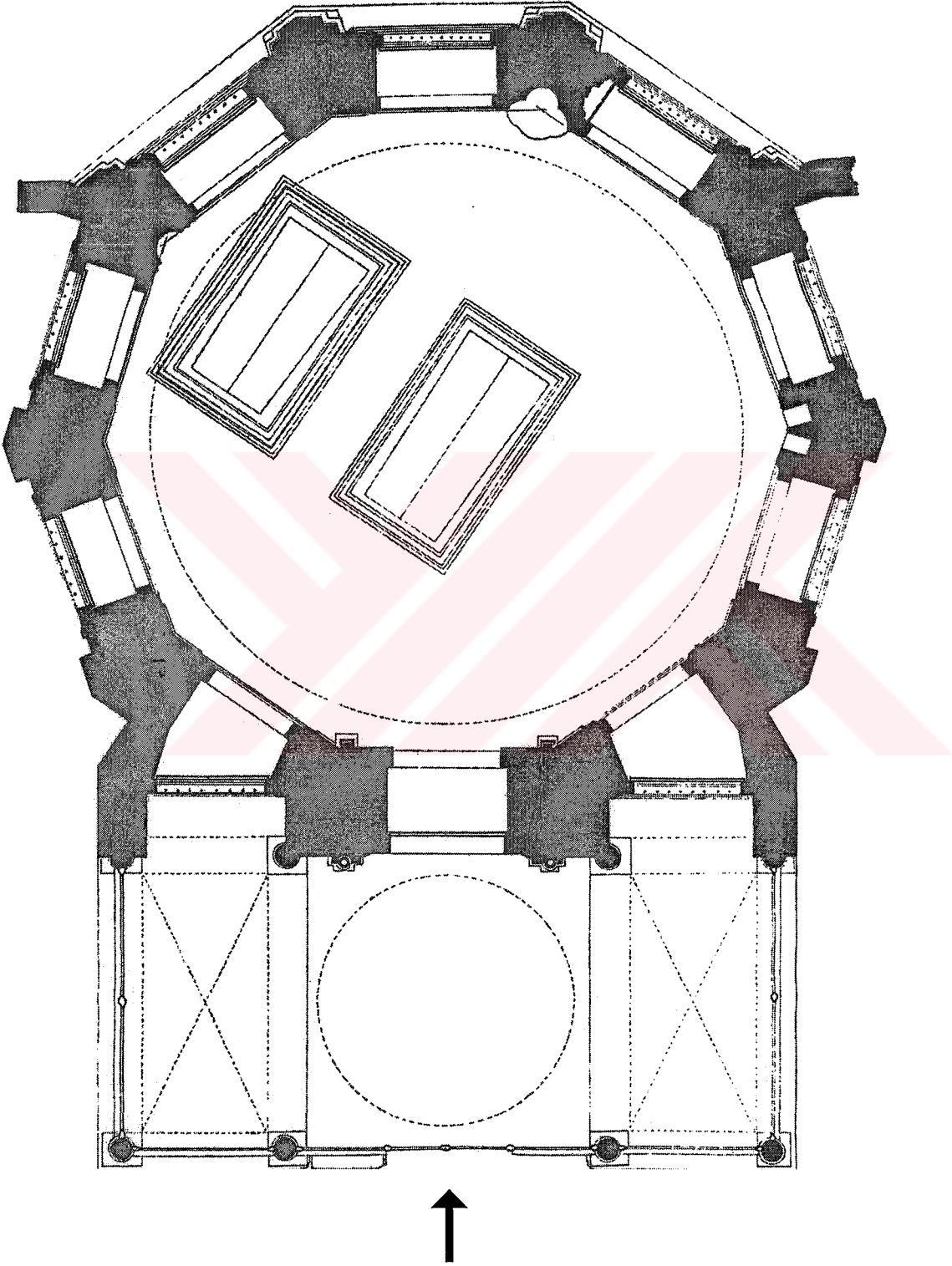

Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi
Kubbe İç Sathı (94)

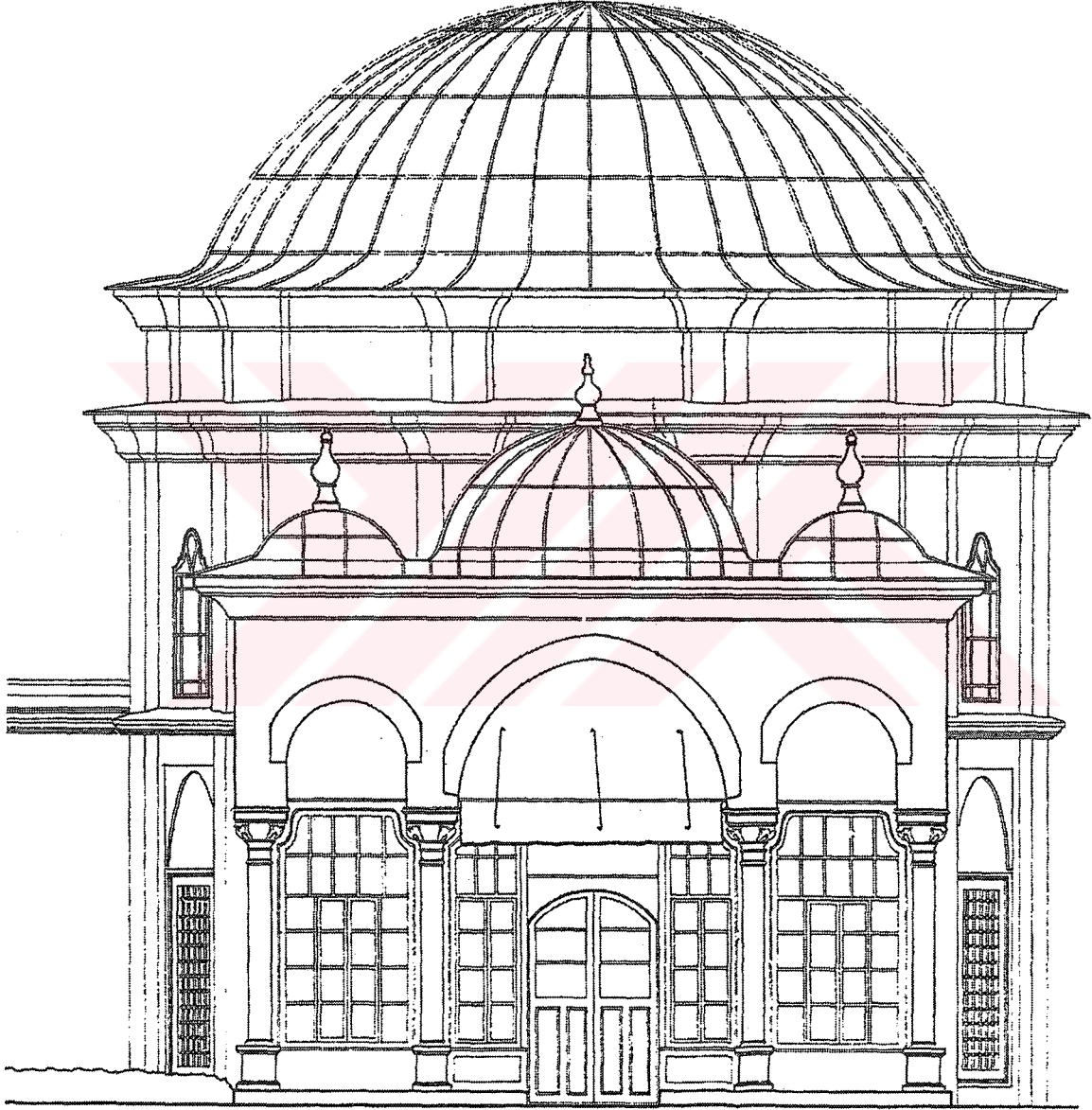
Nuruosmaniye Türbesi Planı (H.ÖNKAL'DAN)

ÇİZİM: 2

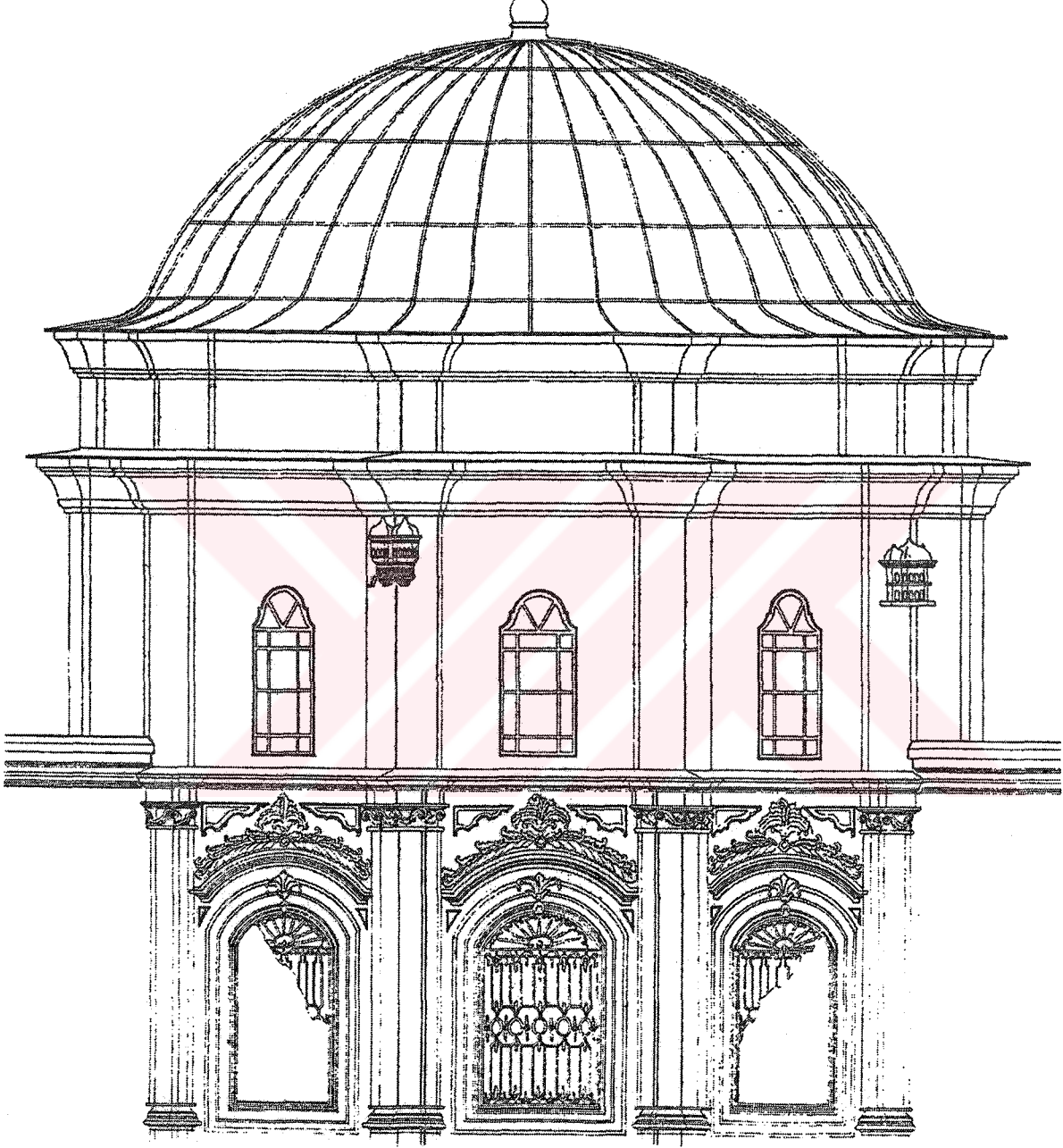

↑
Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Planı
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

ÇİZİM: 3

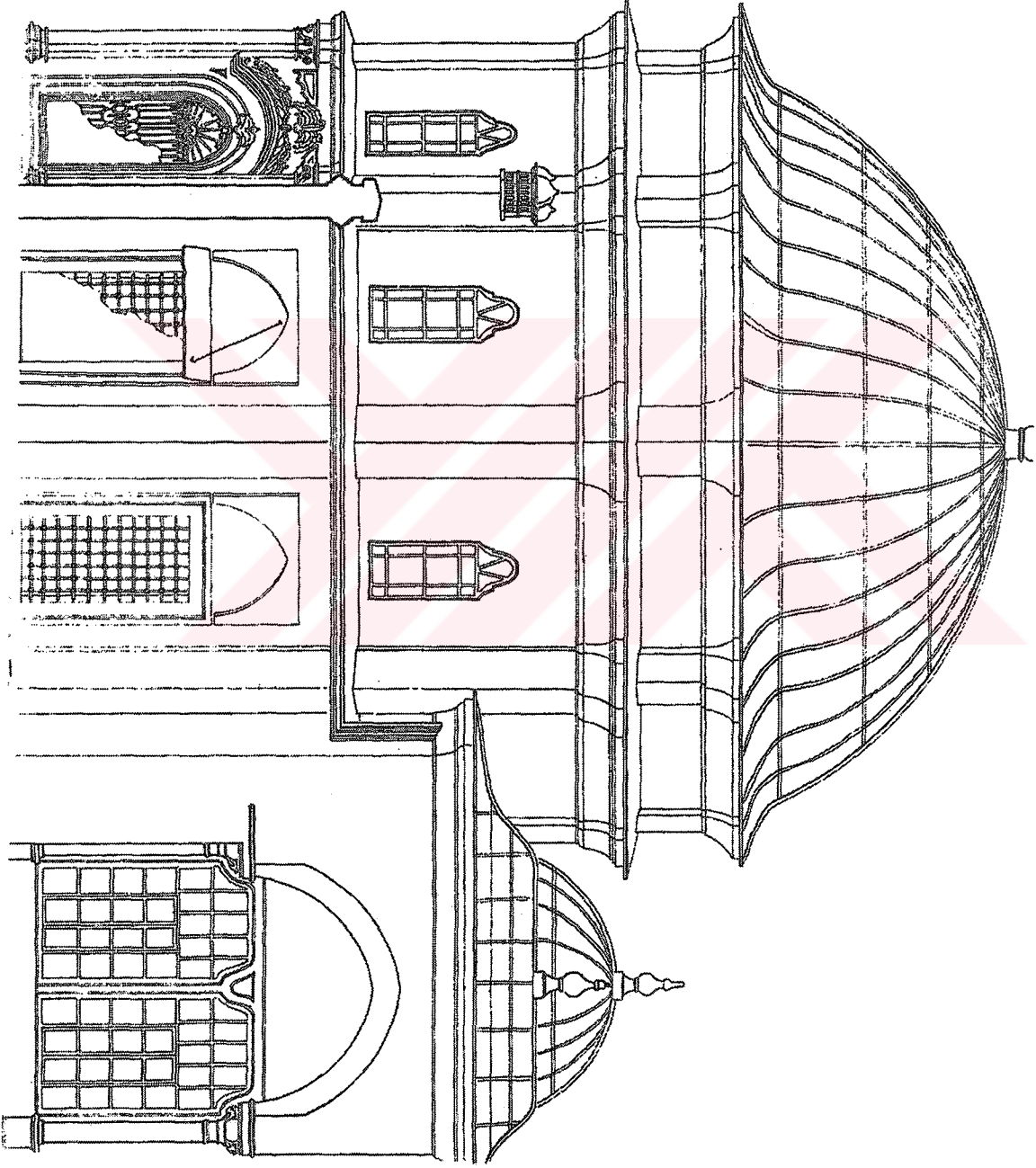
Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi Ön Cephesi
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

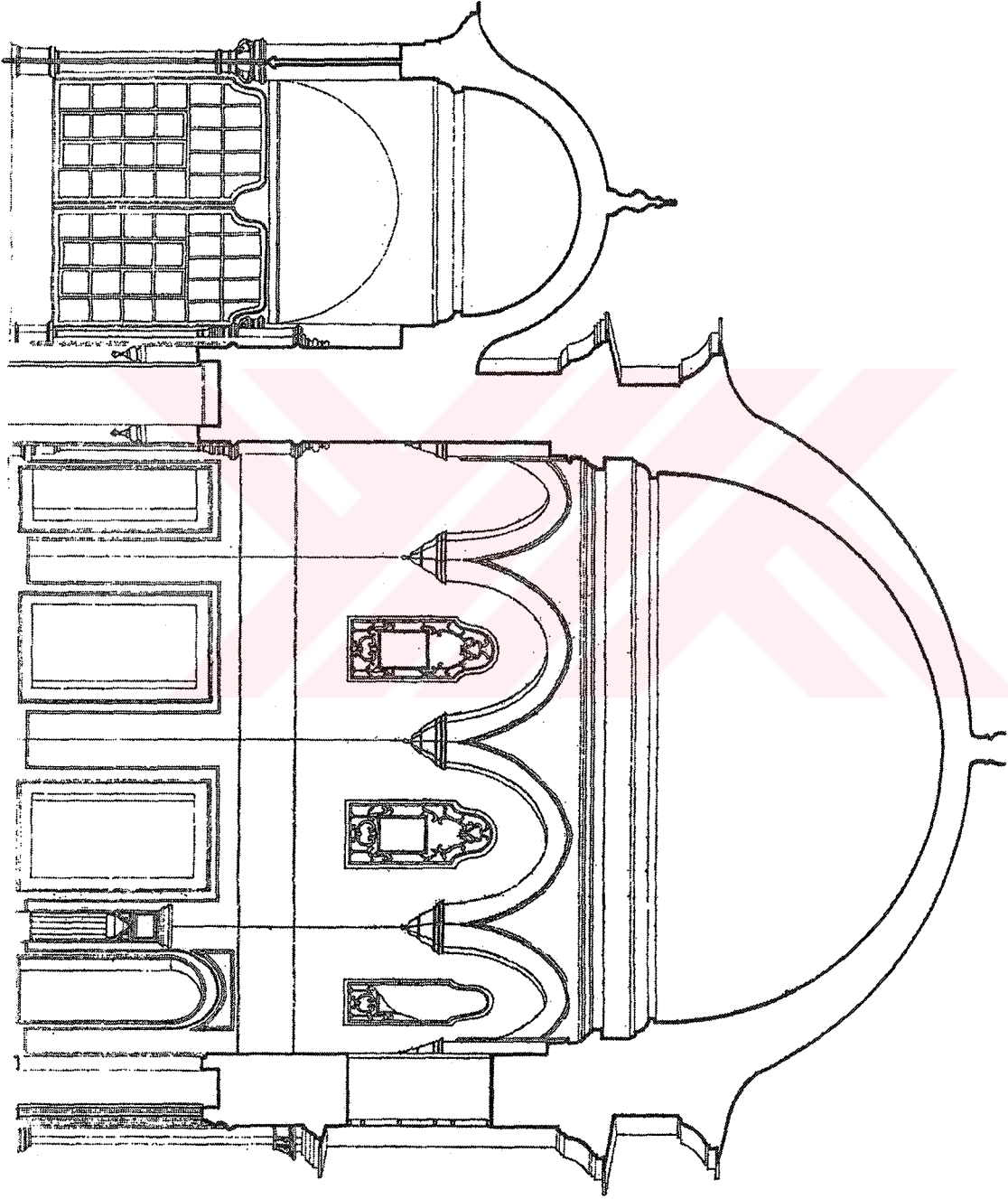

Sultan III. Mustafa-III. Selim Türbesi

Yol Cephesinden Görünüm

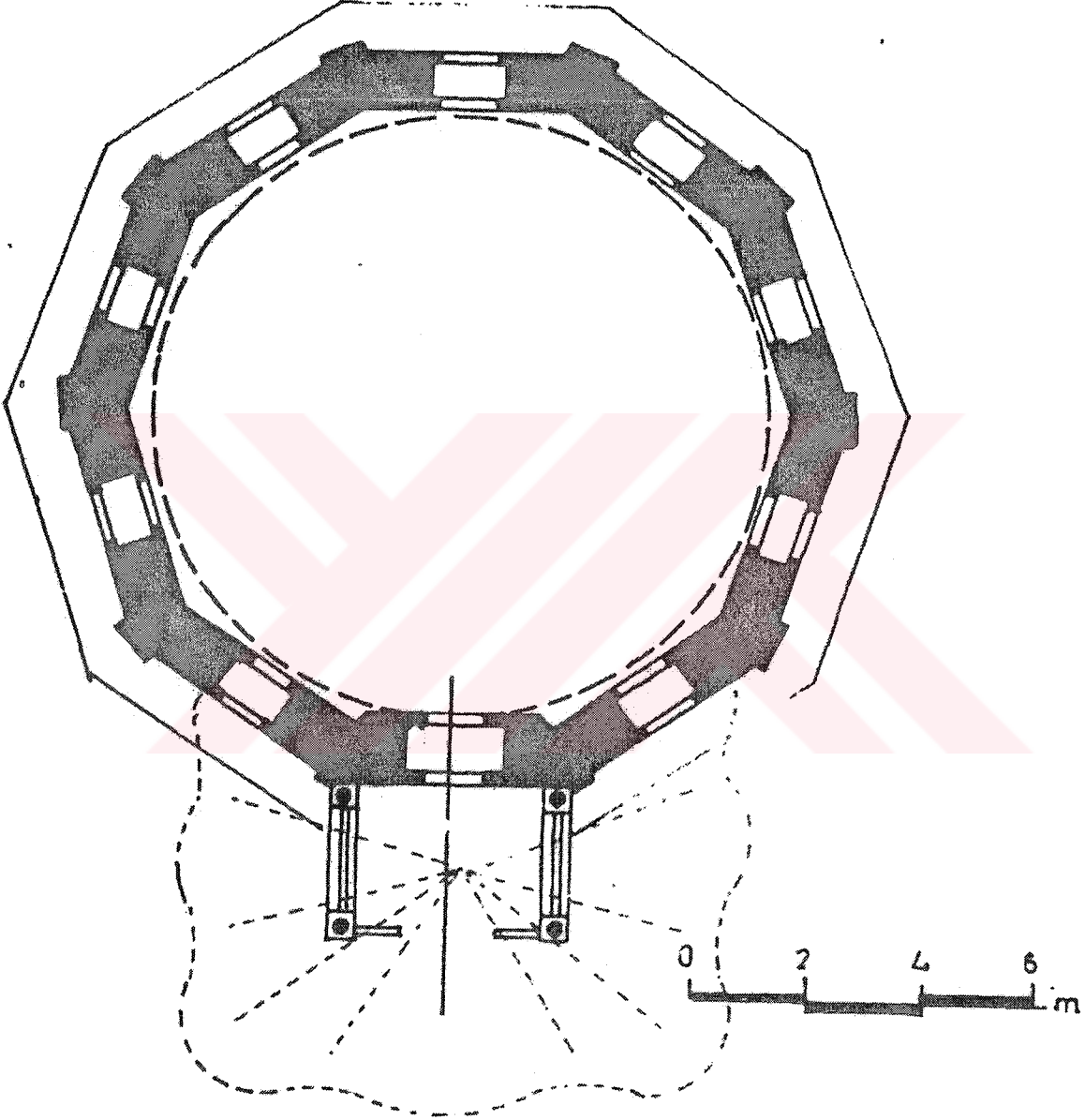
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

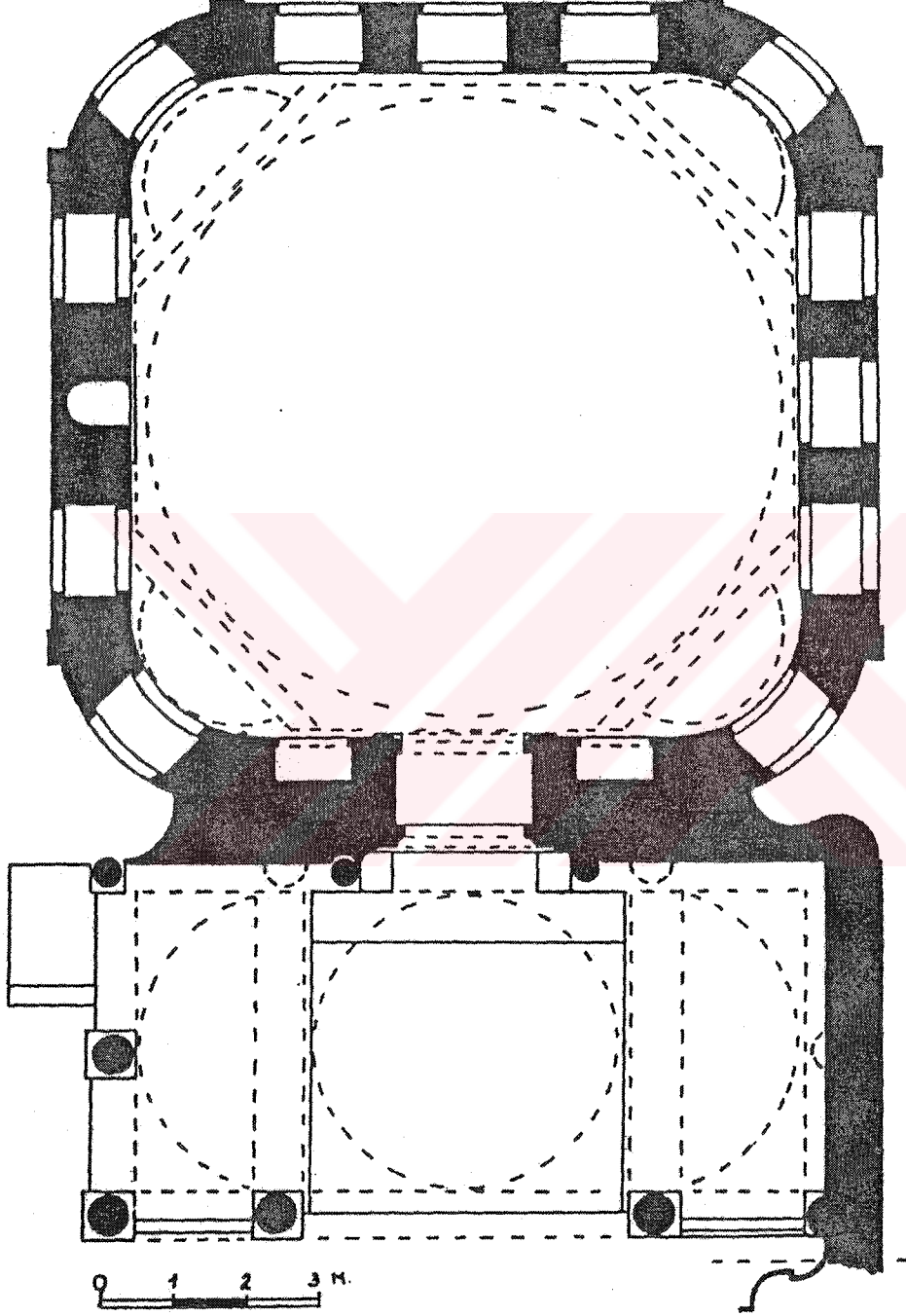

Sultan III. Mustafa - III. Selim Türbesi Eksanri Kesit

ÇİZİM: 7

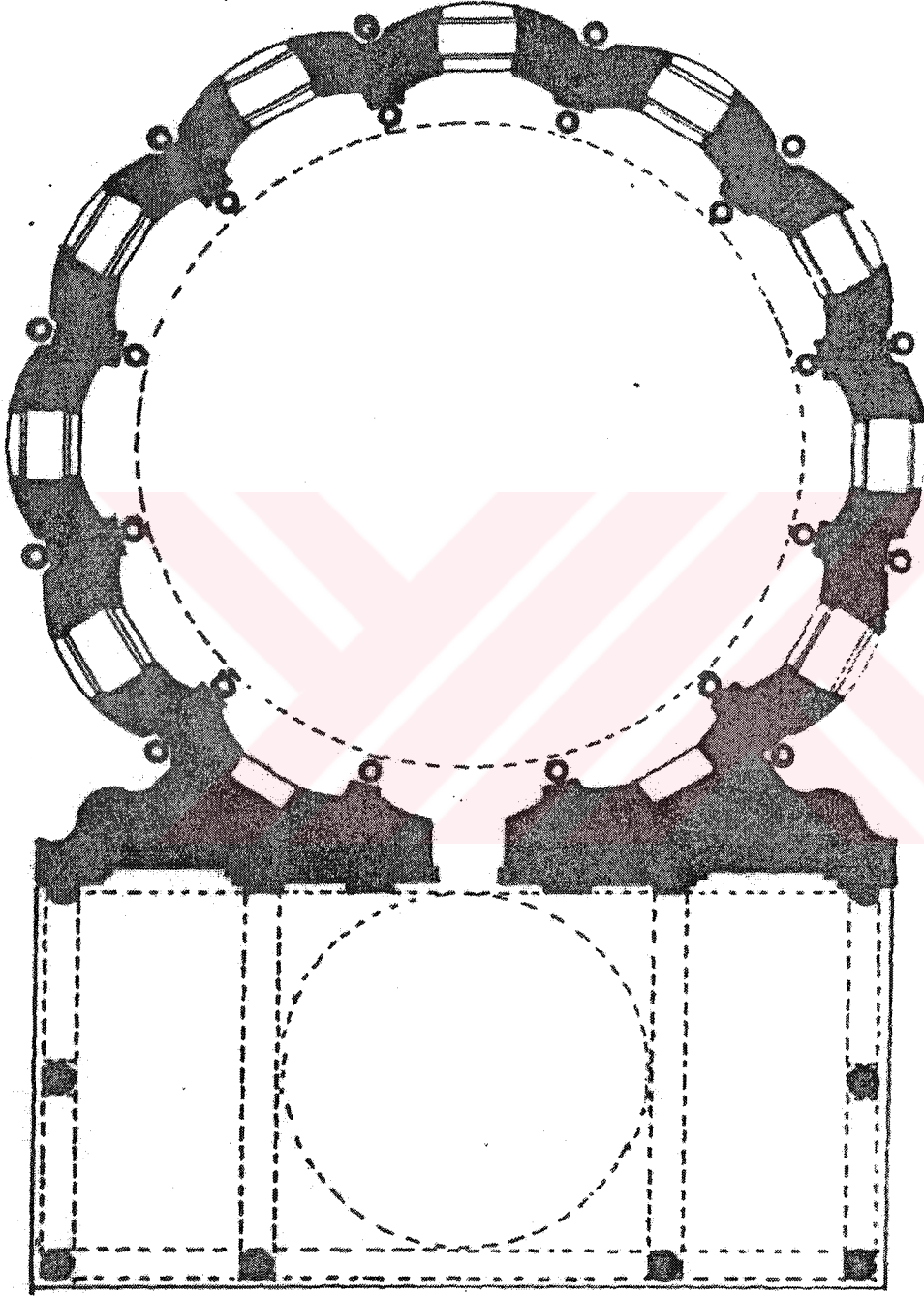

Fatih Sultan Mehmed Türbesi Planı
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

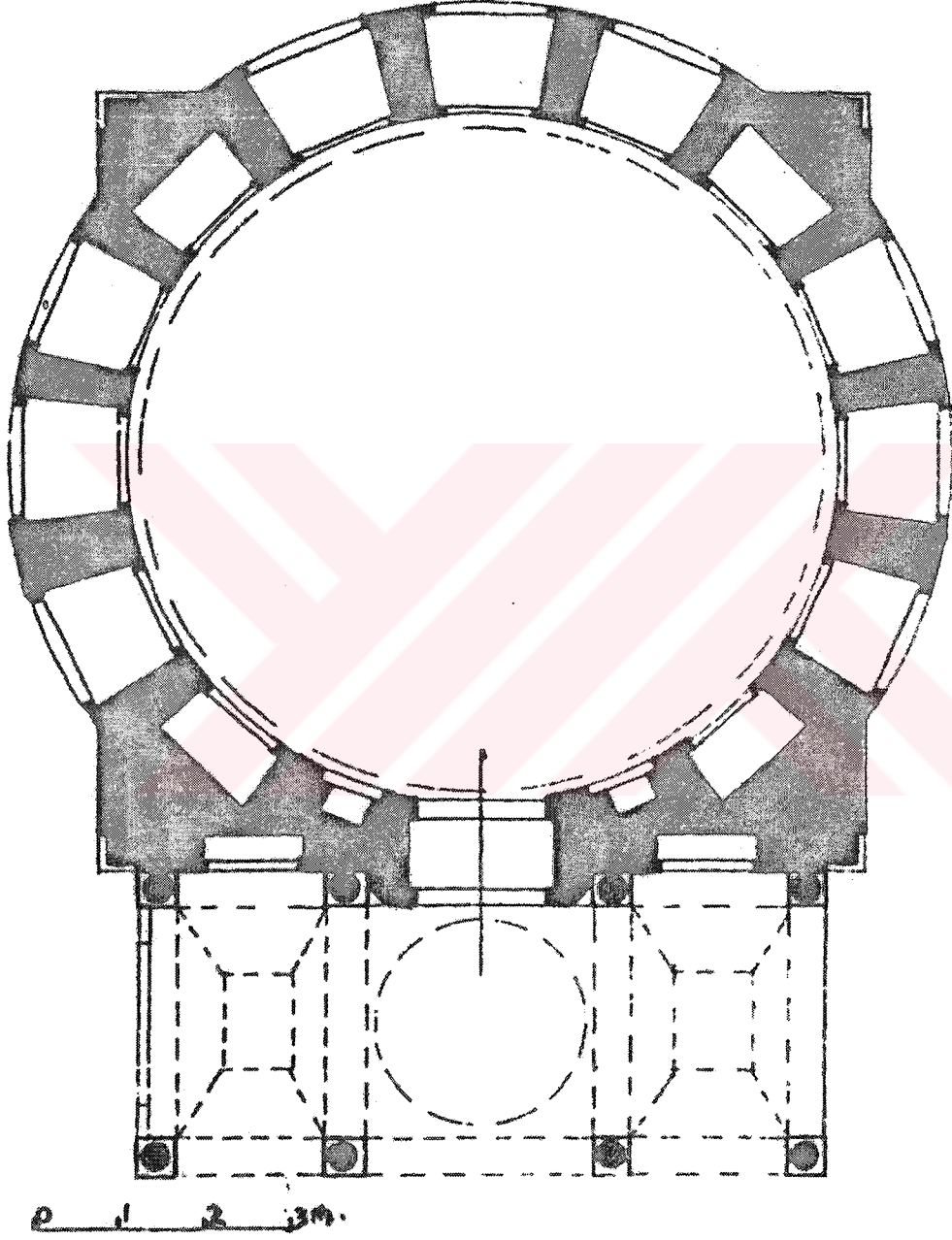

Sultan I. Abdülhamid Türbesi Planı
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

ÇİZİM: 9

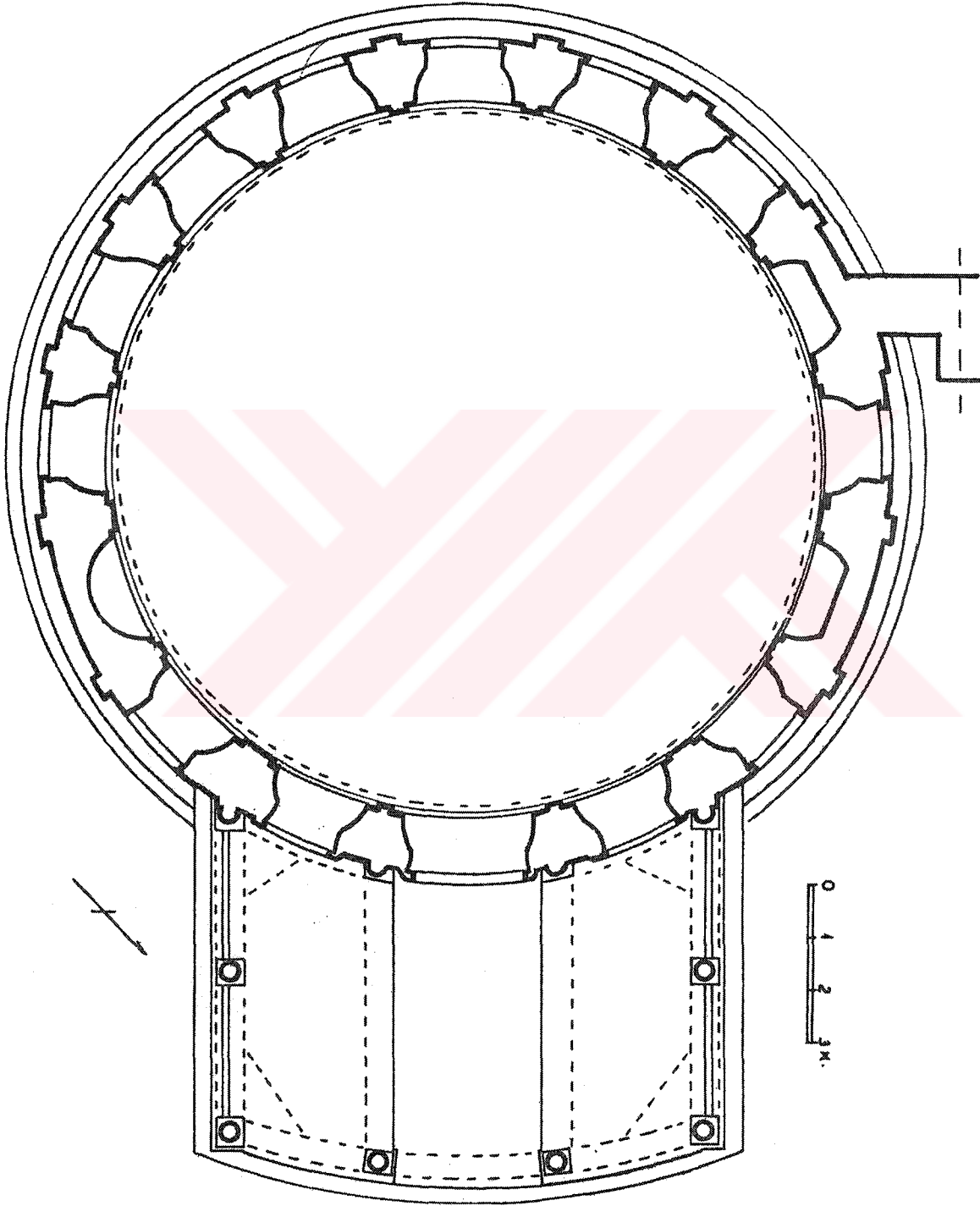

Mihrimah Valide Sultan Türbesi Planı (B.ÜNSAL'DAN)

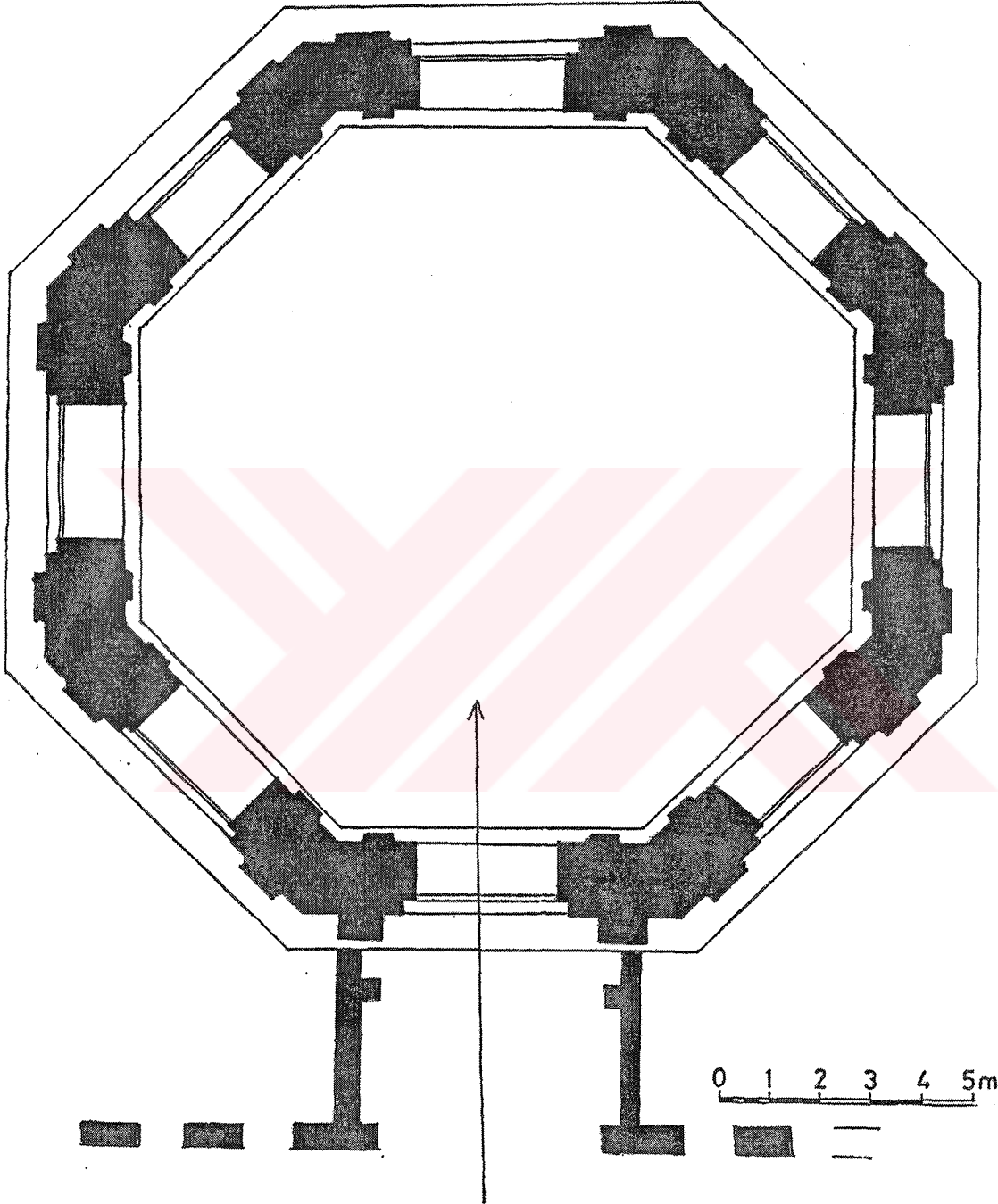
Şah Sultan Türbesi Planı
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

ÇİZİM: 11

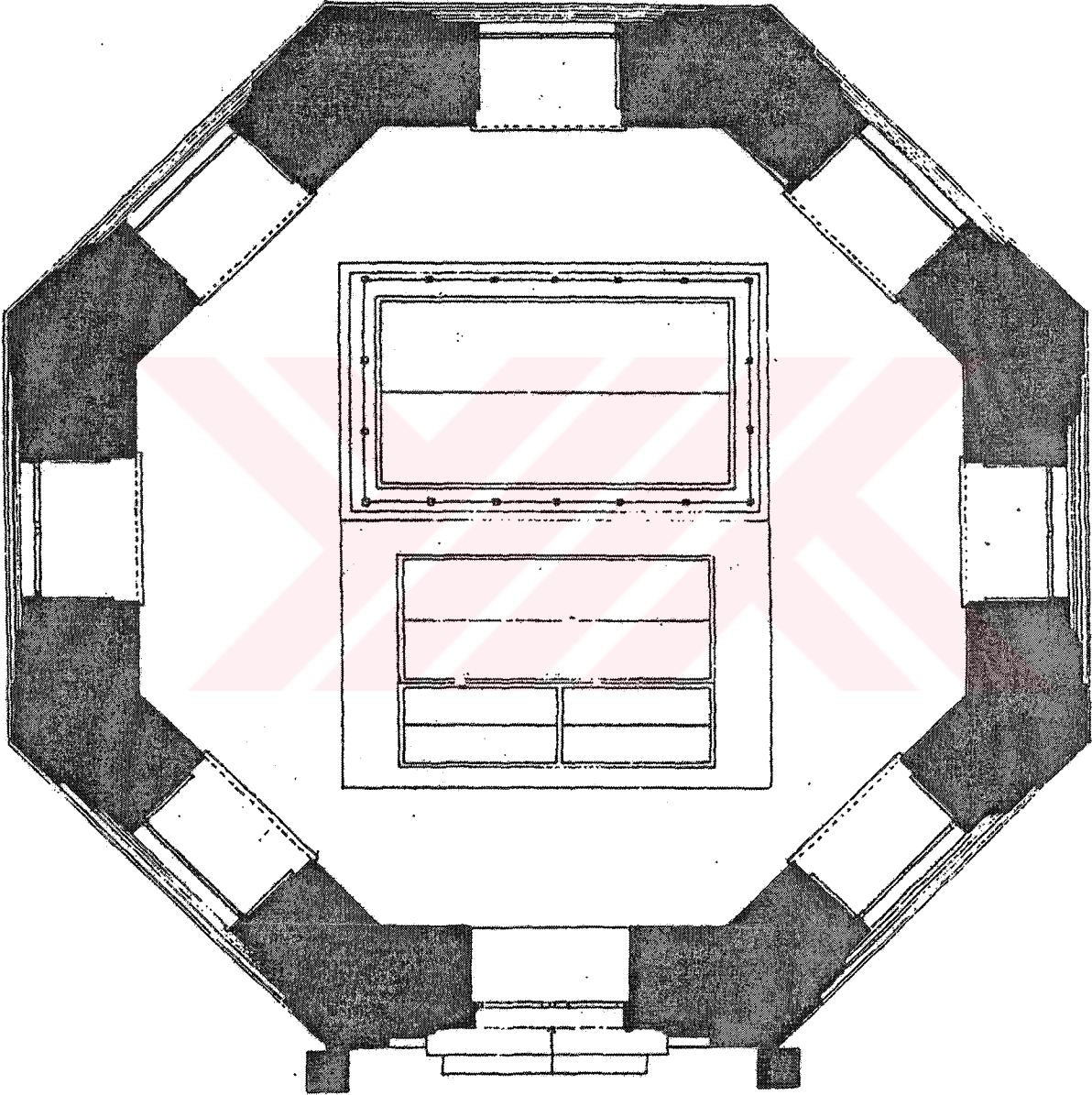
Nakşidil Valide Sultan Türbesi Planı (H.ÖNKAL'DAN)

ÇİZİM: 12

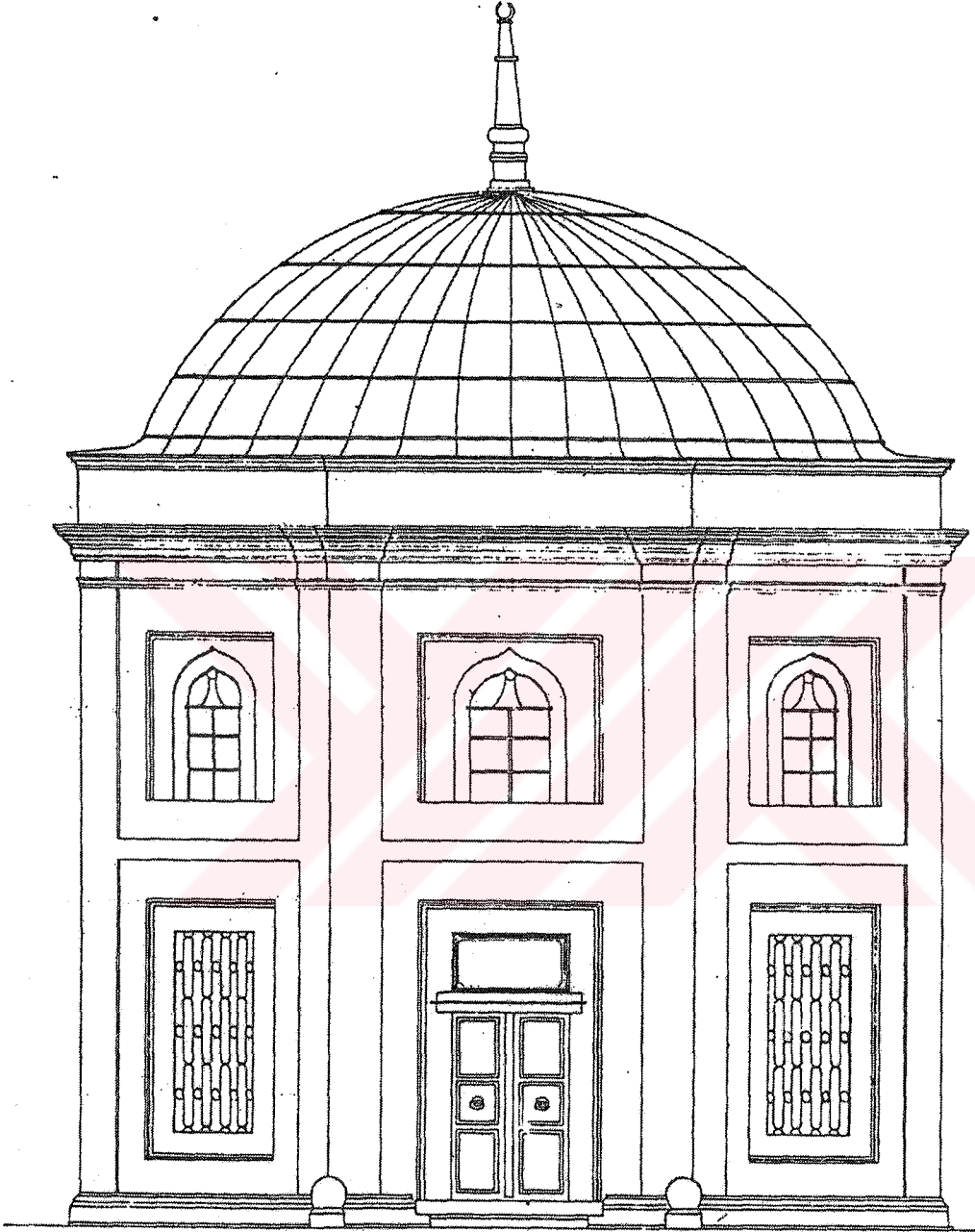

Sultan II. Mahmud Türbesi Planı
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

ÇİZİM: 13

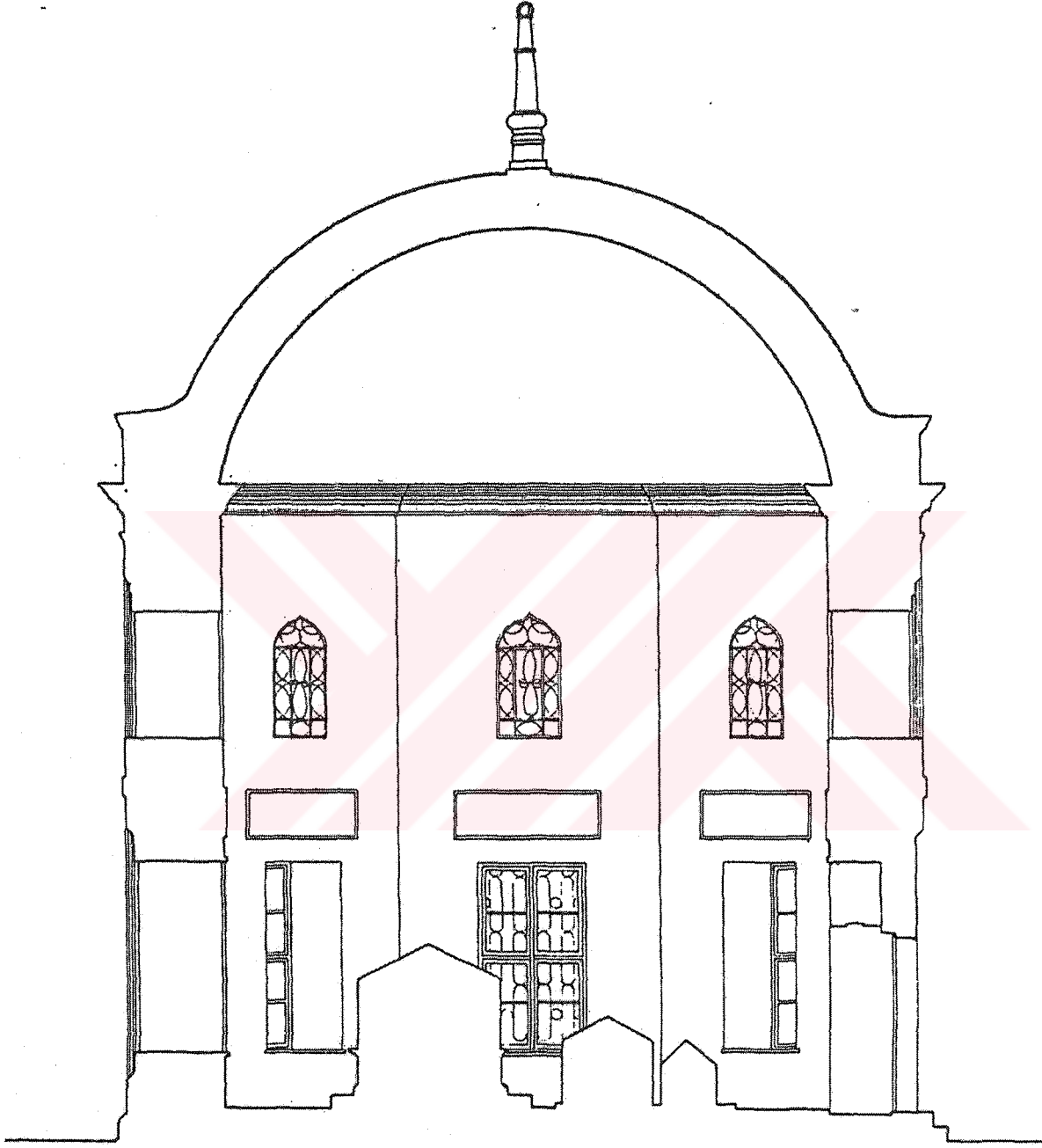

Sultan Abdülmecid Türbesi Planı
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

Sultan Abdülmecid Türbesi Ön Görünüş
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

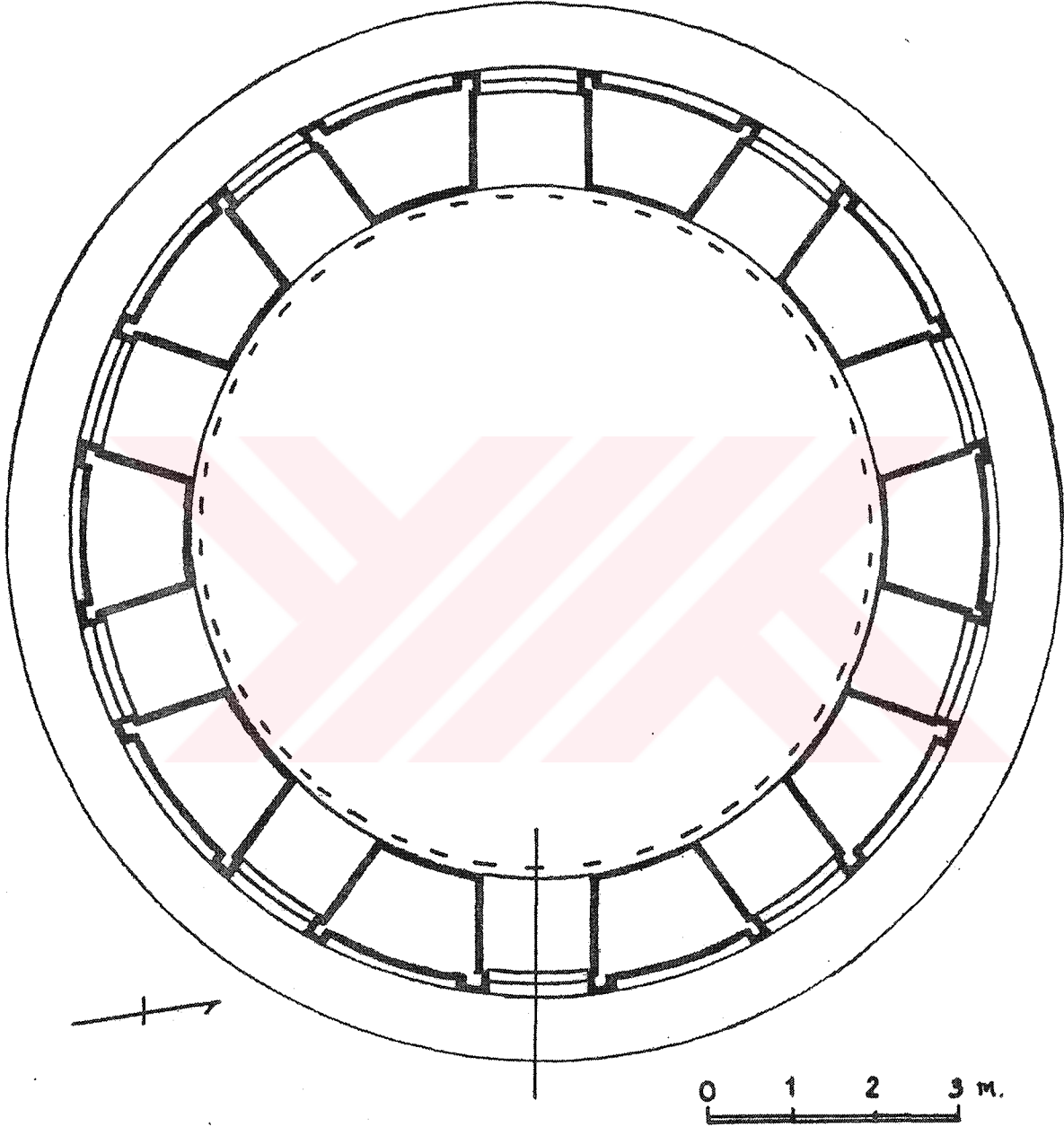
ÇİZİM: 15

KESİT

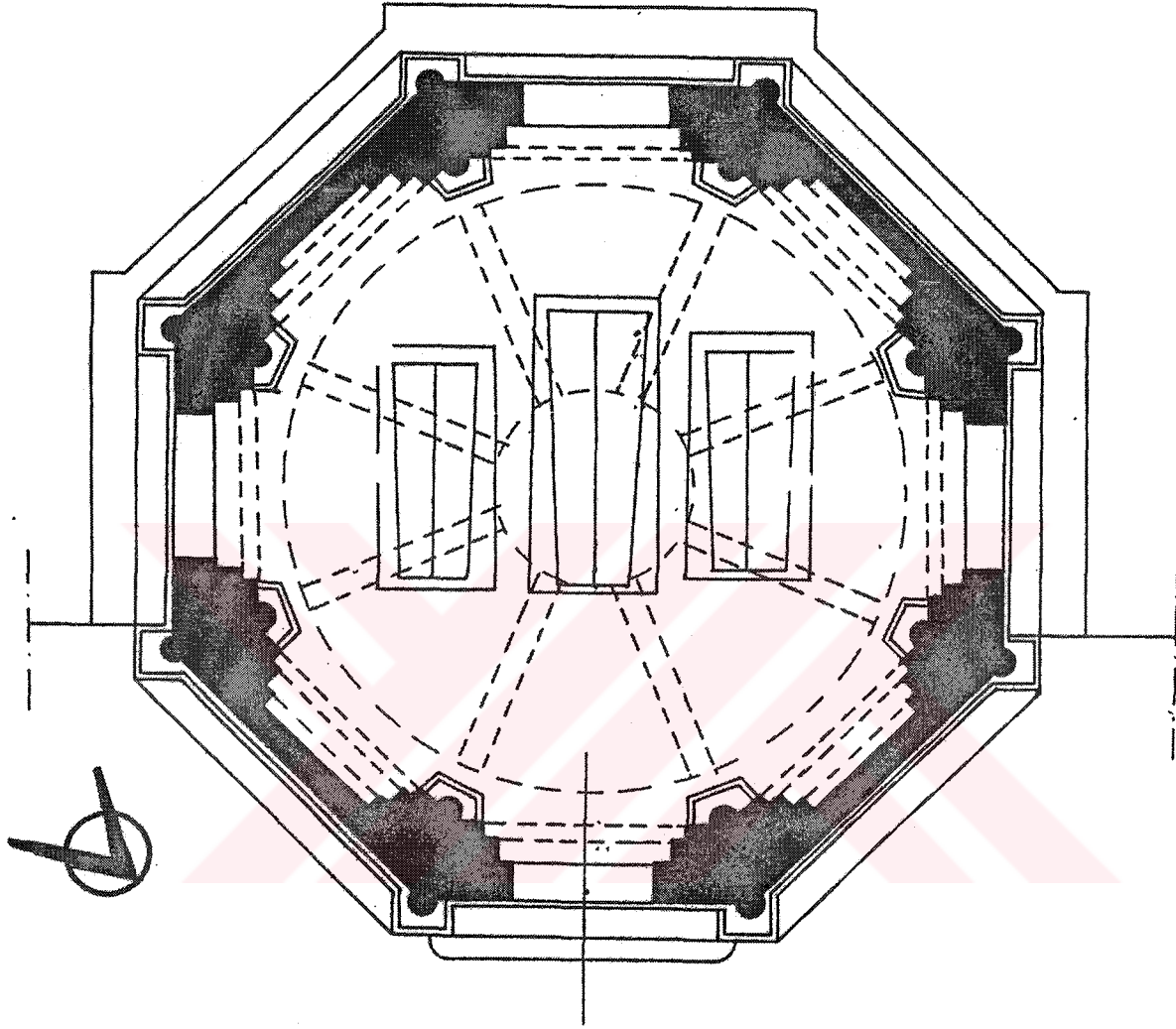
Sultan Abdülmecid Türbesi Kesit
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

ÇİZİM: 16

Gülüstü Valide Sultan Türbesi Planı (H.ÖNKAL'DAN)

ÇİZİM: 17

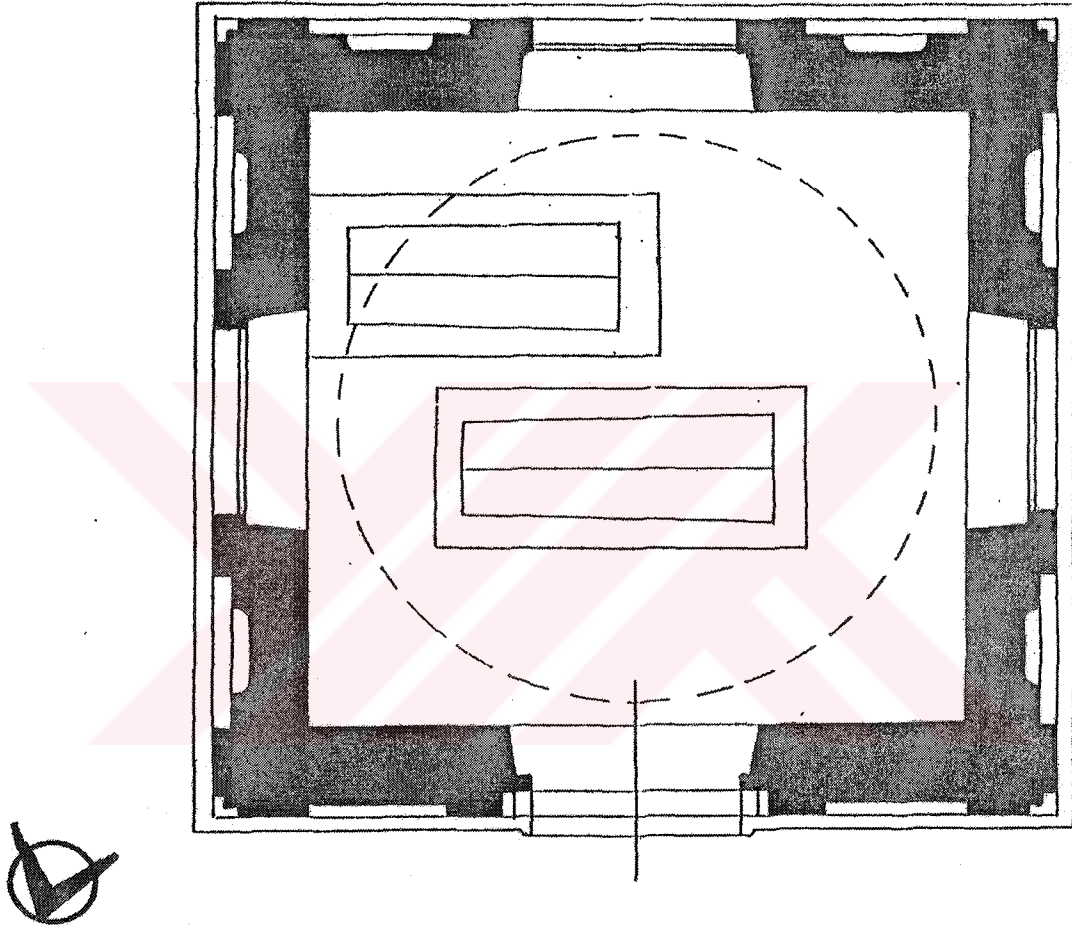

-1 0 1 2 3M.

Keçecizade Fuad Paşa Türbesi Planı

(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

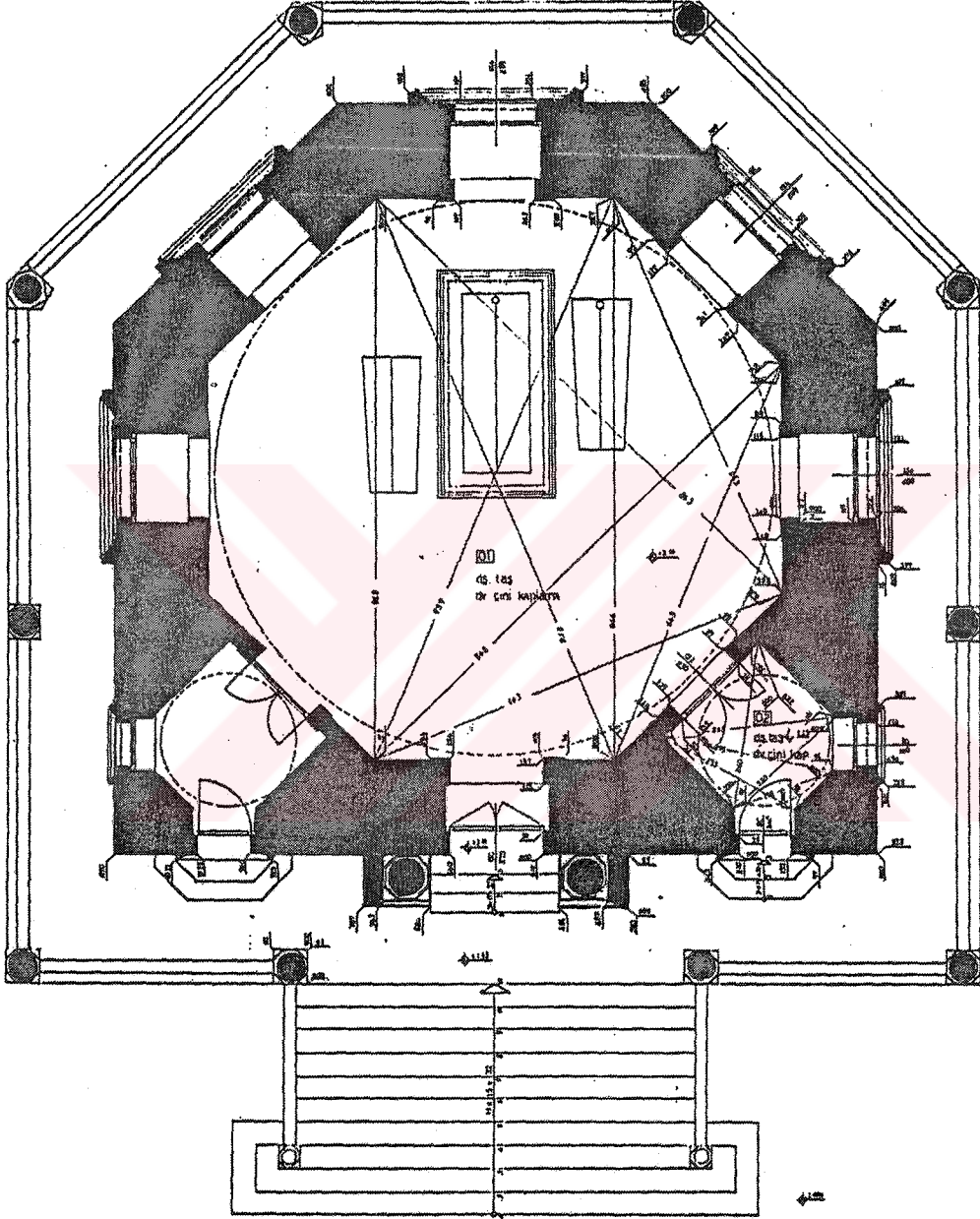
ÇİZİM: 18

-1 0 1 2 3 M.

Mahmud Nedim Paşa Türbesi Planı

(İ.Günay PAKSOY'DAN)

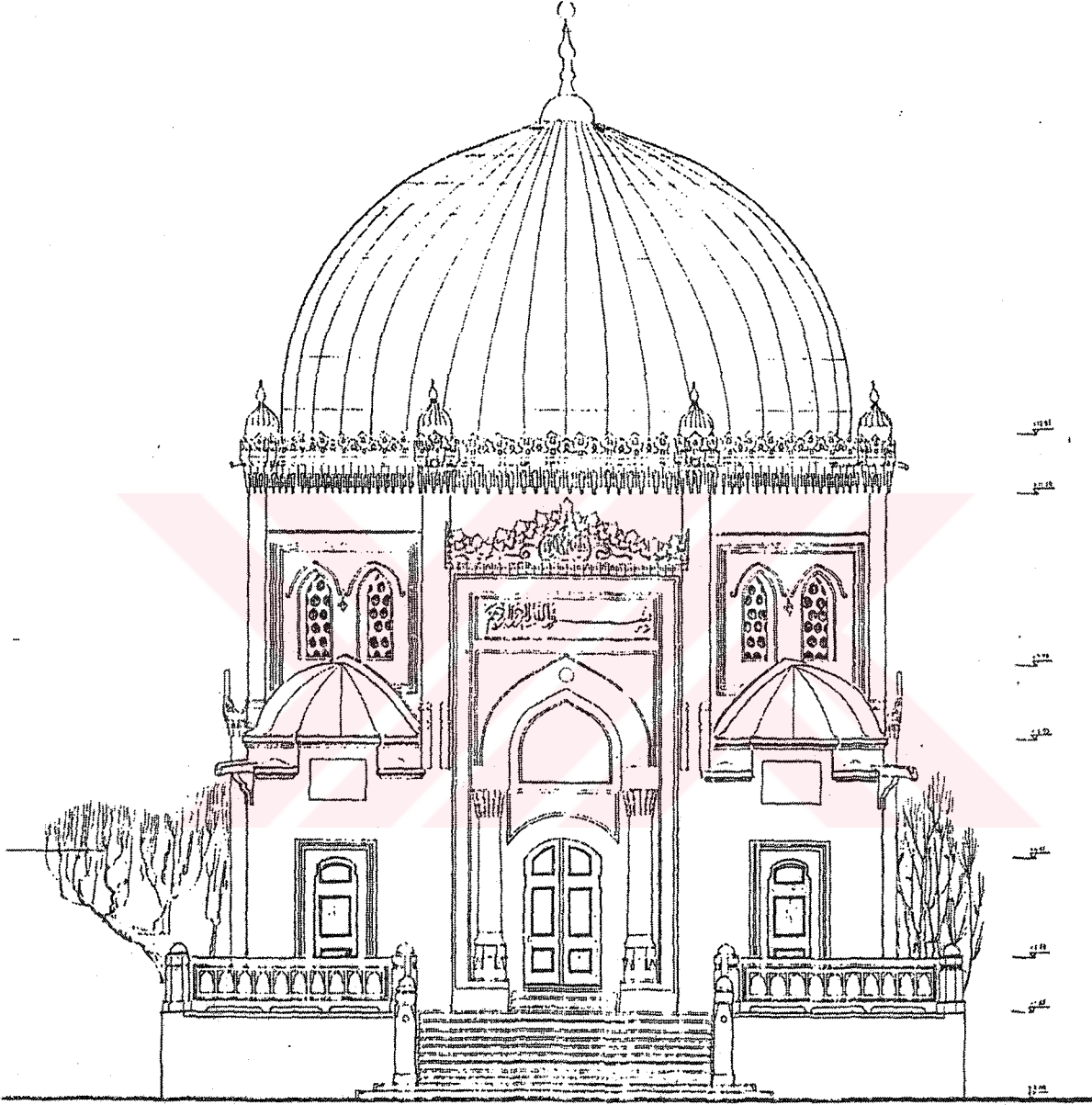
+ 2.16 KOTU PLANI

0 1M 2M 3M 4M

Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Planı

(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

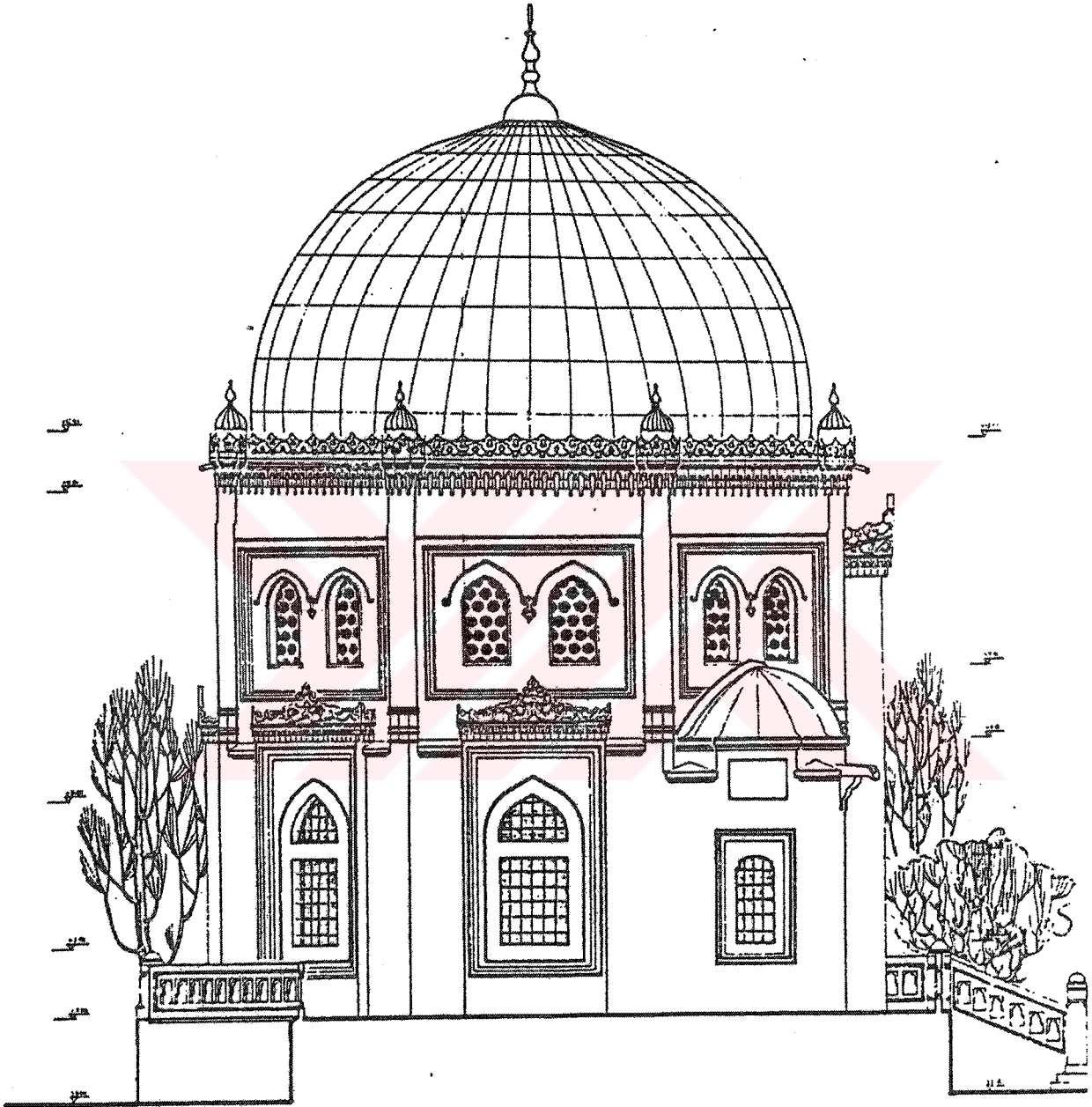
ÇİZİM: 20

ÖN GÖRÜNÜŞ

0 1M 2M 3M 4M

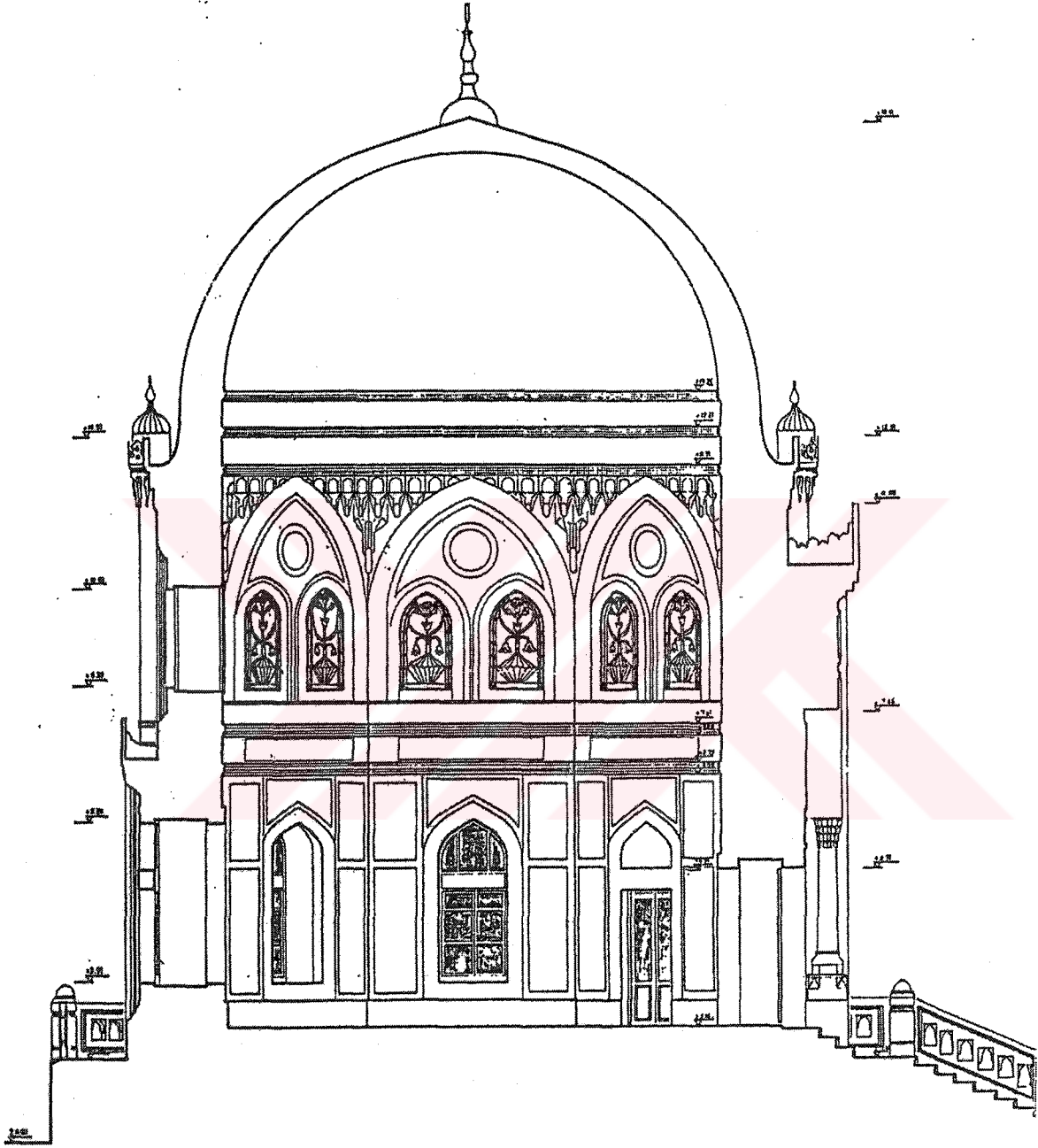
Sultan V.Mehmed Resad Türbesi Ön Görünüşü
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

YAN GÖRÜNÜŞ

Sultan V. Mehmed Resad Türbesi Yan Görünüşü
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

ÇİZİM: 22

EKSENEL KESİT

0 1M 2M 3M 4M

Sultan V.Mehmed Reşad Türbesi Eksenel Kesit
(İSTANBUL TÜRBELER MÜZESİ MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ)

KAYNAKLAR

_____ (2000), **Hanedan-Maison D'Osman Généologie De La Famille Impériale Ottomane**, Paris

İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü Arşivi

_____ (1995), **Raimondo D'Aranco'nun Türkiye Yılları (1893-1909)**, İtalyan Kültür Merkezi, İstanbul

_____ (1970), **Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi'nin Fransa Seyahatnamesi**, Sad.Şevket Rado, Hayat Tarih Mecmuası Yayınları, İstanbul

AKAR, A.-KESKİNER, C. (1978), **Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif**, Tercüman, İstanbul

AKAY, Ali (2004), **Tekil Düşünce**, Bağlam Yayınları, 3.Baskı, İstanbul

AKIN, Günkut (1994), "Mahmut II. Türbesi ve Sebili", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.V., İstanbul, s.263-265

AKIN, Günkut (1993), "Abdülmecid Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.I., İstanbul, s.53-54

AKOZAN, Feridun (1983), "**Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**" Adlı Kitap ve Gerçekler, İstanbul

ALPARSLAN, Ali (1994), "Mahmud Celaleddin Efendi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.V., İstanbul, s.265-266

ALTINAY, Ahmet Refik (1973), **Lale Devri**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Ankara

ALTINAY, Ahmet Refik (1977), **Türk Mimarları (Hazine-i Evrak Vesikalarına Göre)**, İstanbul

ALTINDAL, Meral (1983), **Osmanlı'da Harem**, İstanbul

- ARDEL, Deniz (1980), **18.Yüzyılda İstanbul'daki Barok Türbeler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi-Sanat Tarihi Bölümü-Estetik ve Sanat Tarihi Kürsüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul
- AREL, Ayda (1975), **On Sekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci**, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul
- AREL, Ayda (1999), "Osmanlı Mimarisi İçin Yeni Bir Söylem:Belirsizlik,Önyargı Ve Sıradanlığın Ötesinde Bakmak", **Osmanlı Mimarlığının 7.Yüzyılı Uluslararası Kongre Bildirileri**, İTÜ 25-27 Kasım 1999, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, s.30-33
- ARIK, Fikret (1971), **Osmanlı Sarayında Harem**, İstanbul
- ARIK, Rüçhan (1988), **Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları/947-Sanat Eserleri Dizisi/ 9, Ankara
- ARIK,Rüçhan (1999), "Batılılaşma Dönemi Anadolu Türk Mimarisine Bir Bakış", **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.X, Yeni Türkiye Yayınları,Ankara, s.247-285
- ARIK, Rüçhan (1999), "Batılılaşma Dönemi Anadolu Camilerine Bakış", **Osmanlı'nın Dış Dünyaya Bakışı 03 Aralık 1999 Seminer Bildirileri**, Sanat Tarihi Derneği Yayınları/6, İstanbul, s.29-54
- ARSLAN, Necla (1992), **Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, İstanbul
- ASLANAPA, Oktay (1986), **Osmanlı Devri Mimarisi**, İstanbul
- BAKIR, Betül (2003), **Mimaride Rönesans ve Barok-Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara
- BARIŞTA, H.Örçün (1999), **Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları/2342-Sanat Eserleri Dizisi/253, Ankara
- BARİLLARİ, D.-GODOLİ, E. (1997), **İstanbul 1900 "Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları"**, Çev. Aslı Ataöv, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul

BATUR, Afife (1993), "Art Nouveau", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.I., İstanbul, s.327-339

CEZAR, Mustafa (1995), **Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi**, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, Genişletilmiş 2.Baskı, İstanbul

DE AMICIS, Edmondo (1993), **İstanbul (1874)**, Çev.Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu, Ankara

DEMİR, Ömer (1997), **Bilim Felsefesi**, Vadi Yayınları, 2.Baskı, Ankara

DEMİRİZ, Yıldız (1993), "Adile Sultan Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.I., İstanbul, s.84

DEMİRİZ, Yıldız (1989), **Eyüp'de Türbeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları-Tanıtma Eserler Dizisi:14, Ankara

DEMİRİZ, Yıldız (1994), "Mehmed V. Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.V., İstanbul, s.349

ELDEM, Sedad Hakkı (1977), **Sadabad**, Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri-Türk Sanat Eserleri, Apa Basımevi

ESAD EFENDİ (1979), **Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifat-ı Kadime)**, Tercüman 1001 Temel Eser/132, İstanbul

EYİCE, Semavi (1986), "Kağıthane-Sadabad-Çağlayan", **Taç, S.1**, s.29-36

EYİCE, Semavi (1994), "Fatih Külliyesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.III., İstanbul, s.267

EYİCE, Semavi (1996), **19.Yüzyılda İstanbul'da Batılı Yazarlar, Ressamlar, Mimarlar, Edebiyatçılar ve Müzisyenler Hakkında Habitat 2'ye Hazırlık Sempozyum Bildirisi**, Sanat Tarihi Derneği Yayınları, İstanbul, s.9-46

- FIRAT,Nurcan İnci (1999), "XX.Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi",
Osmanlı Ansiklopedisi, C.X., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,s.287-297
- GERMANER, S.-İNANKUR, Z. (1989), **Oryantalizm ve Türkiye**, Türk Kültürüne
Hizmet Vakfı, İstanbul
- GERMANER, S.-İNANKUR, Z. (2002), **Oryentalistlerin İstanbul'u**, İş Bankası
Yayınları, İstanbul
- GOODWIN, Godfrey (1992), **A History Of Ottoman Architecture**,Thames &
Hudson, London
- GÜLTEKİN, Gülbin (1994), "Mihrîşah Valide Sultan Külliyesi", **İstanbul Ansiklopedisi**,
C.V., İstanbul, s.259-260
- GÜRAN, Suzan (1956), **İstanbul'da Barok Türbeler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi-Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul
- HASKAN, Mehmet Nermi (1996), **Eyüp Sultan Tarihi**, Eyüp Belediyesi
Yayınları, İlaveli 2. Baskı, İstanbul
- HASKÖK, Dilek (1964-65), **İstanbul'da Çinili Türbeler**, İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi-Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi,
İstanbul
- HASOL, Doğan (1993), **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, Yapı-Endüstri Merkezi
Yayınları, Genişletilmiş 5.baskı, İstanbul
- İREPOĞLU, Gül (1986) "Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesi'ndeki Batılı
Kaynaklar Üzerine Düşünceler", **Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık 1**, İstanbul, s.56-72
- KARAL, Enver Ziya, **Tanzimattan Evvel Garphlaşma Hareketleri**
- KOCA, Çetin Sami (1975), **Türk Mimarisinin Gelişiminde İstanbul Türbelerinin
Yeri**, Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi-Mimarlık Bölümü-
Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü, Rölöve ve Restorasyon

Dalında Yayımlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul

KUBAN, Doğan (1954), **Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme**, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul

KUBAN, Doğan (1988), **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul

KUBAN, Doğan (1993), "Barok Mimari", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.I., İstanbul, s.61-65

KUBAN, Doğan (1994), "Nuruosmaniye Külliyesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul, s.103

KUBAN, Doğan (1994), "Rokoko", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul, s.339-340

KUBAN, Doğan (1998), "İstanbul'un Batılılaşması ya da Batılılığı", **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, Yapı-Endüstri Merkezi Yay., İst., s.223-229

KURAN, Aptullah (1986), **Mimar Sinan**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul

LEWIS, Bernard (1991), **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev.Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 4.baskı, Ankara

MAZAK, Ferda (2000), **Sultan II.Mahmud'un Kızı Adile Sultan**, Çamlıca Kültür ve Yardım Vakfı, Yayın No.1, İstanbul

MORIN, Edgar (1995), **Avrupa'yı Düşünmek**, Çev.Şirin Tekeli, Genişletilmiş 2. Baskı, Afa Yayınları, İstanbul

MOUFFE, Chantal (1994), "**Radikal Demokrasi: Modern mi, postmodern mi?**" Çev.Mehmet KÜÇÜK, Modernite Versus Postmodernite, Vadi Yayınları, 2.Baskı, Ankara

MUTLU, Belkıs (1996), **Mimarlık Tarihi Ders Notları I**, Mengitan Matbaacılık

ORTAYLI, İlber (1995), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İletişim Yayınları, İstanbul

ÖDEKAN, Ayla (1992), "Kentiçi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme", **İstanbul Yazıları-Semavi Eyice Armağanı**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul

ÖDEKAN, Ayla (1993), "Ampir Üslubu", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.I., İstanbul, s.247-249

ÖDEKAN, Ayla (1994), "Neoklasik Mimari", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul, s.65-66

ÖDEKAN, Ayla (1994), "Neorönesans Mimari", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul, s.66

ÖNEY, Gönül (1976), **Türk Çini Sanatı**, Binbirdirek Matbacılık A.Ş. Yayınları, İst.

ÖNKAL, Hakkı (1992), **Osmanlı Hanedan Türbeleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları/1404-Sanat Tarihi/22, Ankara

ÖNKAL, Hakkı (1999), **Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

ÖZ, Tahsin (1987), **İstanbul Camileri**, C.I-II., İstanbul

ÖZDEMİR, Hikmet (1998), **Adile Sultan Vakfiyesi**, Türkiye İlimi, İçtimai Hizmetler Vakfı, İstanbul

ÖZLEM, Doğan (1992), **Tarih Felsefesi**, İnkılap Kitabevi, 8.Baskı, İstanbul

ÖZLEM, Doğan (2002), **Kavramlar ve Tarihleri I**, İnkılap Kitabevi, İstanbul

ÖZTUNA, Yılmaz (1998), **Osmanlı Devleti Tarihi I "Siyasi Tarih"**, Kültür Bakanlığı Yayınları/2068-Osmanlı Dizisi/1, Ankara

PAKSOY, İ.Günay (1979), **İstanbul Rical Türbeleri (1471-1919)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi-Sanat Tarihi Bölümü-Türk ve İslam

Sanatı Kürsüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul

PEVSNER, Nikolaus (1970), **Avrupa Mimarisinin Ana Hatları**, Çev.Selçuk Batur, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul

PİLEHVARİAN, N.K.-URFALIOĞLU, N.-vd., (2000), **Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler**, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul

ROTH, M.Leland (2000), **Mimarlığın Öyküsü**, Çev.Ergün Akça, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul

SAİD, Edward (1998), **Oryantalizm**, Çev.Nezih Uzel, 4.Baskı, İrfan Yayınevi, İstanbul

SANER, Turgut (1998), **19.yy İstanbul Mimarlığında "Oryantalizm"**, Pera Turizm ve Tic. A.Ş., Alaaddin Eser Kitaplığı Yayın No:14, Telif Eserler:4, İst.

SANER, Turgut (1999), "18.Yüzyıl Osmanlı Mimarlığının Doğulu Yönü"
Osmanlı'nın Dış Dünyaya Bakışı 03 Aralık 1999 Seminer Bildirileri, Sanat Tarihi Derneği Yayınları/6 İstanbul, s.17-28

SANER, Turgut (1994), "Mustafa Reşid Paşa Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.V., s.567-568

SEMBACH, Klaus-Jürgen (1991), **Art Nouveau**, İngilizceye Çev.Charity Scott Stokez, Benedik Taschen Verlag GmbH, Köln

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk (), **Asırlar Boyunca İstanbul**, Cumhuriyet

TAHAOĞLU, Tahsin Ömer (1988), **İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi**, İstanbul Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul

TANMAN, M.Baha (1994), "Mahmud Celaleddin Efendi Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.V., İstanbul, s.266

TANMAN, M.Baha (1994), "Ertuğrul Tekkesi", **İstanbul Ansiklopedisi**,

C.III., İstanbul, s.196-198

TANMAN, M.Baha (1994), "Gülustu Kadın Efendi Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.III., İstanbul, s.445

TANMAN, M.Baha (1994), "Hüsrev Paşa Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.IV., İstanbul, s.109

TANYELİ, Gülsün (1994), "18.yy. Osmanlı Mimarlığında Yapım Süreci: Laleli Külliyesi Örneği", **Celal Esad Erseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri**, 7-10 Mart 1994, MSÜ, İstanbul

TEKELİ, İ.-İLKİN, S., der. (1997), **Mimar Kemalettin'in Yazdıkları**, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, Ankara

TOKAY, Hale (1994), "Nakşidil Sultan Külliyesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VI., İstanbul, s.41

TOKAY, Hale (1994), "Şahsultan Külliyesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, C.VII., İstanbul, s.127

TUĞLACI, Pars (1981), **Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi**, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul

TUNAYA, Tarık Zafer (1999), **Batılılaşma Hareketleri I**, Cumhuriyet, İstanbul

TURANİ, Adnan (1992), **Dünya Sanat Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul

ULUÇAY, M.Çağatay (1992), **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

UNAT, Faik Reşit (1992), **Osmanlı Sefirleri ve Seyahatnameleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

WÖLFFLİN, Heinrich (1995), **Sanat Tarihinin Temel Kavramları**, Çev.Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, 4.Baskı, İstanbul

YAVUZ, Yıldırım (1994), "Gaziosmanpaşa Türbesi", **İstanbul Ansiklopedisi**,
C.III., İstanbul, s.378

ÖZGEÇMİŞ

Ali Ziyrek 1974'de Oltu'da doğdu. İlk-orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladıktan sonra 1992-1994 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'ne devam etti. Daha sonra Mimar Sinan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi bölümüne kaydoldu ve 1998'de mezun oldu.

2000 yılında askerliğini tamamladıktan sonra halen görev yapmakta olduğu Kültür ve Turizm Bakanlığı'na atandı. 2002 yılından beri Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat programında yüksek lisans öğrencisidir.